

अभियान

दरबारमार्गमा
अफिस माडामा !

दरबारमार्ग याक एण्ड यती
जाने बाटोमा करिब १०००
वर्ग फीट रेडिमेड अफिस
आडामा उपलब्ध !

सम्पर्क: ९८५१०२३८९२

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

प्रदेश नम्बर १ मोरङ जिल्लाको विराटनगर महानगरपालिका वार्ड नम्बर ७ मा सञ्चालित सेन्ट्रल मल आयोजना प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) प्रतिवेदनमा राय सुझावको लागि आहूत गरिएको

सार्वजनिक सूचना

प्रथम पटक प्रकाशित मिति: २०७९/११/३०

प्रस्तावक श्री ओमेगा हाउजिङ्ग प्रा.लि. विराटनगर मोरङ्गले प्रदेश नम्बर १ मोरङ्ग जिल्लाको विराटनगर महानगरपालिका वार्ड नम्बर ७ मा सञ्चालित सेन्ट्रल मल आयोजना प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन प्रतिवेदन पेश गरेको छ । प्रस्तावकको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको ५,४६८.६९ वर्ग मिटर जग्गामा निर्मित भवनको कुल Built up area १२,५१२.६३ वर्ग मिटर रहेको छ । प्रस्तावित आयोजनाको विस्तृत विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ ।

आयोजनाको विशेषता

१.	आयोजनाको नाम:	सेन्ट्रल मल
२.	स्थान:	प्रदेश नम्बर १ मोरङ्ग जिल्लाको विराटनगर महानगरपालिका वार्ड नम्बर ७
३.	कुल क्षेत्रफल निर्माण क्षेत्र	१२,५१२.६३
४.	विवरण	भवन सङ्ख्या १, तल्ला ४, भवनको उचाइ १७.४४ मिटर, प्रतिदिन ठोस फोहोर उत्सर्जन ४०७ किलोग्राम । प्रतिदिन पानीको आवश्यकता प्रतिदिन २०,००० लिटर ।
५.	उपलब्ध सेवा सुविधाहरू	पसल, गोदाम, फुड कोर्ट र मल्टिप्लेक्स सिनेमा हल

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ९ को उपनियम (६) बमोजिम यस प्रतिवेदनमा राय-सुझाव दिनका लागि सर्वसाधारणले प्रतिवेदन पढ्न वा उतार गरी लैजान पाउने व्यवस्था रहेकोले श्री ओमेगा हाउजिङ्ग प्रा.लि. प्रस्तावक रहेको सेन्ट्रल मल आयोजना प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन प्रतिवेदन देहाय बमोजिमका स्थानहरूमा र वन तथा वातावरण मन्त्रालयको Website: www.mofe.gov.np मा समेत सार्वजनिक गरिएको छ । प्रतिवेदनमा उपयुक्त राय सुझाव प्राप्त भएमा यस मन्त्रालयले उक्त प्रस्ताव कार्यान्वयनका लागि स्वीकृति दिने क्रममा त्यस्ता राय-सुझावहरूलाई समेत ध्यानमा राखिनेछ । उक्त प्रतिवेदन सम्बन्धमा सर्वसाधारण व्यक्ति वा संस्थाको कुनै राय-सुझाव भए यो सूचना प्रथम पटक प्रकाशन भएको मितिले सात (७) दिन भित्र आफ्नो राय सुझाव निम्न ठेगानामा पठाई दिनु हुन यसै सूचना द्वारा आह्वान गरिन्छ ।

प्रतिवेदन अध्ययन वा उतार गर्न सकिने स्थानहरू:

- श्री शहरी विकास मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाडौं ।
- श्री नेपाल राष्ट्रिय पुस्तकालय, हरिहर भवन, ललितपुर ।
- श्री पुस्तकालय, सङ्घीय संसद सचिवालय, सिंहदरवार, काठमाडौं ।
- श्री वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्रको पुस्तकालय, बबरमहल, काठमाडौं ।
- श्री त्रिभुवन विश्वविद्यालय, केन्द्रीय पुस्तकालय, कीर्तिपुर, काठमाडौं ।
- श्री आदिवासी तथा जनजाति महासंघ नेपाल, कुसुन्ती, ललितपुर ।
- श्री जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय, विराटनगर, मोरङ्ग ।
- श्री विराटनगर महानगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, विराटनगर, मोरङ्ग ।
- श्री विराटनगर महानगरपालिका वार्ड नम्बर ७ को कार्यालय, विराटनगर, मोरङ्ग ।

राय सुझाव पठाउने ठेगाना:

वन तथा वातावरण मन्त्रालय, वातावरण प्रभाव अध्ययन शाखा, सिंहदरवार, काठमाडौं ।

फोन. ०१-४२१५६७, ४२१६३८ फ्याक्स नं. ०१-४२१८६८

सेन्ट्रल मलको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन
प्रदेश नं.१, मोरङ जिल्ला, विराटनगर

प्रतिवेदन पेश गरिएको निकाय:

वन तथा वातावरण मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं

मार्फत:

शहरी विकास मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं

र

शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग
बबरमहल, काठमाडौं

प्रस्तावक:

ओमेगा हाउजिङ्ग प्रा.लि.

विराटनगर, नेपाल

फोन नं +९७७-९८०१०४४४५८

इमेल: omegahousingmall@gmail.com

कार्तिक, २०७९

कार्यकारी सारांशः

प्रस्तावको परिचय

ओमेगा हाउजिङ्ग प्रा.लि. कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा वि.सं. २०७४/१२/०७ मा कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ५ को उपदफा (१) बमोजिम दर्ता भएको कम्पनी हो। ओमेगा हाउजिङ्ग प्रा.लि. को स्थायी लेखा नम्बर ३०३७३५५२४ रहेको छ। यो आयोजना विराटनगरको पहिलो अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको रिटेल मल हो जसको Built up Area १२,५१२.६३ वर्ग मिटर रहेको छ। यो आयोजना विराटनगरको पहिलो प्रिमियम रिटेल र मनोरञ्जनात्मक गन्तव्य मल हो। यस मलको डिजाइन अत्याधुनिक भवन प्रणाली र समसामयिक वास्तुकलालाई सन्तुलनमा राख्दै आधुनिक जीवनशैली अनुसार बनाइएको छ। यो मलमा लक्जरी ब्रान्ड आउटलेटहरू, डिपार्टमेन्ट स्टोर, फूड कोर्ट, मनोरञ्जन क्षेत्र, २-स्क्रिन मल्टिप्लेक्स र स्काई लाउन्ज सहित विस्तृत श्रृंखला समावेश गरी बहु-उपयोगी कमर्शियल कम्प्लेक्सकारूपमा निर्माण गरिएको छ। यो आयोजना विराटनगरमा मात्र नभई प्रदेश नम्बर १ को मुख्य गन्तव्यका रूपमा रहेको छ।

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनको औचित्यः

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को अनुसूची-३, (ज) को आवास, भवन तथा बस्ती विकास र शहरी विकास क्षेत्र अन्तर्गतको २ बमोजिम १०,००० वर्गमिटर क्षेत्रफल भन्दा बढीको Built up Area वा Floor Area भएको आवासीय, व्यावसायिक वा आवासीय र व्यावसायिक दुवै प्रकृति भएको संयुक्त भवन निर्माण गर्नु पूर्व वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ। प्रस्तावित सेन्ट्रल मल १२,५१२.६३ वर्ग मिटर क्षेत्रफलमा निर्माण तथा संचालन हुने भएकोले प्रस्तावित आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन गरिएको हो।

प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाइएको विधिः

यस आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन सम्बन्धित सन्दर्भ सामाग्रीको अध्ययन र स्थलगत अध्ययन गरी सङ्कलन गरिएका तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गरी तयार गरिएको छ। सन्दर्भ सामाग्रीको अध्ययन अन्तर्गत आयोजनाको आर्किटेकचरल तथा स्ट्रक्चरल नक्सा, स्ट्रक्चरल डिजाइन प्रतिवेदन, माटो परीक्षण प्रतिवेदनको पुनरावलोकन गरिएको थियो। त्यसैगरी प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको टोपो र गुगल नक्साहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको थियो। त्यसका अतिरिक्त यस आयोजनासँग सम्बन्धित कानूनी दस्तावेज जस्तै: वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६, वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७, राष्ट्रिय भवन संहिता २०६०, राष्ट्रिय वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५० लगायतका अन्य कानूनहरू पुनरावलोकन गरिएको थियो। सामाजिक तथा आर्थिक पक्षहरू सम्बन्धी तथ्याङ्कको लागि राष्ट्रिय जनसंख्या तथा घरधुरी सर्वेक्षण, २०६८ र विराटनगर महानगरपालिकाको प्रोफाइल, २०७९ पुनरावलोकन गरिएको थियो। त्यसैगरी अध्ययन टोलीद्वारा मिति २०७८/१०/०७ देखि २०७८/१०/११ सम्म

स्थलगत भ्रमण गरी आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो। उक्त अवधिमा सार्वजनिक परामर्श/छलफल र मुख्य जानकार व्यक्तिसँग अन्तर्वार्ता पनि गरिएको थियो। साथै प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रमा मिति २०७८/१०/०९ गतेका दिन सार्वजनिक सुनुवाई पनि गरिएको थियो र सार्वजनिक सुनुवाईमा स्थानीय सरोकारवाला व्यक्तिले राखेका रायसुझाव सङ्कलन गरिएको थियो। त्यस्तै मिति २०७८/१०/२८ मा आर्थिक अभियान राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकामा सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरिएको थियो।

प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, कानून तथा मापदण्ड:

प्रस्तावित आयोजनासँग आकर्षित हुने नीति, नियम, ऐन, कानूनी व्यवस्था, निर्देशिका एवं सम्मेलनहरूको पुनरावलोकन गरिएको छ। पुनरावलोकन गरिएका मुख्य कानूनी दस्तावेजहरूमा राष्ट्रिय वातावरण नीति, २०७६, राष्ट्रिय जलवायु नीति, २०७६, वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६, भवन ऐन, २०५५, फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८, श्रम ऐन, २०७४, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७, फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७०, राष्ट्रिय वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५० आदि रहेका छन्।

विद्यमान वातावरणीय अवस्था:

भौतिक वातावरण:

प्रस्तावित सेन्ट्रल मल आयोजना मोरङ जिल्लाको विराटनगरमा अवस्थित रहने छ भने प्रस्तावित आयोजना स्थल समुन्द्र सतहदेखि ८० मि. उचाइमा अवस्थित रहेको छ। प्रस्तावित सेन्ट्रल मलको अवस्थिति ८५°१६' ५२.८५" पूर्वी देशान्तर र २६°२७' ४३.८५" उत्तरी अक्षांश रहेको छ। आयोजना क्षेत्रमा उष्ण मनसुनी किसिमको हावापानी पाइन्छ। आयोजना क्षेत्र रहेको विराटनगर महानगरपालिकाको औसत अधिकतम तापक्रम ४४° सेन्टिग्रेड र न्यूनतम तापक्रम ५° सेन्टिग्रेड रहने गरेको छ भने औसत वार्षिक तापक्रम २८° सेन्टिग्रेड रहने गरेको छ। विराटनगर महानगरपालिकामा औसत वार्षिक वर्षा २००० मि. मि. रहेको छ। भौगोलिक हिसाबले आयोजना क्षेत्र इन्डो-गंग्याटिक समतल (तराईको समतल) मा अवस्थित रहेको छ।

जैविक वातावरण:

आयोजना क्षेत्र सहरी क्षेत्रमा अवस्थित रहेको छ। आयोजना क्षेत्र वरपर केही वृक्षारोपण गरिएका बिरुवा बाहेक अन्य वनस्पतिहरू रहेका छैनन्। आयोजना क्षेत्र वरपर रहेका केही बिरुवाहरूमा अशोक, अम्बा, आँप, पिपल आदि रहेका छन्। आयोजना क्षेत्र सहरी क्षेत्रमा अवस्थित रहेको हुनाले वन्यजन्तुको उपस्थिति देखिँदैन। आयोजना क्षेत्र वरपर केही चराचुरुङ्गीहरू पाइने गरेका छन् जसमा भंगेरा, काग, परेवा, मैना आदि रहेका छन्।

सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण:

सेन्ट्रल मल सञ्चालनबाट प्रभावित हुने मोरङ जिल्लाको कुल जनसंख्या ९,६५,३७० रहेको छ जसमध्ये पुरुषको संख्या ४,६६,७१२ र महिलाको संख्या ४,९८,६५८ रहेको छ। आयोजना प्रभावित जिल्लामा कुल घरसंख्या २,१३,९९७ र औसत घरधूरी आकार ४.५१ रहेको छ।

विराटनगर महानगरपालिकाको कुल जनसंख्या २,२०,९३१ रहेको छ जसमध्ये पुरुषको संख्या १,११,९६२ र महिलाको संख्या १,०८,९६९ रहेको छ। आयोजना प्रभावित महानगरपालिकाको कुल घरसंख्या ४९,०५० र औसत घरधूरी आकार ४.७७ रहेको छ। आयोजनाबाट प्रभावित विराटनगर महानगरपालिकाको वडा नं ०७ को कुल जनसंख्या ८,३४२ रहेको छ जसमध्ये पुरुषको संख्या ४,२४१ र महिलाको संख्या ४,१०१ रहेको छ। आयोजना प्रभावित वडाको कुल घरसंख्या २,०२८ र औसत घरधूरी आकार ४.११ रहेको छ।

प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण:

प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण सम्बन्धमा प्रस्ताव रहने स्थान, डिजाइन, वैकल्पिक प्रविधि, समय तालिका र कार्यान्वयन, वातावरणीय व्यवस्थापन योजना, जोखिम न्यूनीकरण, आयोजना हुँदा वा नहुँदाको अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ। अहिलेको परिवेशमा यस प्रस्तावको लागि अवलम्बन गरिएका विकल्प प्राविधिक, आर्थिक र वातावरणीय दृष्टिकोणबाट उत्कृष्ट देखिन्छन्।

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव:**अनुकूल प्रभावहरू:**

प्रस्तावित आयोजनाबाट पर्न सक्ने अनुकूल प्रभावहरूमा स्थानीय जनतालाई रोजगारीको अवसर, बगैचाको संरक्षण र हरियाली कायम गर्ने, कर्मचारीको सीप र क्षमतालाई सुदृढ गर्ने, जग्गाको मूल्यमा वृद्धि, स्थानीय व्यवसायमा वृद्धि, राजश्वमा वृद्धि आदि रहेका छन्।

प्रतिकूल प्रभावहरू:

आयोजना सञ्चालन अवधिमा भौतिक वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभावहरूमा ठोस फोहरमैला उत्सर्जनबाट पर्ने प्रभाव, फोहरपानी उत्सर्जनबाट पर्ने प्रभाव, जेनेरेटर सञ्चालनबाट उत्सर्जन हुने वायु र ध्वनि प्रदूषणबाट पर्ने प्रभाव, भूमिगत पानी निकाल्दा पर्ने प्रभाव, ढल निकासमा पर्ने प्रभाव, प्राकृतिक प्रकोप तथा विपदबाट पर्ने प्रभाव, आदि रहेका छन्। यसका अतिरिक्त संचालन कार्यबाट वस्तुको मूल्यमा परिवर्तन, व्यापारिक गतिविधिहरूको वृद्धि र अव्यवस्थित व्यवस्थापन मुद्दा, सुरक्षाको अवस्थामा प्रभाव, मल भित्र र स्थानीयसँगको सञ्चार माध्यममा प्रभाव, यातायात चापबाट पर्ने प्रभाव, आदि मुख्य प्रभावहरू रहेका छन्। त्यसैगरी आगलागी खतरा र अन्य भैपरी आउने दुर्घटनाको कारण पनि जोखिम बढ्न सक्छ। प्राकृतिक प्रकोप जस्तै: भुकम्प, आगलागीको समयमा दुर्घटना जोखिम हुने सम्भावना देखिएको छ।

अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू:**अनुकूल प्रभाव अभिवृद्धि:**

आयोजना कार्यान्वयनबाट पर्ने अनुकूल प्रभावहरूलाई अभिवृद्धि गर्नको लागि स्थानीयलाई रोजगारीमा प्राथमिकता दिईने, प्राविधिक सीपको बढोत्तरी गर्नको लागि सो सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिने जस्ता कार्यहरू गरी अनुकूल प्रभावको अधिकतम अभिवृद्धि गरिनेछ। अनुकूल प्रभावहरू अभिवृद्धि गर्नको लागि ने. रु. छ लाख पचास हजार (६,५०,०००/-) प्रस्ताव गरिएको छ। सामाजिक उत्तरदायित्व वहन कार्यक्रमहरू प्रचलित कानून बमोजिम सम्बन्धित निकायसँगको समन्वयमा सञ्चालन गरिनेछ।

आयोजनाले भौतिक वातावरणमा पर्ने प्रभाव न्यूनीकरणका लागि विभिन्न उपायहरूको अविलम्बन गर्नेछ जस अन्तर्गत ठोस फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि फोहरमैला वर्गीकरण गरी फोहरमैलालाई पुनःप्रयोग तथा पुनःचक्रिय गर्न मिल्ने किसिमको छुट्याईनेछ, फोहरपानी प्रशोधन गर्नको लागि संरचना निर्माण गरी स्थानीय स्रोतमा हुने फोहरपानीको प्रत्यक्ष मिसावटमा न्यूनीकरण गरिनेछ, भूमिगत पानीको स्रोतलाई पुनःभरण गर्नको लागि रिचार्ज पिटको निर्माण गरिनेछ, आकाशे पानी सङ्कलन गर्ने प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ, आगलागी नियन्त्रणको लागि अग्नि नियन्त्रक यन्त्र जस्तै: फायर हाइड्रेन्ट, फायर इक्सिङ्गयुसर जडान गरिनुका साथै आपतकालिन भर्याङ्हरूको निर्माण गरिनेछ। त्यस्तै सञ्चित पानीको व्यवस्था गर्नुका साथै भुकम्प प्रतिरोधि मल निर्माण गरिनेछ। कर्मचारीलाई आपतकालिन तयारीका विषयमा तालिम दिइनेछ। उचित पार्किङ्ग स्थलको निर्माण गरी सवारी चाप घटाइनेछ, वैकल्पिक ऊर्जाको लागि सोलार जडान गरी वातावरणीय प्रदूषण कम गरिनेछ।

आयोजनाले जैविक वातावरणमा पर्ने प्रभाव न्यूनीकरणको लागि आयोजना क्षेत्र वरपर बगैँचा निर्माण गरी हरियाली कायम गर्नेछ।

आयोजनाले सामाजिक-आर्थिक वातावरणमा पर्ने प्रभावको न्यूनीकरणको लागि विभिन्न उपायहरू अपनाउनेछ जस अन्तर्गत पेसागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षाका उपकरणहरूको प्रयोग गरिनेछ, शुद्ध खानेपानी उपलब्ध गराइनेछ, सुरक्षा गार्डहरूको व्यवस्था गरिनेछ, स्थानीय जनतासँग समन्वय गरी सम्भावित द्वन्द्व व्यवस्थापन गरिनेछ। प्रतिकूल प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्नको लागि नौ लाख पचास हजार रुपैयाँ (ने.रु. ९,५०,०००/-) प्रस्ताव गरिएको छ।

वातावरणीय अनुगमन योजना:

वातावरणीय अनुगमन योजनाले प्रभावहरूलाई घटाउने, रोकथाम गर्ने, वातावरणीय प्रभाव कम गर्न अपनाइएका उपायहरू वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा उल्लेख भए बमोजिम कार्यान्वयन भएका छन कि छैनन् सुपरिक्षण गर्ने, अनुगमन गर्ने तथा वातावरणीय अनुगमनका सूचक, विधि, समय तालिका, अनुगमन गर्ने निकाय र अनुमानित रकम पहिचान गर्ने काम गर्दछ। प्रतिवेदनले वातावरणीय अनुगमन योजनामा आवश्यक कुराहरू पहिचान गरी समावेश गरेको छ। वातावरणीय अनुगमनको लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय,

शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागले अनुगमन गर्नेछ। त्यसका अतिरिक्त आयोजना प्रभावित स्थानीय तहले पनि वातावरणीय अनुगमनको कार्य गर्नेछ। प्रस्तावकले प्रस्तावको निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने अवधिमा सोबाट वातावरणमा परेको प्रभावको विषयमा प्रत्येक छ महिनामा स्वःअनुगमन गरी सोको प्रतिवेदन सम्बन्धित निकाय वा विभागमा पेश गर्नेछ। वातावरणीय अनुगमनको लागि ने.रु. चार लाख पचास हजार (ने.रु. ४,५०,०००) प्रस्ताव गरिएको छ।

वातावरणीय परीक्षण:

वन तथा वातावरण मन्त्रालय वा तोकिएको निकायले प्रस्तावको कार्यान्वयन सुरु गरी सेवा वा वस्तु उत्पादन वा वितरण सुरु गरेको दुई वर्ष भुक्तान भएको मितिले छ महिना भित्र वातावरणीय परीक्षण कार्य गर्नेछ। प्रस्तावकले आन्तरिक वातावरणीय परीक्षण पनि गर्नेछ जसका लागि चार लाख (ने.रु. ४,००,०००/) प्रस्ताव गरिएको छ।

निष्कर्ष तथा प्रतिबद्धता:

आयोजनाको मुख्य उद्देश्य विराटनगर महानगरपालिका वडा नं ०७ मा संचालन गरी एउटै छानामा विभिन्न किसिमका सामानहरू उपलब्ध गराउने र पसल, मल्टिप्लेक्स, रेस्टुरेन्ट जस्ता सुविधाहरूको साथ राम्रोसँग व्यवस्थित व्यावसायिक परिसर प्रदान गर्नु रहेको छ। आयोजना सञ्चालन अवधिमा विभिन्न किसिमका अनुकूल प्रभाव पर्ने देखिन्छ। यस आयोजना सञ्चालनबाट पर्ने अनुकूल प्रभावहरूमा स्थानीय जनतालाई रोजगारी प्रदान गरी आवश्यक सामानहरू एउटै छानामुनिबाट प्राप्त गर्न सकिन्छ र साथै दिनभरको थकान पछि मनोरञ्जन गर्नको लागि स्थानीय स्तरमानै सुविधायुक्त मल्टि प्लेक्समा सिनेमा हेर्ने ठाउँको विकास भएको छ। त्यसैगरी मल भित्र सर्वसाधारणले स्वीकार गर्न सक्ने रकममा परिवारसंगै रमाएर खाना तथा खाजा खाने व्यवस्था भएको फूडकोर्टको विकास भएको छ। यद्यपि केहि प्रतिकूल प्रभावहरू पनि पर्ने देखिएका छन् जसमा उत्सर्जन हुने ठोस फोहरमैलाबाट पर्ने प्रभाव, ध्वनि तथा मलमा हुने कोलाहल तथा भिडभाडबाट पर्ने प्रभाव, विपद व्यवस्थापनको कमीले पर्ने प्रभाव, विद्यार्थीहरू विद्यालयको पोशाकमा मल्टि प्लेक्समा सिनेमा हेर्न आउनेबाट पर्ने प्रभावहरू आदि रहेका छन्। त्यसबाहेक सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणमा पर्ने प्रभावहरूमा पेसागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा, सडक माथि सवारी साधनको चाप, बालश्रमको प्रयोगबाट पर्ने प्रभाव, लैंगिक विभेदबाट पर्ने प्रभाव, गुनासो सम्बोधन र व्यवस्थापनबाट पर्ने प्रभाव, प्रकोपबाट पर्ने प्रभाव आदि रहेका छन्।

आयोजना सञ्चालनबाट पर्ने अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि र प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरण गरी स्वीकारयोग्य तहसम्म पुऱ्याउनको लागि यस प्रतिवेदनमा विभिन्न उपायहरूसँगै लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी समेत समावेश गरिएको छ। प्रस्ताव गरिएका सम्पूर्ण न्यूनीकरणका उपायहरू कार्यान्वयन गरेमा प्रतिकूल प्रभावलाई स्वीकार योग्य तहमा पुऱ्याउन सकिन्छ। प्रस्तावक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका वातावरणीय न्यूनीकरणका उपायहरू, वातावरणीय व्यवस्थापन योजना, वातावरणीय अनुगमन योजना कार्यान्वयन गर्न प्रतिबद्ध रहेको छ।

छोटकरी शब्दहरु:

अ.प्र. प्र. क्षे.	अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र
कि. मि.	किलोमिटर
ने. रु.	नेपाली रुपैयाँ
प्र. प्र. क्षे.	प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र
प्रा. लि.	प्राइभेट लिमिटेड
मि.	मिटर
के भि	किलो भोल्ट
CCTV	Closed Curtuit Television
CaCO ₃	Calcium Carbonate
DDC	District Development Committee
EDTA	Eythalene Diamine Tetra-acetic Acid
FAR	Floor Area Ratio
NBC	National Building Code
NTU	Nephelometric Turbidity Unit
Mg/l	Milligram per liter
pH	Potential of Hydrogen

विषयसूची

कार्यकारी सारांश:.....	i
छोटकरी शब्दहरू:	vi
विषयसूची	vii
तालिकाहरूको सूची	xi
फोटोग्राफहरूको सूची	xii
नक्साहरूको सूची	xii
अनुसूची.....	xiii
परिच्छेद १: प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्तिको वा संस्थाको नाम र ठेगाना	१
१.१ प्रस्तावकको पूरा नाम र ठेगाना:.....	१
१.२ परामर्शदाताको पूरा नाम र ठेगाना.....	१
१.३ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको औचित्य:.....	१
१.४ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको उद्देश्य:.....	२
१.५ अध्ययनको सीमा तथा सम्बन्धित अन्य कुरा:	२
१.६ प्रस्तावित आयोजनाको सान्दर्भिकता:.....	३
परिच्छेद २: प्रस्तावको परिचय.....	४
२.१ भूमिका	४
२.२ प्रस्तावकको विवरण.....	४
२.२.१ अवस्थिति र पहुँच:.....	५
२.२.२ प्रस्तावका प्रमुख विशेषता:.....	७
२.२.३ आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनका क्रियाकलाप:.....	१०
२.२.४ आयोजना सञ्चालनका लागि आवश्यक:.....	१०
२.३ प्रस्तावको उद्देश्य:.....	१३
२.४ नेपाल सरकारबाट जारी कोभिड १९ र संक्रामक रोग सम्बन्धि स्वास्थ्य सुरक्षा सम्बन्धी मापदण्ड	१३
परिच्छेद ३: प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाइएको विधि:.....	१४
३.१ सन्दर्भ सामाग्रीको पुनरावलोकन:.....	१४

३.२ प्रस्तावको प्रभाव क्षेत्र निर्धारण:	१४
३.२.१ प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र (प्र. प्र. क्ष.):	१४
३.२.२ अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र (अ.प्र. प्र. क्ष.):	१४
३.३ चेकलिष्ट/प्रश्नावलीको निर्माण:	१४
३.४ स्थलगत अध्ययन:	१४
३.४.१ भौतिक वातावरण:	१५
३.४.२ जैविक वातावरण:	१५
३.४.३ सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण:	१५
३.५ प्रभाव पहिचान, आकलन तथा उल्लेखनीय प्रभावको मूल्याङ्कन गर्दा अपनाइएको विधि:	१५
३.६ मस्यौदा प्रतिवेदनको तयारी:	१६
३.७ सार्वजनिक परामर्श, छलफल तथा सार्वजनिक सुनुवाई	१६
३.७.१ सार्वजनिक परामर्श तथा छलफल	१६
३.७.२ सार्वजनिक सुनुवाई:	१७
३.८ सार्वजनिक सूचना सम्प्रेषण तथा प्रकाशन:	१९
३.९ सिफारिस पत्र सङ्कलन:	१९
३.१० अन्तिम प्रतिवेदनको तयारी:	१९
परिच्छेद ४: प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, कानून र मापदण्डको पुनरावलोकन:	२०
परिच्छेद ५: विद्यमान वातावरणीय अवस्था:	२६
५.१ भौतिक वातावरण:	२६
५.१.१ टोपोग्राफी:	२६
५.१.२ जलवायु तथा मौसम:	२६
५.१.३ भूगर्भ तथा माटो:	२६
५.१.४ भू-विज्ञान (सेस्मिसिटी):	२७
५.१.५ पानीको स्रोत:	२८
५.१.६ वायुको गुणस्तर:	२९
५.१.७ ध्वनिको तह:	२९
५.१.८ विद्यमान ट्राफिकको अवस्था:	३०
५.१.९ वर्षातको पानी तथा ढल व्यवस्थापन:	३०

५.१.१० सडक यातायातः.....	३०
५.२ जैविक वातावरणः.....	३१
५.२.१ वनस्पति.....	३१
५.२.२ वन्यजन्तु.....	३१
५.३ सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणः.....	३१
५.३.१ आयोजना प्रभावित जिल्ला, महानगरपालिका र वडाको जनसांख्यिक विवरणः.....	३१
५.३.२ जातजातिः.....	३२
५.३.३ धर्म र चाडपर्वः.....	३२
५.३.४ भाषा र मातृभाषाः.....	३३
५.३.५ शिक्षा र साक्षरताः.....	३३
५.३.६ स्वास्थ्य तथा सरसफाईः.....	३३
५.३.७ स्वास्थ्य सुविधा.....	३३
५.३.८ पेशा.....	३३
५.३.९ उर्जाको स्रोत.....	३४
५.३.१० संचार.....	३४
५.३.११ धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थल.....	३४
५.३.१२ आयोजनाको बारेमा जानकारी र दृष्टिकोणः.....	३५
परिच्छेद ६: प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण.....	३६
परिच्छेद ७: प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव तथा संरक्षणका उपाय.....	४१
७.१ अनुकूल प्रभावः.....	४१
७.१.१ सञ्चालन अवधिः.....	४१
७.२ प्रतिकूल प्रभावः.....	४४
७.२.१ सञ्चालन अवधिः.....	४४
परिच्छेद ८: अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि गर्ने तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यून गर्ने उपायहरू.....	५०
८.१ अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि गर्ने उपायहरूः.....	५०
८.२ प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरूः.....	५३
८.३ वातावरणीय लागतको सारांशः.....	६०
८.४ वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइः.....	६०

द.५ विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना:.....	६०
द.६ आकस्मिक उद्धार योजना:.....	६१
द.७ गुनासो सम्बोधन एकाइ:.....	६१
द.८ भिड व्यवस्थापन:.....	६१
द.९ ट्राफिक व्यवस्थापन:.....	६२
द.१० मानव अधिकार सम्बन्धि सवाल र न्यूनीकरणका उपाय:.....	६२
परिच्छेद ९: वातावरणीय अनुगमन.....	७०
परिच्छेद १०: वातावरणीय परीक्षण.....	७९
१०.१ वातावरणीय परीक्षण:.....	७९
१०.२ वातावरणीय परीक्षणमा सामान्यतया तीन पक्ष संलग्न हुने गर्दछन्:.....	७९
१०.३ स्वेच्छिक वा बाध्यकारी परीक्षणको लागि संलग्न पक्ष वा संस्थाको आधारमा वातावरणीय परीक्षण आन्तरिक वा बाह्य हुन सक्नेछ :.....	७९
१०.४ वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा:.....	७९
परिच्छेद ११: निष्कर्ष तथा प्रतिबद्धता.....	८५
११.१ निष्कर्ष:.....	८५
११.२ प्रतिबद्धता:.....	८५

तालिकाहरूको सूची

तालिका १: आयोजनाका प्रमुख विशेषताहरू.....	७
तालिका २: भवनको विवरण	९
तालिका ३: आयोजनाको प्रस्तावित खानेपानी प्रणाली.....	११
तालिका ४: प्रभावको तह आकलन गर्ने आधार.....	१६
तालिका ५: प्रभाव प्राथमिकीकरण विश्लेषण आधार	१६
तालिका ६: स्थानीयसँग गरिएको सार्वजनिक परामर्श.....	१७
तालिका ७: सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रममा उठेका रायसुझावहरूको सूची.....	१८
तालिका ८: पानीको गुणस्तर परीक्षणको नतिजा.....	२८
तालिका ९: आयोजना स्थलको वायुको गुणस्तर सम्बन्धी.....	२९
तालिका १०: आयोजना स्थलमा ध्वनिको तह मापन सम्बन्धी विवरण	२९
तालिका ११: आयोजना प्रभावित जिल्ला, महानगरपालिका र वडाको जनसांख्यिक विवरण	३२
तालिका १२: आयोजना प्रभावित महानगरपालिकाको जातीय विवरण.....	३२
तालिका १३: प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण	३६
तालिका १४: अनुकूल प्रभाव प्रकृति, सीमा, परिमाण, अवधि र उल्लेखनियताको म्याट्रिक्स	४३
तालिका १५: प्रतिकूल प्रभावको प्रकृति, परिमाण, सीमा, अवधि र उल्लेखनियता म्याट्रिक्स.....	४८
तालिका १६: अनुकूल प्रभावको अभिवृद्धिका उपाय, अनुमानित रकम र जिम्मेवारी	५१
तालिका १७: प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरणका उपाय, अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारीको म्याट्रिक्स.....	५४
तालिका १८: आयोजनाको वातावरणीय लागत सारांश.....	६०
तालिका १९: सञ्चालन अवधिमा गरिने वातावरणीय व्यवस्थापन योजना	६३
तालिका २०: वातावरणीय अनुगमन योजना.....	७२
तालिका २१: वातावरणीय परीक्षणको ढाँचा.....	८०
तालिका २२: वातावरणीय परीक्षणको लागि चेकलिष्ट.....	८१

फोटोग्राफहरूको सूची

फोटोग्राफ १: परामर्शदाताले कार्यक्रममा आयोजना बारे जानकारी दिदै	१८
फोटोग्राफ २: प्रस्तावकले कार्यक्रममा आफ्नो कुरा व्यक्त गर्दै.....	१८
फोटोग्राफ ३: सार्वजनिक सुनुवाईमा उपस्थित महानुभावहरु	१८
फोटोग्राफ ४: पावर सप्लाई र वैकल्पिक उर्जाको लागि जेनेरेटर	३४
फोटोग्राफ ५: आयोजना क्षेत्र नजिकै अवस्थित मन्दिर	३५

नक्साहरूको सूची

नक्सा १: आयोजना क्षेत्रको नक्सा (स्रोत: GIS Mapping).....	६
नक्सा २: आयोजना स्थलको गुगल नक्सा (स्रोत: गुगल नक्सा २०२०).....	७
नक्सा ३: आयोजना स्थलको गुगल नक्सा (स्रोत: गुगल अर्थ २०२०).....	७
नक्सा ४: नेपालको भूगर्भिक नक्सा (स्रोत: GIS mapping).....	२७
नक्सा ५: नेपालको सेस्मिक जोनिङ्ग नक्सा (स्रोत: एन.बि.सी. १०५:२०७७)	२८

अनुसूची

अनुसूची १	स्वीकृत कार्यसूची
अनुसूची २	कानूनी दस्तावेज
अनुसूची ३	लालपुर्जा
अनुसूची ४	साइट प्लान तथा नक्सा
अनुसूची ५	सार्वजनिक सुनुवाई प्रमाण
अनुसूची ६	स्थानीयकसँग छलफलको माइन्युट
अनुसूची ७	सार्वजनिक सूचना
अनुसूची ८	सिफारिस पत्र
अनुसूची ९	पानी जाँचको रिपोर्ट
अनुसूची १०	माटो परीक्षणको रिपोर्ट
अनुसूची ११	फोटोग्राफ
अनुसूची १२	स्वघोषणा पत्र र सिभि

परिच्छेद १: प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्तिको वा संस्थाको नाम र ठेगाना

१.१ प्रस्तावकको पूरा नाम र ठेगाना:

सेन्ट्रल मल आयोजनाको प्रस्तावक ओमेगा हाउजिङ्ग प्रा.लि. (हाल सेन्ट्रल डेभलपर्स प्रा. लि.) हो। प्रस्तावकको नाम र ठेगाना निम्न बमोजिम रहेको छ।

प्रस्तावकको पूरा ठेगाना:

ओमेगा हाउजिङ्ग प्रा.लि. (हाल सेन्ट्रल डेभलपर्स प्रा. लि.)

ठेगाना: विराटनगर महानगरपालिका-७, मोरङ, नेपाल

फोन नं: +९७७-९८०१०४४४५८

इमेल: omegahousingmall@gmail.com

१.२ परामर्शदाताको पूरा नाम र ठेगाना

यस आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार गर्ने परामर्शदाताको नाम ग्रीन ग्लोब इन्टरनेशनल प्रा. लि. हो। परामर्शदाताको पूरा ठेगाना निम्न बमोजिम रहेको छ।

परामर्शदाताको पूरा ठेगाना:

ग्रीन ग्लोब इन्टरनेशनल प्रा. लि.

कोटेश्वर-३२, काठमाण्डौं, नेपाल

फोन न: ०१-५१४९१११

ईमेल: info.greenglobes@gmail.com

१.३ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको औचित्य:

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को अनुसूची-३, (ज) को आवास, भवन तथा बस्ती विकास र शहरी विकास क्षेत्र अन्तर्गतको २ बमोजिम १०,००० वर्गमिटर क्षेत्रफलभन्दा बढीको Built up Area वा Floor Area भएको आवासीय, व्यावसायिक वा आवासीय र व्यावसायिक दुवै प्रकृति भएको संयुक्त भवन निर्माण गर्नु पूर्व वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ। त्यसैगरी वातावरण संरक्षण नियमावली (संशोधन), २०७७ को अनुसूची-३, (ज) (६) को आवास, भवन तथा बस्ती विकास र शहरी विकास क्षेत्र अनुसार २०००० लिटर भन्दा बढी दैनिक भूमिगत पानीको प्रयोग हुने भवन निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने र अनुसूची-३, (ज) (१) अनुसार ४५ मिटर भन्दा बढी उचाई भएको कुनै पनि भवन निर्माण तथा सञ्चालन गर्नु पूर्व वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गरी स्विकृत गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ। यस आयोजनाले १२,५१२.६३ वर्ग मिटर क्षेत्रफल १७.४४ मि. उचाई भएको भवन निर्माण गरी दैनिक २०००० लिटर भन्दा बढी भूमिगत पानी उपयोग गर्ने हुनाले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन

गरिएको हो। यस आयोजनाको क्षेत्र निर्धारण र कार्यसूची प्रतिवेदन वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट मिति २०७८/०८/२७ गते स्विकृत गरिएको थियो। त्यसैले यस आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन स्वीकृति गर्ने अधिकार संघिय सरकार अन्तर्गत भएको हो। त्यसैगरी वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन स्वीकृतिका लागि वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा ८ अनुसार वन तथा वातावरण मन्त्रालयमा पेश गरिएको हो।

१.४ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको उद्देश्य:

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य प्रस्तावित आयोजना कार्यान्वयनबाट प्रस्ताव क्षेत्रको विद्यमान वातावरणीय अवस्थामा पर्ने प्रभाव पहिचान गरी अनुकूल प्रभावलाई बढोत्तरी तथा प्रतिकूल प्रभावलाई हटाउने वा न्यून गर्ने उपायहरू मार्फत त्यस क्षेत्रको वातावरणीय अवस्थामा उल्लेख्य प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरण गर्ने रहेकोछ।

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको अन्य विशिष्ट उद्देश्य निम्न बमोजिम रहेका छन्।

- भौतिक, जैविक र सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण सम्बन्धी आधारभूत तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गर्नु,
- प्रस्ताव क्षेत्रमा सार्वजनिक सुनुवाई गरी स्थानीय जनता तथा सरोकारवाला निकायबाट प्राप्त रायसुझाव सङ्कलन गरी प्रतिवेदनमा समावेश गर्नु
- आयोजना सञ्चालनबाट स्थानीय वातावरणमा पर्न सक्ने अनुकूल र प्रतिकूल प्रभावहरूको पहिचान गरी ती प्रभावहरूको तह निर्धारण गर्नु
- आयोजना सञ्चालनका कारण वातावरणमा पर्ने अनुकूल प्रभाव अधिकतम तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यूनतम गर्ने उपायहरू पहिचान गरी सो बमोजिमका वातावरणीय व्यवस्थापना योजना तयार गर्नु।
- अनुगमनका सूचक, विधि, समय तालिका, अनुगमन निकाय र अनुमानित रकम सहित वातावरणीय अनुगमन योजना तयार गर्नु ।
- सरोकारवाला निकायहरू अर्थात निर्णय गर्ने निकायहरूलाई आयोजनाले वातावरणको लागि चालेका कदमहरूको बारे जानकारी दिनु ।

१.५ अध्ययनको सीमा तथा सम्बन्धित अन्य कुरा:

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनको सीमा प्रस्तावित सेन्ट्रल मल निर्माण तथा सञ्चालनबाट आयोजना प्रभावित क्षेत्रको स्थानीय भौतिक, जैविक र सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभाव तथा त्यस्ता प्रभावको अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका उपायहरू पहिचान गरी सुझाव प्रदान गर्नु रहेको छ। प्रस्तावित आयोजनाले मल निर्माण गर्दा सोबाट पर्ने प्रभाव, भूमिगत पानी निकाल्दा पर्ने प्रभाव, जनसंख्याको चाप, जनस्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव, मलका कारणले स्थानीय क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव यस अध्ययनका सीमा भित्र पर्दछन्। यस बाहेक सो क्षेत्रमा अन्य कारणबाट हुने वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावहरू यस अध्ययनले समावेश गरेको छैन।

१.६ प्रस्तावित आयोजनाको सान्दर्भिकता:

यो आयोजना विराटनगरको पहिलो प्रिमियम रिटेल र मनोरञ्जनात्मक गन्तव्य मल हो। अत्याधुनिक भवन प्रणाली र समसामयिक वास्तुकलालाई सन्तुलनमा राख्दै यस मलको डिजाइन आधुनिक जीवनशैलीअनुसार बनाइएको छ। यो आयोजना लक्जरी ब्रान्ड आउटलेटहरू, डिपार्टमेन्ट स्टोर, फूड कोर्ट, मनोरञ्जन क्षेत्र, २-स्क्रिन मल्टिप्लेक्स र स्काई लाउन्ज सहितको बहु-उपयोगी कमर्शियल कम्प्लेक्स हो। यो आयोजना विराटनगरमा मात्र नभई प्रदेश नम्बर १ को आकर्षण मलको रूपमा रहेको छ। यस आयोजनाले शहरको एकमात्र संगठित फेसन गन्तव्य हुने अवसर कमाएको छ। यसरी यस आयोजनाले प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा आर्थिक कृषाकलाप बढाइ रोजगारीको सृजना गर्ने हुनाले आयोजना संचालन गर्नु सान्दर्भिक रहेको छ।

परिच्छेद २: प्रस्तावको परिचय

२.१ भूमिका

नेपालमा शताब्दी देखि परम्परागत रूपमा किनमेल गर्ने चलन छ। खरिदकर्ताहरूले आफ्नो विभिन्न आवश्यक वस्तुहरूको लागि विभिन्न पसलहरू खोज्ने गर्छन्। कहिलेकाहीं खरिदकर्ताहरू यता उता घुम्नुपर्ने वस्तुहरू किन्नु पर्ने हुन्छ। विक्रेताहरूले पसल वा बिक्रेतालाई त्यस्ता वस्तुहरूको मागको बारेमा सोध्नुपर्छ गरेपछि मात्र ग्राहकहरूलाई प्रतिक्रिया दिन वा अनुरोध गरिएका वस्तुहरू देखाउँछन्। आवश्यक वस्तुहरू चयन गरेपछि, ग्राहकहरू/बिक्रेताहरूले मूल्यको लागि बार्गेनिङ सुरु गर्छन्। मूल्यमा सम्झौता गरेपछि, ग्राहकहरूले वस्तुहरू खरिद गर्छन्। आधुनिक किनमेल अभ्यास धेरै परिवर्तन भएको छ। अब एक दिन विभागीय पसलहरूमा वा सुपर मार्केटहरूमा ग्राहकहरूले आफ्ना आवश्यक वस्तुहरू एकै छानामुनि पाउन सक्छन्। त्यस्ता सपिड कम्प्लेक्सहरूमा उनीहरू आफैले आवश्यक वस्तुहरू खोज्छन्, मूल्य जाँच गर्छन् र कुनै बार्गेनिङ नगरी तोकिएको मूल्यमा किनमेल गर्छन्। मानिसहरू सामान्यतया डिपार्टमेन्टल स्टोर वा सुपरमार्केटलाई वस्तुहरूको गुणस्तर र मूल्यको लागि विश्वास गर्छन् किनभने तिनीहरू सामान्यतया ब्रान्डेड गुणस्तरका उत्पादनहरू बेच्छन्। नेपालमा पर्यटकको बृद्धि र नेपालीमा किनमेल गर्ने संस्कृतिमा आएको परिवर्तनसँगै धेरैभन्दा धेरै सपिड कम्प्लेक्स खोल्ने विचार आउन थालेको छ। तर होलसेल मार्केटिङका लागि किनमेल कम्प्लेक्सहरू आजसम्म थोरै छन्। जे पनि अवस्थित छ, या त तिनीहरू विशेष वस्तुको लागि छरिएका तरिकामा अवस्थित छन् वा तिनीहरू मध्य शहरमा छन् जुन यातायातमा कठिनाइको कारण धेरै असुविधाजनक छन्।

फ्रेश हाउस नेपालको पहिलो संगठित पसल थियो जुन सन् १९६० को दशकमा काठमाडौंको न्यूरोडमा पर्यटकका लागि खोलिएको थियो। सन् १९६९ मा विशालबजार सुपरमार्केट दर्ता भएको थियो र सन् १९७३ मा काठमाडौंको न्यूरोडमा पनि व्यवस्थित सपिड कम्प्लेक्सको रूपमा सञ्चालनमा आएको थियो। सुरुमा मानिसहरू त्यहाँका वस्तुहरूको लागि उच्च मूल्यको सोचेर त्यस्ता सपिड कम्प्लेक्सहरूमा प्रवेश गर्न हिचकिचाउँने गर्थे। आजकल, डिपार्टमेन्टल स्टोर र शपिंग कम्प्लेक्सहरू स्थानीय मानिसहरू माझ पनि दिनहुँ लोकप्रिय हुँदैछन्। त्यसैले नेपालका ठूला सहरहरूमा डिपार्टमेन्टल स्टोर र सपिड कम्प्लेक्सहरू थपिँदै गएका छन्। विराटनगर व्यापारिक केन्द्रको रूपमा विकास हुँदै आएको छ। ओमेगा हाउसिङ प्रा. लिमिटेडले विभिन्न वस्तुका सम्पूर्ण बिक्रेता तथा खुद्रा बिक्रेताका लागि मोरङ जिल्लाको विराटनगर-७ मा सेन्ट्रल मल निर्माण गरेको छ।

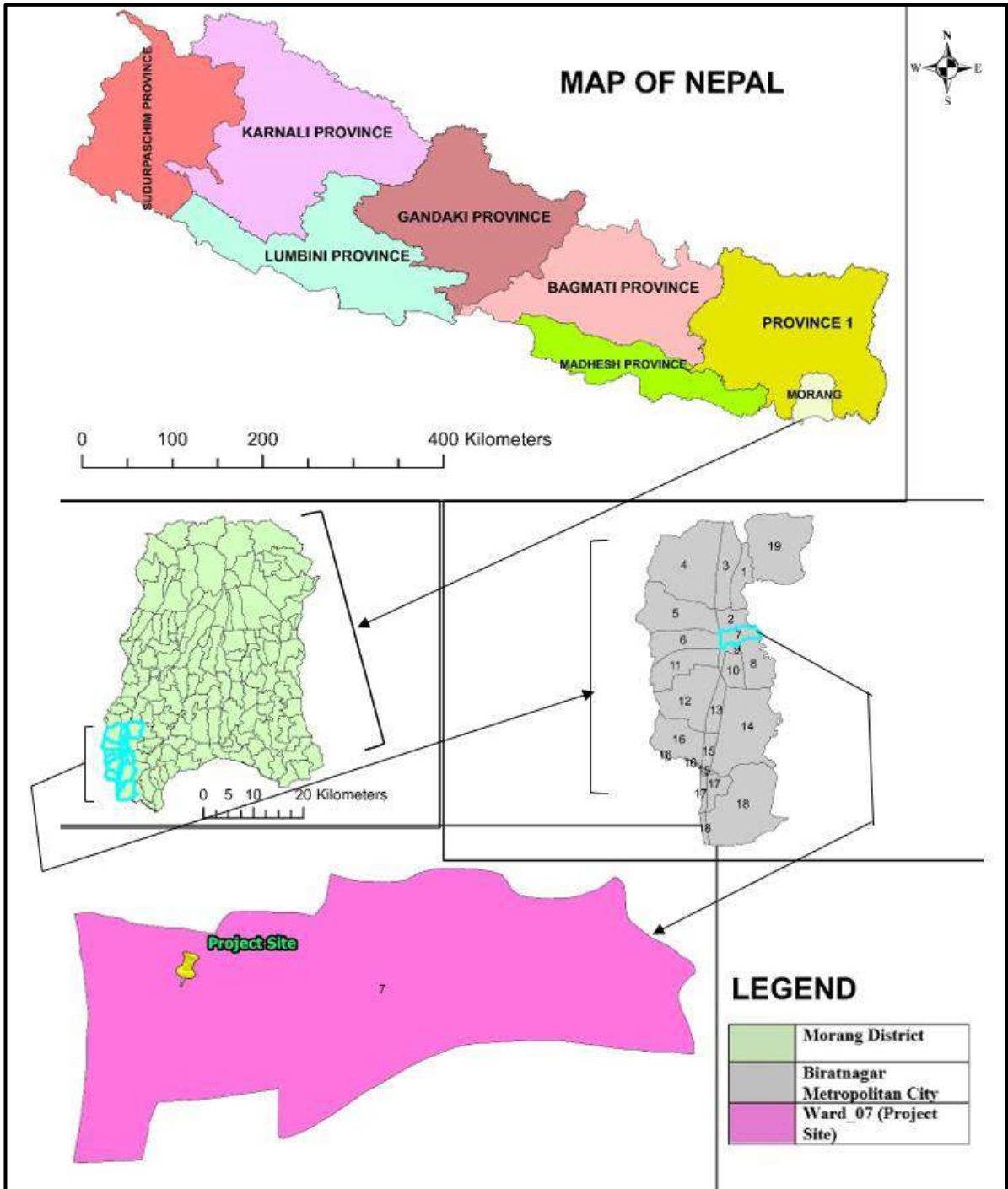
२.२ प्रस्तावकको विवरण

ओमेगा हाउसिङ प्रा.लि. कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा वि.सं. २०७४/१२/०७ मा कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ५ को उपदफा (१) बमोजिम दर्ता भएको कम्पनी हो। ओमेगा हाउसिङ प्रा.लि. को स्थायी लेखा नम्बर ३०३७३५५२४ रहेको छ। प्रस्तावित आयोजना विराटनगरको

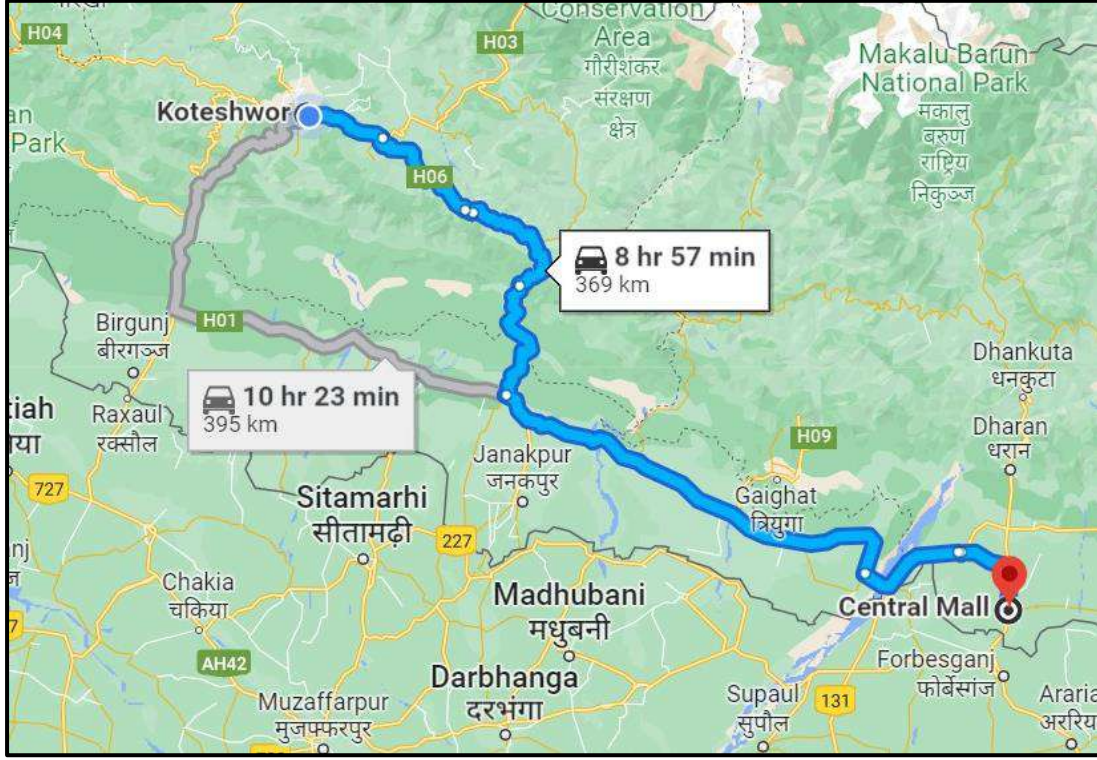
पहिलो अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको रिटेल मल हो, जसको Built up Area १२,५१२.६३ वर्ग मिटर रहेको छ। प्रस्तावित आयोजना विराटनगरको पहिलो प्रिमियम रिटेल र मनोरञ्जनात्मक गन्तव्य मल हो। अत्याधुनिक भवन प्रणाली र समसामयिक वास्तुकलालाई सन्तुलनमा राख्दै यस मलको डिजाइन आधुनिक जीवनशैली अनुसार बनाइएको छ, जसले विराटनगरको स्वरूप परिवर्तन गराउने छ। यसलाई सकारात्मक वृद्धिको प्रतिक पनि भन्न सकिन्छ र यो लक्जरी ब्रान्ड आउटलेटहरू, डिपार्टमेन्ट स्टोर, फूड कोर्ट, मनोरञ्जन क्षेत्र, २-स्क्रिन मल्टिप्लेक्स र स्काई लाउन्जको विस्तृत श्रृंखला समावेश गरी बहु-उपयोगी कमर्शियल कम्प्लेक्स हो। सेन्ट्रल मलको भवन निर्माण समयमा प्रस्तावकलाई वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) अध्ययन गर्नुपर्ने भन्ने कुराको जानकारी नभएको कारण निर्माण कार्य गर्नु पूर्व वातावरणीय अध्ययन गरिएको थिएन। निर्माण पश्चात मात्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) गनुपर्छ भन्ने कुराको थाहा भएको हो। वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) अध्ययन नगरी आयोजना सञ्चालन गरेकोले प्रस्तावकले वन तथा वातावरण मन्त्रालयमा जरीवाना पनि तिरिसकेको छ।

२.२.१ अवस्थिति र पहुँच:

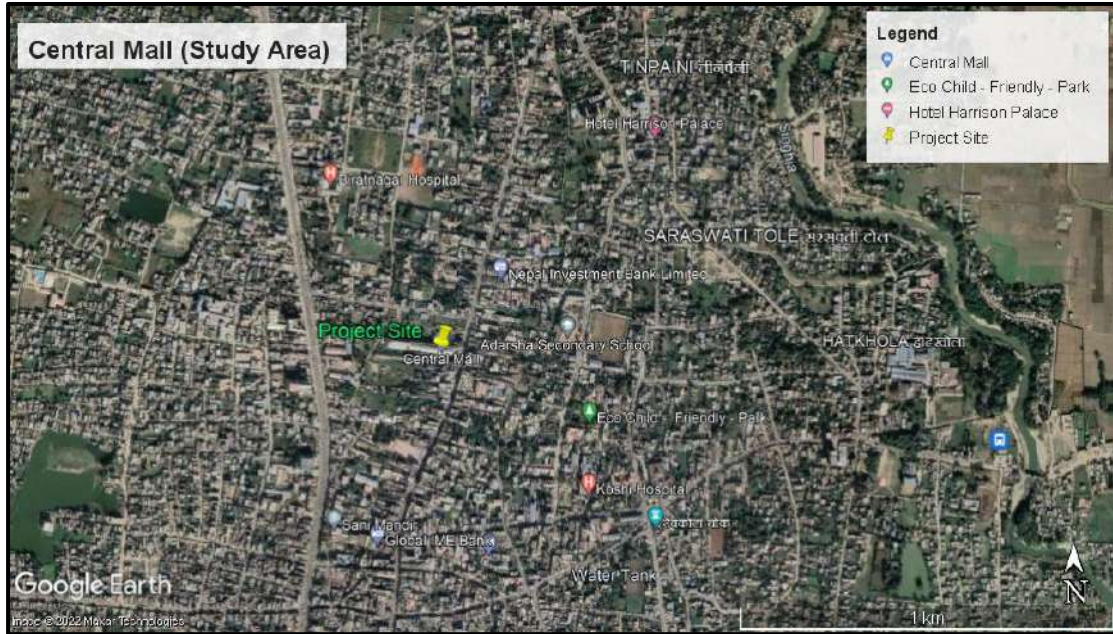
सेन्ट्रल मल आयोजना प्रदेश नं.१, मोरङ जिल्ला, विराटनगर महानगरपालिका वडा नं. ०७ मा अवस्थित रहेको छ। सेन्ट्रल मल काठमाडौंको कोटेश्वरबाट ३६९ किलोमिटरको दुरीमा अवस्थित रहेको छ र माइक्रोबसले औसतमा ८ घण्टा ५७ मिनेटमा पुगाउने गर्दछ। सेन्ट्रल मल निर्माण स्थलको भौगोलिक अवस्थिति ८७°१६'५२.८५" पूर्वी देशान्तर र २६°२७'४३.८५" उत्तरी अक्षांश रहेको छ। आयोजना स्थलको नक्सा तल दिइएको छ।

नक्सा १: आयोजना क्षेत्रको नक्सा (स्रोत: GIS Mapping)

नक्सा २: आयोजना स्थलको गुगल नक्सा (स्रोत: गुगल नक्सा २०२०)

नक्सा ३: आयोजना स्थलको गुगल नक्सा (स्रोत: गुगल अर्थ २०२०)

२.२.२ प्रस्तावका प्रमुख विशेषता:

तालिका १: आयोजनाका प्रमुख विशेषताहरू

शिर्षक	विवरण
प्रस्तावको नाम	सेन्ट्रल मल
प्रस्तावकको नाम	ओमेगा हाउजिङ्ग प्रा.लि. (हाल सेन्ट्रल डेभलपर्स प्रा.लि.)

प्रदेश नं.	१
जिल्ला	मोरङ
महानगरपालिका	विराटनगर महानगरपालिका वडा नं. ०७
देशान्तर	८७°१६' ५२.८५"
अक्षांश	२६°२७'४३.८५"
आयोजनाको प्रकार	व्यवसायिक
आयोजनाको कानूनी पक्षहरू	स्थायी लेखा नम्बर ३०३७३५५२४
कित्ता नम्बर	८, ५३, ७१, १३४
कुल जग्गाको क्षेत्रफल	५,४६८.६९ वर्ग मिटर जग्गाधनीको नाम= ओमेगा हाउजिङ्ग प्रा.लि.
भवनको संख्या	१
तल्लाको संख्या	४
सेमी-बेस्मेन्टको क्षेत्रफल	४०४५.७८ वर्ग मिटर
भुइ तल्लाको क्षेत्रफल	२६१२.०३ वर्ग मिटर
पहिलो तल्लाको क्षेत्रफल	२२९७.३८ वर्ग मिटर
दोस्रो तल्लाको क्षेत्रफल	२३५०.१६ वर्ग मिटर
तेस्रो तल्लाको क्षेत्रफल	१२०७.२९ वर्ग मिटर
कुल निर्माण क्षेत्रफल (Total Built up Area)	१२,५१२.६३ वर्ग मिटर
भवनको उचाई	१७.४४ मिटर
जग्गा उपयोग प्रतिशत (Ground Floor Area)	४८.९९%
भुई क्षेत्रको अनुपात (FAR)	२.४
खुल्ला क्षेत्र	३५%
हरियाली क्षेत्र	२०%
सेन्ट्रल मल को डिपार्टमेन्टहरू	पसल, गोदाम, फुड कोर्ट, मल्टिप्लेक्स सिनेमा हल
पसलहरूको जम्मा संख्या	११०
फुड कोर्टको क्षमता	१०
मल्टिप्लेक्स सिनेमा हलको क्षमता	४६४
पानीको श्रोत	बोरिङ्ग
प्रतिदिन आवश्यक पानी	२०,००० लिटर
पानी संचय गर्ने ट्यांकीको क्षमता	१,००,००० लिटर

पानि शुद्धीकरण गर्ने बिधि	आइरन फिल्टर प्लान्ट र आर.ओ. प्लान्ट
सञ्चालन चरणमा कर्मचारीहरूको कुल संख्या	प्रशासकनिक कर्मचारी : २५ मल रहेको पसलमा कार्यरत कर्मचारी : ३२५ जम्मा कर्मचारी : ३५०
जम्मा मलबाट उत्सर्जन हुने ठोस फोहोरमैला	४०७ केजी
पार्किङ वाहनहरूको संख्या	२ पाङ्ग्रे- १०० नम्बर, ४ पाङ्ग्रे- ३० नम्बर
शौचालयको संख्या	१२
उर्जाको श्रोत	राष्ट्रिय प्रसारण लाइन (४०० के.भि.ए)
वैकल्पिक उर्जाको श्रोत	साईलेट डिजेल जेनेरेटर
जेनेरेटर	4 DG (250 kVA, 250 kVA, 380 kVA and 65 kVA)
आपतकालीन/प्रकोप व्यवस्थापन	फायर एक्सीटिङ्गयुसर, पानीको पाइप लाइनहरू, स्प्रिंकलर र स्मोक डिटेक्टरहरू, फायर अलार्म, फायर निकास
अपाङ्गमैत्री संरचनाहरू	electric ladder, Electric lift
<ul style="list-style-type: none"> दैनिक सेन्ट्रल मलमा किनबेच गर्न आउने ग्राहकहरू चाडपर्वमा सेन्ट्रल मलमा किनबेच गर्न आउने ग्राहकहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ३,५०० जना ५००० जना
आयोजनाको कुल लागत	ने.रु. ७२,००,००,०००/-
सामाजिक उत्तरदायित्व अन्तर्गतका कार्यक्रम	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न विकास निर्माण कार्यमा आर्थिक सहयोग गरिने छ। समय समयमा व्यपारीक मेला सञ्चालन गरिने छ। समयसमयमा वातावरण संरक्षणका कार्यहरू गरिने छ।

स्रोत: ओमेगा हाउजिङ प्रा.लि., २०१९

तालिका २: भवनको विवरण

विवरण	विराटनगर महानगरपालिकाको मापदण्ड अनुसार	भवन डिजाइन अनुसार
Floor Area Ratio (FAR)	3	2.4
Ground Coverage Ratio (GCR)	50%	49.99%
Open Space	50%	50.01%
Right of Way	6m	6m
ख. राष्ट्रिय भवन संहिता, २०६० बमोजिमको विवरण तालिका		
विवरण	भवन संहिता अनुसार	भवन डिजाइन अनुसार
जस्तै: NBC 206:2015 अनुसार	Occupancy Load:- Main Floor & Basement= 2.75 Areas on the Floors=5.5 Exit Door= 1.00 width	Floor area:- 91783.44 sq.ft Basement= 56233.24 sq.ft Exit Door Size =1.5m width Height of Room =3.8m

	Floor Height=2.9m	
NBC 208:2003अनुसार	Urinals =2 for 50 WC=min.2 and additional 1 for 50 persons	Urinals =26 WC=21 Commode=28
NBC 105:2020अनुसार		The structure is RCC frame buiding also steel structure so for design, IS456:2000, IS 1893:2002, IS800:2007, IS875:1987 has been used. Load Combination is taken as per IS code

स्रोत: ओमेगा हाउजिङ्ग प्रा.लि., २०२२

२.२.३ आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनका क्रियाकलापः

आयोजना निर्माण अवधिमा गरिने क्रियाकलापः

- आयोजना संचालन चरणमा रहेको हुदा निर्माण चरणका क्रियाकलापहरु समावेश गरिएको छैन।

आयोजना सञ्चालन अवधिमा गरिने क्रियाकलापः

- मनोरञ्जन र साहसिक कार्य
- फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने
- हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने
- संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने
- पर्यटन क्षेत्रमा विकास गर्न सहयोग गर्ने
- पर्यटन प्रोत्साहन

२.२.४ आयोजना सञ्चालनका लागि आवश्यकः

२.२.४.१ जनशक्तिः

प्रस्तावित सेन्ट्रल मल सञ्चालन अवधिमा करिब ३५० जना जनशक्ति आवश्यक पर्दछ। जसमा इन्जिनियर, अपरेटर, ड्राइभर, सुपरभाइजर, इलेक्ट्रिसियन, प्लम्बर, निर्देशक, व्यवस्थापक, सूचना प्राविधिक, सुरक्षा गार्ड आदि पर्दछन्।

२.२.४.२ पानी आपूर्ति प्रणाली र सरसफाई

प्रस्तावित आयोजना सञ्चालनको अवधिमा २०,००० लिटर प्रति दिन पानी आवश्यक पर्ने देखिन्छ। उक्त पानीको आपूर्तिको लागि डिप बोर्डिङ जडान गरी भूमिगत पानी निकालिनेछ। खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड, २०७९ को मापदण्ड अनुसार पानीलाई पिउने पानीको स्तरसम्म प्रशोधन गरिनेछ। पिउने प्रयोजनका लागि रिभर्स ओस्मोसिस (आरओ) र आइरन फिल्टर प्लान्टद्वारा पानीलाई थप शुद्ध गरिनेछ। पिउने, सरसफाइ, शौचालय फलस गर्ने र अन्य प्रयोगका लागि र आगो निभाउनका लागि पर्याप्त पानी उपलब्ध हुनेछ। आयोजनाको प्रस्तावित खानेपानी प्रणाली तलको तालिका ३ दिइएको छः

तालिका ३: आयोजनाको प्रस्तावित खानेपानी प्रणाली

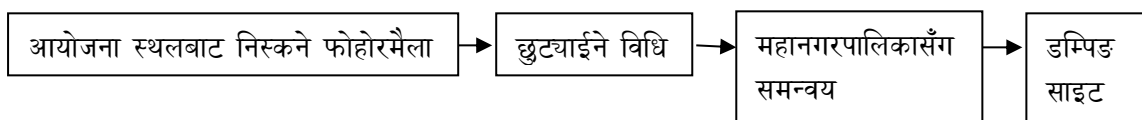
प्रति दिन पानीको आवश्यकता	२०,००० लिटर
प्रशोधन नगरिएको पानी ट्याङ्कीको क्षमता	५४,००० लिटर
प्रशोधन गरिएको पानी ट्याङ्कीको क्षमता	३०,००० लिटर
फायरफाइटिंग ट्याङ्कीको क्षमता	१६,००० लिटर
कुल पानीट्याङ्कीको क्षमता	१,००,००० लिटर
पानी बोरिङ प्रणाली	१ नम्बर
बोरिङ र महानगरपालिकाबाट प्रयोग भएको पानी	शौचालय, नुहाउने र पिउने उद्देश्य र अन्य
पानी शुद्धीकरण गर्ने विधि	आइरन फिल्टर प्लान्ट र आर.ओं. प्लान्ट

२.२.४.३ ऊर्जा तथा इन्धन:

आयोजना सञ्चालनको लागि आवश्यक पर्ने ऊर्जा राष्ट्रिय प्रसारण लाइनबाट आपूर्ति गरिनेछ उक्त ऊर्जाको शक्ति ४०० के. भि. ए. रहेको छ। त्यस्तै विद्युत आपूर्ति कटौती भएको अवस्थामा ९४५ के. भि. ए. जेनेरेटर जडान गरिएको छ।

२.२.४.३ ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन

आयोजना स्थलबाट विभिन्न किसिमको फोहोरमैला निस्कन सक्छ। यस्ता फोहोरमैलाहरु सञ्चालन अवधिमा कर्मचारीहरुद्वारा उत्सर्जन भएका कुहिने र नकुहिने फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापनको लागि प्रस्तावकले विराटनगर महानगरपालिकासँग समन्वय गरिदै आएको छ। यसका लागि ठोस फोहोरमैलालाई उत्तम स्थलमा नै फोहोरमैलाको प्रकार अनुसार वर्गीकरण गरिएको छ र जैविक फोहोरलाई कम्पोष्ट मल बनाउन प्रयोग गरिएको छ भने अजैविक फोहोरलाई पुनः प्रयोग गर्न सकिने वस्तुलाई पुनः प्रयोग गरिनेछ र पुनः प्रयोग गर्न नमिल्ने ठोस फोहोरलाई महानगरपालिकाद्वारा सङ्कलन गरिने फोहोरमा पठाइन्छ। आयोजना सञ्चालन चरणमा दैनिक ४०७ के.जी ठोस फोहोरमैला निष्काशन हुनेछ।

चार्ट १: ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन संयन्त्र

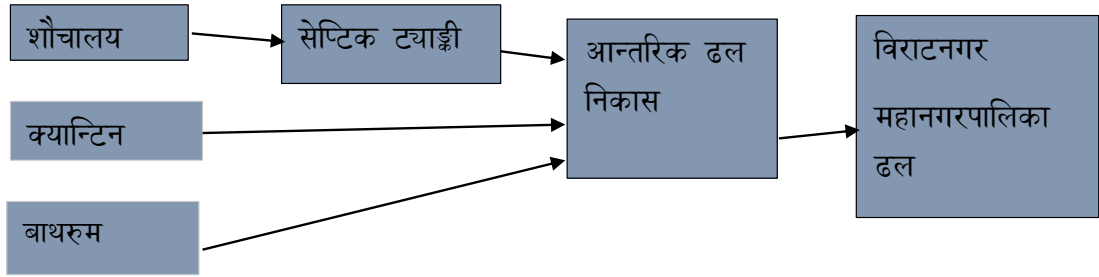
२.२.४.४ फोहरपानी व्यवस्थापन

सेन्ट्रल मलको बाथरूम र शौचालयबाट निस्कने फोहोरपानीलाई विराटनगर महानगरपालिकाको ढल निकासमा पठाउने गरेको छ र क्यान्टिनबाट निस्कने फोहोरपानीलाई सेप्टिक ट्याङ्कीमा

पठाउने गरिएको छ र त्यस पश्चात उक्त पानीलाई व्यवस्थित ढल निकासको माध्यमबाट महानगरपालिकाको ढल निकासमा पठाइने गरिएको छ।

शौचालयबाट निस्कने फोहोरको व्यवस्थापन:

सपिड कम्प्लेक्सबाट फोहोरपानी उत्सर्जन हुने देखिन्छ। मलको फोहोर व्यवस्थापन गर्न ढाकिएको ढल पाइप लाइनलाई ढल लाइनमा जोडिएको छ। फोहोर ढलको लाइनमा पुऱ्याउनको लागि ढलको पाइपहरू अवरुद्ध वा बिग्रिएको छैन भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न पनि महत्त्वपूर्ण हुन्छ किनभने त्यस्ता दुर्धन्धहरूले फोहोर छोड्न सक्छ जसको परिणामस्वरूप भूमि र पानी दूषित हुन्छ। त्यस्ता अवरुद्धहरू वा क्षतिहरू छिट्टै समाधान गरिन्छ। आन्तरिक ढलको पाइपलाइनमार्फत दिसाको फोहोर अन्ततः महानगरको ड्रेनेज पाइपलाइनमा पठाइन्छ।

चार्ट २: सपिड मलमा फोहोरपानी व्यवस्थापन

२.२.४.५ वैकल्पिक उर्जाको श्रोत

आयोजनाले २५० केभी, २५० केभी, ३८० केभी र ६५ केभी क्षमताका ४ वटा साइलेन्ट डिजेल जेनेरेटर जडान गरेको छ। विद्युत् कटौती अवधिमा यी जेनेरेटरहरू ऊर्जाको वैकल्पिक स्रोतको रूपमा प्रयोग गरिन्छ।

२.२.४.६ आपतकालीन/प्रकोप व्यवस्थापन

भवनलाई फायर फाइटिंग सिस्टम प्रदान गरिनुका साथै प्रत्येक तल्लामा विभिन्न स्थानमा आगो निभाउने उपकरण पनि राखिएको छ। साथै पानीको पाइप लाइन, स्प्रिङ्गलर र स्मोक डिटेक्टर र फायर अलार्म पनि जडान गरिएको छ। आकस्मिक निकासको रूपमा त्यहाँ फायर निकास छ। "नो स्मोकिंग जोन" जस्ता आगो सुरक्षा उपायहरूको लागि पर्याप्त जानकारी भित्तामा टाँसीनेछ। यस बाहेक आयोजनाको भवन नेपालको राष्ट्रिय भवन संहिता अनुसार बनेको छ जसमा आपतकालीन घोषणाका लागि उपयुक्त सुरक्षा प्रणाली, अलार्म र PAS (सार्वजनिक घोषणा प्रणाली) आपतकालीन पूर्वतयारीका लागि आवश्यक छ जसलाई आयोजनाले अपनाएको छ। आयोजनाले आगो र भूकम्प सुरक्षा लगायत सबै कर्मचारीहरूलाई पेशा सुरक्षासम्बन्धी तालिम पनि दिदै आइरहेको छ।

२.२.४.७ भवन संहिता

प्रस्तावित आयोजना डिजाइन गर्नको लागि निम्न बमोजिमका राष्ट्रिय भवन संहिता प्रयोग गरिएका थिए।

- NBC 206; 2015 ARCHITECTURAL DESIGN REQUIREMENTS
यस कोडले FAR, minimum height, floor height आदि सम्बन्धी मापदण्ड तोकेको छ। यस कोड बमोजिम यस आयोजनाको ARCHITECTURAL DESIGN गरिएको छ। प्रस्तावित मलको ARCHITECTURAL DESIGN अनुसूची ४ मा दिइएको छ।
- NBC 208: SANITARY AND PLUMBING DESIGN REQUIREMENTS
यस कोडले खानेपानी तथा ढल निकाससम्बन्धी मापदण्ड तोकेको छ। सोहि बमोजिम प्रस्तावित आयोजनाको खानेपानी तथा ढल निकाससम्बन्धी डिजाइन गरिएको छ र उक्त डिजाइन अनुसूची ४ मा दिइएको छ।
- NBC 105:2020
यस कोडले Seismic design सम्बन्धी मापदण्ड तोकेको छ र सोहि बमोजिम मलको डिजाइन गरिएको छ।

२.३ प्रस्तावको उद्देश्यः

यस आयोजनाका मुख्य उद्देश्यहरू निम्न बमोजिम रहेका छन्ः

- एउटै छानामा विभिन्न किसिमका सामानहरू उपलब्ध गराउने
- पसल, मल्टिप्लेक्स, रेस्टुरेन्ट जस्ता सुविधाहरूको साथ राम्रोसँग व्यवस्थित व्यावसायिक परिसर प्रदान गर्ने।

२.४ नेपाल सरकारबाट जारी कोभिड १९ र संक्रामक रोग सम्बन्धि स्वास्थ्य सुरक्षा सम्बन्धी मापदण्ड

कोभिड-१९ रोकथाम, नियन्त्रण, निदान र उपचारलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न निम्न काम कर्तव्य र जिम्मेवारी रहेका छन् :-

१. कोभिड-१९ को रोकथाम तथा नियन्त्रण सम्बन्धी स्वास्थ्य मापदण्डहरूको पूर्ण पालना गर्ने।
२. विभिन्न स्वयंसेवक दलहरूमा आवद्ध (रेडक्रस लगायत) भएकाहरूले सक्रिय रूपमा जनचेतना कार्यक्रमहरूमा सक्रिय रूपमा सहभागी हुने।
३. कोभिड-१९ को रोकथाम तथा नियन्त्रण सम्बन्धी स्वास्थ्य मापदण्डको पूर्ण पालनाको लागि स्थानीय प्रहरी र प्रशासनलाई सहयोग गर्ने।
४. कोभिड-१९ को रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि लागु हुने निशेधाज्ञाहरूको पूर्ण पालना गर्ने र कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने।
५. Case Investigation and Contact Tracing (CICT) लाई पूर्ण सहयोग गर्ने।
६. अफवाहको पछि नलागी आधिकारिक सूचनाहरू ग्रहण गर्ने।

परिच्छेद ३: प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाइएको विधि:

३.१ सन्दर्भ सामग्रीको पुनरावलोकन:

यस अध्ययन अन्तर्गत आयोजनाको आर्किटेकचरल तथा स्ट्रकचरल नक्सा, स्ट्रकचरल डिजाइन प्रतिवेदन, माटो परीक्षण प्रतिवेदनको पुनरावलोकन गरिएको थियो। त्यसैगरी प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको टोपो र गुगल नक्साहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको थियो। त्यसका अतिरिक्त यस आयोजनासँग सम्बन्धित कानूनी दस्तावेज जस्तै: वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६, वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७, पर्यटन नीति, २०६५, पर्यटन ऐन, २०३५, राष्ट्रिय भवन संहिता २०६०, विराटनगर महानगरपालिकाको by law, राष्ट्रिय वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५० लगायतका अन्य कानूनहरू पुनरावलोकन गरिएको थियो। सामाजिक तथा आर्थिक पक्षहरू सम्बन्धी तथ्याङ्कको लागि राष्ट्रिय जनसंख्या तथा घरधुरी सर्वेक्षण, २०६८ र विराटनगर महानगरपालिकाको प्रोफाइल २०७९ पुनरावलोकन गरिएको थियो।

३.२ प्रस्तावको प्रभाव क्षेत्र निर्धारण:

३.२.१ प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र (प्र. प्र. क्षे.):

प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र अन्तर्गत आयोजना क्षेत्र वरपरको करिब २०० मिटर नजिकको क्षेत्रलाई कभर गरेको छ। यस अन्तर्गत डिस्पोजल साइटको लागि आवश्यक पर्ने ठाउँ, महानगरपालिकाको ढल तर्फ फोहोरपानी निकासको लम्बाइ, पहुँच मार्ग, अतिथी सदन, मेन रोड र डीएसपी सडक आदि रहेका छन्।

३.२.२ अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र (अ.प्र. प्र. क्षे.):

प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र बाहेक ५०० मिटर वरपरको क्षेत्रलाई अप्रत्यक्ष क्षेत्र अन्तर्गत समावेश गरिएको छ।

३.३ चेकलिष्ट/प्रश्नावलीको निर्माण:

आयोजनाको वातावरणीय अध्ययनको लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गर्नको लागि चेकलिष्ट/प्रश्नावलीको तयारी गरिएको थियो।

३.४ स्थलगत अध्ययन:

प्रस्तावित आयोजनाको वातावरणीय अध्ययनको लागि अध्ययन टोलीद्वारा मिति २०७८/१०/०७ देखि २०७८/१०/११ सम्म स्थलगत अध्ययन गरिएको थियो। आयोजनाको दिगोपनका बारेमा धारणा राख्दै स्थानीय जनतालाई आयोजनाका गतिविधिबारे जानकारी गराइएको थियो र अध्ययन टोलीले प्रभावित सरोकारवालाहरूलाई आयोजनाको बारेमा आफ्ना सरोकार र सुझाव दिन प्रोत्साहित गरेको थियो। टोलीले सम्भावित समस्याका बारेमा विभिन्न स्थानका व्यक्तिहरूसँग छलफल गरेको थियो। आवश्यक तथ्याङ्क/सूचनाहरूको मूल्याङ्कन र सङ्कलनका लागि निम्न विधि र प्रविधिहरू प्रयोग गरियो।

३.४.१ भौतिक वातावरण:

भौतिक वातावरण सम्बन्धी तथ्याङ्कहरू जस्तै: भू-बनोट, भू-उपयोग, आयोजना वरपरका भौतिक पूर्वाधारआदि सम्बन्धी तथ्याङ्कको लागि walkthrough survey, स्थलगत/प्रत्यक्ष अध्ययन तथा अवलोकन गरिएको थियो। आयोजना निर्माण स्थलको वायुको गुणस्तरविश्लेषण गर्नको लागि एयर भिजुयल प्रो प्रयोग गरिएको थियो भने ध्वनिको तह ध्वनि मापन यन्त्रद्वारा मापन गरिएको थियो। त्यस्तै आयोजना निर्माण स्थलको पानीको गुणस्तरको लागि भूमिगत पानीको स्रोतको नमूना सङ्कलन गरिएको थियो।

३.४.२ जैविक वातावरण:

प्रस्तावित आयोजना निर्माण स्थल सहरीक्षेत्रमा रहेको हुनाले प्रस्ताव क्षेत्रको जैविक वातावरण सम्बन्धी तथ्याङ्कहरू मुख्यतया: शहरी जैविक विविधता सम्बन्धी तथ्याङ्कहरू जस्तै: आयोजना वरपरको हरियाली क्षेत्र, वरपर पाइने चराचुरुङ्गीहरू आदिको तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो। उक्त तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गर्दा walkthrough survey तथा मुख्य जानकार व्यक्तिसँग अन्तर्वार्ता गरिएको थियो।

३.४.३ सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण:

सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण सम्बन्धी विवरण सङ्कलनको लागि सामुदायिक सर्वेक्षण, स्थलगत अध्ययन, प्रत्यक्ष अवलोकन आदि गरिएको थियो। त्यसैगरी सार्वजनिक सवालहरूको लागि सरोकारवालासँग छलफल, मुख्य जानकार व्यक्तिसँग अन्तर्वार्ता तथा सामूहिक छलफल आदि विधिहरू अपनाईएका थिए।

३.५ प्रभाव पहिचान, आकलन तथा उल्लेखनीय प्रभावको मूल्याङ्कन गर्दा अपनाइएको विधि:

सन्दर्भ सामाग्री पुनरावलोकन, स्थलगत अध्ययन, सार्वजनिक सुनुवाई, सूचना प्रकाशन, सार्वजनिक छलफलबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरूलाई कम्प्युटर सफ्टवेयर, एक्सेल, चार्ट र ग्राफ प्रयोग गरी विश्लेषण गरिएको थियो। भौतिक वातावरण सम्बन्धी तथ्याङ्कहरू जस्तै: वायु, ध्वनि तथा पानी सम्बन्धी तथ्याङ्कहरूलाई नेपाल सरकारको सम्बन्धित मापदण्डसँग तुलना गरिएको छ। राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५० बमोजिम प्रभावको परिमाण, सीमा र समयावधि किटान गरी प्रभावहरूको आकलन गरिएको थियो। जसमा परिमाण (उच्च/वृहत-६०, मध्यम-२०, निम्न-१०), सीमा (क्षेत्रीय-६०, स्थानीय-२०, स्थान निर्दिष्ट-१०), अवधि (दीर्घकालिन-२०, मध्यकालिन-१०, अल्पकालिन-५) र प्रकार प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष किटान गरिएको थियो र यसरी प्रभावको परिमाण, सीमा, समयावधिहरूको मान जोड्दा आउने मान अनुसार प्रभावको उल्लेखनियता निक्यौल गरिएको छ। जस अनुसार ४५ भन्दा कम मानलाई नगण्य, ४५-७५ सम्मको मानलाई उल्लेखनीय र ७५ भन्दा बढीको मानलाई धेरै उल्लेखनीय प्रभाव भनी वर्गीकरण गरिएको छ।

तालिका ४: प्रभावको तह आकलन गर्ने आधार

परिमाण	अंक भार	सीमा	अंक भार	समयावधि	अंक भार
उच्च	६०	क्षेत्रीय	६०	दीर्घकालिन	२०
मध्यम	२०	स्थानीय	२०	मध्यकालिन	१०
निम्न	१०	स्थलगत	१०	अल्पकालिन	५

स्रोत: राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन निर्देशिका, २०५०

तालिका ५: प्रभाव प्राथमिकीकरण विश्लेषण आधार

विवरण (परिमाण, सीमा, र समयावधि योगफल)	प्रभावको उल्लेखनीयता
७५ भन्दा माथि	धेरै उल्लेखनीय
४५ देखि ७५ सम्म	उल्लेखनीय
४५ भन्दा मुनि	नगण्य

३.६ मस्यौदा प्रतिवेदनको तयारी:

वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ को अनुसूची १२ को ढाँचामा प्रस्तावित सेन्ट्रल मलको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गरिएको थियो।

३.७ सार्वजनिक परामर्श, छलफल तथा सार्वजनिक सुनुवाई

३.७.१ सार्वजनिक परामर्श तथा छलफल

मिति २०७८/१०/०९ गतेका दिन स्थानीयसँग सामूहिक छलफल कार्यक्रम सम्पन्न गरेको थियो। उक्त कार्यक्रम स्थानीय जनसमुदायले निर्माण भएको सेन्ट्रल मल सम्बन्धी आ-आफ्नो धारणा व्यक्त गरेका थिए। यस बाहेक स्थानीयले निर्माण भएको सेन्ट्रल मलले स्थानीय वातावरणमा पार्न सक्ने सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रभावहरू पनि औल्याएका थिए। उक्त कार्यक्रममा जम्मा १२ जना सहभागी भएका थिए।

तालिका ६: स्थानीयसँग गरिएको सार्वजनिक परामर्श

मिति	रायसुझावहरू	समावेश गरेको परिच्छेद, खण्ड
२०७८/१०/०९	स्थानीयलाई रोजगारीमा पहिलो प्राथमिकता दिनुपर्ने।	परिच्छेद ७ मा यस प्रभावहरूको न्यूनीकरणको उपायहरू दिइएको छ।
	ठोस फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन गरिनुपर्ने।	
	पार्किङ क्षेत्र व्यवस्थित गर्नुपर्ने।	
	सस्तो र सुलभ सामानको मूल्य तोकिनुपर्ने।	

३.७.२ सार्वजनिक सुनुवाई:

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ६ बमोजिम प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट प्रभावित हुने क्षेत्र विराटनगर महानगरपालिका वडा नं ०७ मा मिति २०७८/१०/०९ मा सेन्ट्रल मल सञ्चालन सम्बन्धी सार्वजनिक सुनुवाईको आयोजना गरी रायसुझाव सङ्कलन गरिएको थियो। सार्वजनिक सुनुवाई सम्बन्धमा प्रचार प्रसार गर्नको लागि मिति २०७८/१०/०५ गते न्यू सृष्टि दैनिक पत्रिकामा सूचना प्रकाशन गरिएको थियो। उक्त सूचनालाई स्थानीय तहको सम्बन्धित महानगरपालिका, वडा कार्यालयमा लगायत ठाउँमा टाँस गरिएको थियो।

सार्वजनिक सुनुवाईको कार्यक्रम आयोजनाका सञ्चालकको अध्यक्षतामा, विराटनगर महानगरपालिका वडा नं ०७ का वडा अध्यक्षको प्रमुख अथिति, सम्बन्धित वडाका वडा सदस्यहरूको अतिथ्यमा सञ्चालन गरिएको थियो। कार्यक्रममा आयोजकका तर्फबाट प्रस्तावित सेन्ट्रल मलका सञ्चालक, परामर्शदाता, लगायत वडा नं ०७ का स्थानीय बासिन्दाहरूको उपस्थिति रहेको थियो। सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम आशन ग्रहणबाट सुरु गरिएको थियो र संचालकले स्वागत मन्तव्य राखेका थिए। तत्पश्चात् परामर्शदाताले आयोजनाको बारेमा संक्षिप्त जानकारी गराएका थिए र उपस्थित स्थानीयबासीले आ-आफना रायसुझाव दिएका थिए। ती रायसुझावलाई तलको तालिकामा संक्षेपमा प्रस्तुत गरिएको छ। सरोकारवालाको रायसुझाव सङ्कलन पश्चात अतिथिहरूबाट मन्तव्य राखिएको थियो। तत्पश्चात प्रमुख अतिथिले मन्तव्य राखेका थिए। अन्तिममा सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रममा अध्यक्ष तथा सेन्ट्रल मलका सञ्चालकले आफ्नो तर्फबाट केही प्रतिबद्धताहरू जाहेर गरेर कार्यक्रम समाप्त गरेका थिए। उक्त सार्वजनिक सुनुवाईको कार्यक्रममा २१ जनाको उपस्थिति रहेको थियो। सार्वजनिक सुनुवाईको माइन्ट अनुसूची ५ मा राखिएको छ। सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रममा उठान भएका रायसुझावहरूलाई तालिका ७ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

फोटोग्राफ १: परामर्शदाताले कार्यक्रममा आयोजना बारे जानकारी दिदै

फोटोग्राफ २: प्रस्तावकले कार्यक्रममा आफ्नो कुरा व्यक्त गर्दै

फोटोग्राफ ३: सार्वजनिक सुनुवाईमा उपस्थित महानुभावहरु

तालिका ७: सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रममा उठेका रायसुझावहरुको सूची

मिति	रायसुझावहरु	समावेश गरेको परिच्छेद, खण्ड
२०७८/१०/०९	ट्राफिक व्यवस्थापन उचित हुनुपर्ने।	परिच्छेद ७ मा यस प्रभावहरुको न्यूनीकरणको उपायहरु दिइएको छ।
	स्थानीय व्यक्तिलाई रोजगारीको पहिलो प्राथमिकता दिनुपर्ने।	
	ठोस फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन गरिनुपर्ने।	
	फोहोर पानीको उचित व्यवस्थापन गरिनुपर्ने।	

	मलिट फ्लेक्स (हलमा) विद्यार्थीहरूलाई यूनिफर्ममा प्रवेश निषेध गरिनुपर्ने।	
	मलमा मानिसको भिडभाडलाई व्यवस्थापन गर्दा उचित हुने।	

३.८ सार्वजनिक सूचना सम्प्रेषण तथा प्रकाशन:

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ७ उपनियम (२) बमोजिम प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने स्थानीय तह तथा त्यस क्षेत्रमा रहेका सम्बन्धित सरोकारवाला निकाय, व्यक्ति वा संस्थालाई सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको सम्बन्धमा सात दिन भित्र लिखत रायसुझाव उपलब्ध गराउन अनुसूची-९, बमोजिमको ढाँचामा प्रभावित क्षेत्रको विराटनगर महानगरपालिका, महानगरपालिका वडा नं. ०७ को कार्यालयमा सूचना टाँस गरी मुचुल्का तयार गरिएको थियो र सोही बमोजिमको सूचना आर्थिक अभियान राष्ट्रिय दैनिकमा मिति २०७८/१०/२८ मा समेत प्रकाशित गरिएको थियो। सूचना टाँस तथा प्रकाशन सम्बन्धी कागजातहरू अनुसूची ७ मा समावेश गरिएका छन्।

३.९ सिफारिस पत्र सङ्कलन:

वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ को अनुसूची-८ बमोजिमको ढाँचामा प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने स्थानीय तह विराटनगर महानगरपालिका वडा नं. ०७ बाट सिफारिस पत्र सङ्कलन गरिएको थियो।

३.१० अन्तिम प्रतिवेदनको तयारी:

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को अनुसूची १२ को ढाँचामा प्रस्तावित सेन्ट्रल मलको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको प्रतिवेदन तयार गरिएको छ।

परिच्छेद ४: प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, कानून र मापदण्डको पुनरावलोकन:

यस आयोजनासँग आकर्षित हुने देहाय बमोजिमका कानूनी दस्तावेजहरुको पालना गर्न प्रस्तावक प्रतिवद्ध रहेको छ।

पुनरावलोकन गरिएका कानूनी दस्तावेज:	प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा आकर्षित हुने दफा/ नियम/ खण्ड/सम्बन्धित बुँदा
नेपालको संविधान:	धारा ३०(१, २) मा स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक तथा प्रदूषकले व्यहोर्ने क्षतिपूर्तिर धारा ५१ (छ) मा प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण, संवर्धन र उपयोग सम्बन्धी नीति उल्लेख गरिएको छ। प्रस्तावित आयोजनाले माथि उल्लेखित धाराको पूर्ण रूपमा पालना तथा कार्यान्वयन गर्नेछ।
आवधिक योजना:	
पन्ध्रौ योजना, (२०७६/७७-२०८०/८१)	यस योजनाको परिच्छेद ६ को खण्ड ६.२ (६.२.४) मा पर्यटन सम्बन्धी कुरा उल्लेख गरिएको छ जसको उद्देश्य नेपाललाई सुरक्षित, गुणस्तरीय र पर्यटनमैत्री बनाई आकर्षक पर्यटन केन्द्रको रूपमा विकास गर्नु रहेको छ।
दश वर्षे राष्ट्रिय पर्यटन रणनीतिक योजना २०७२/७३-२०८१/८२	यस योजनाको लक्ष्य भनेको नेपालको आर्थिक विकास दर्शनलाई सहयोग पुऱ्याउने मार्गनिर्देशन संरचना सहित सरोकारवालाहरूलाई प्रमुख उत्प्रेरकको रूपमा पर्यटन उद्योगको विकासका लागि प्राविधिक र वित्तीय सहयोगको माध्यमबाट आर्थिक वृद्धि गरिनु रहेको छ।
नीति:	
राष्ट्रिय वातावरण नीति, २०७६	यस नीतिको बुँदा ६ मा प्रदूषण नियन्त्रण, फोहरमैला व्यवस्थापन र हरियाली प्रवर्द्धन गर्नु पर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ भने खण्ड ८ को बुँदा ८.१ मा वातावरणीय प्रदूषण रोकथाम, नियन्त्रण र न्यूनीकरण सम्बन्धी नीति रहेका छन्।
राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६	खण्ड ८ को बुँदा ८.७ मा जलवायु परिवर्तनका कारणले उत्पन्न प्रकोपले मानव स्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक प्रभावलाई कम गरी स्वस्थ वातावरण सृजना गर्ने कुरालाई जोड दिएको छ।
पर्यटन नीति, २०६५	यस नीतिको नीति (झ) मा पर्यटकीय पूर्वाधारको विकास, निर्माण र सञ्चालनमा वातावरण संरक्षणको पक्षलाई प्राथमिकता दिई कार्यान्वयन पक्षलाई प्रभावकारी बनाइने कुरा उल्लेख गरिएको छ।

राष्ट्रिय शहरी नीति, २०६४	यस नीतिको उद्देश्य स्वच्छ, सुरक्षित र समृद्ध शहरी वातावरणको सृजनाद्वारा शहरी वासिन्दाहरूको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने रहेको छ। यस उद्देश्यलाई प्रभावकारी बनाउन प्राकृतिक स्रोत तथा परम्परागत भौतिक संरचनाको संरक्षण र सो को दिगो प्रयोगद्वारा सन्तुलित नगर तथा टोल विकास गर्ने, संभावित प्राकृतिकप्रकोपबाट हुने जीउ धनको नोक्सानीलाई कम गर्न स्थानीय निकायहरूले प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन योजना बनाई लागू गर्ने पद्धति स्थापना गर्नुपर्ने जस्ता रणनीति अपनाइएको छ।
राष्ट्रिय भूमि नीति, २०७५	यस नीतिको मुख्य लक्ष्य भूमिको न्यायिक वितरण, उपयोग र सुसाशन मार्फत मुलुकको आर्थिक समृद्धि र जनताको जीवनस्तरमा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउनु रहेको छ। खण्ड ३.३.५ मा पर्यावरणीय विविधता कायम राखी जमिनमा परिरहेको प्रतिकूल प्रभाव नियन्त्रणमा जोड दिने कुरा उल्लेख गरिएको छ।
ऐन:	
वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६	यस ऐनको दफा ३ मा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने, दफा ३ को उपदफा २ मा प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि पेश गरिने निकाय, त्यसैगरी सोही दफाको उपदफा ५ मा सार्वजनिक सुनुवाई, दफा ४ मा विकल्पको विस्तृत विश्लेषण, दफा ५ मा क्षेत्रनिर्धारण तथा कार्यसूची सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ। दफा ६ मा मापदण्ड एवं गुणस्तर कायम, दफा ११ मा पूरक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन, दफा १२ मा वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ। त्यसैगरी दफा ३५ मा जरिबाना सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ।
भवन ऐन, २०५५	यो ऐन भवन निर्माण कार्यलाई नियमित गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको हो। भुकम्प आगलागी तथा अन्य दैवी प्रकोपहरूबाट भवनहरूलाई यथासम्भव सुरक्षित राख्नको लागि भवन निर्माण कार्यलाई नियमित गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्नुपर्ने ऐन बनाएको हो।
स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४	यस ऐनको दफा ११ मा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको अधिकारको प्रत्यायोजना बरेमा उल्लेख गरेको छ।
श्रम ऐन, २०७४	यस ऐनको दफा ३ मा श्रमिकको न्यूनतम मापदण्ड, ५ मा बालकालिकालाई काममा लगाउन नहुने, ६ मा भेदभाव गर्न नहुने,

	७ मा समान कामको लागि पारिश्रमिकमा भेदभाव गर्न नहुने र ११ मा रोजगारी सम्झौता सम्बन्धी कुरा उल्लेख गरिएको छ।
फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८	यस ऐनको दफा ३ मा फोहरमैला व्यवस्थापन तह, दफा १० मा फोहरमैला व्यवस्थापन प्रकृया, दफा २० मा प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धी, दफा २१ मा फोहरमैला अनुगमन र दफा २२ मा वातावरणीय क्षेत्र सम्बन्धी व्यवस्था छ।
योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा ऐन, २०७४	यस ऐनको दफा ४ मा रोजगारदाताले श्रमिकको योगदानयोग्य रकम जम्मा गर्नु पर्ने तथा दफा १० मा सामाजिक सुरक्षा योजना सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी कुरा उल्लेख गरेको छ।
भू-उपयोग ऐन, २०७६	यस ऐनको दफा ४ मा भूउपयोग क्षेत्रको वर्गीकरण, दफा ८ मा भूउपयोग परिवर्तन गर्न नहुने, दफा १० मा जग्गाको खण्डीकरण नियन्त्रण र दफा २५ मा सजाय सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ।
बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५	यस ऐनको दफा ६६ ले बालबालिका विरुद्धको कसुर सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ। दफा ३ देखि १५ सम्म बालबालिकाको अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ।
उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०७५	परिच्छेद २ र ३ अन्तर्गतका दफाहरूले उपभोक्तालाई गुणस्तरीय वस्तु वा सेवा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चितता गरेको छ।
पर्यटन ऐन, २०३५	यस ऐनको परिच्छेद ३ मा पर्यटक स्तरको होटल, लज, रेष्टुराँ तथा रिजर्ट र बार सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ। यसै परिच्छेद अन्तर्गत दफा १२ (१) मा नेपाल सरकारले दफा १० बमोजिम दर्ता भएको होटल, लज, रेष्टुराँ तथा रिजर्ट वाबारको निरीक्षण गर्न गराउन र त्यसमा प्रयोग गरिने खाने पिउने सामानहरूकोपरीक्षण गर्न गराउन सक्नेछ। परीक्षण गर्दा तोकिएको स्तर बमोजिमको नपाइएमा नेपाल सरकारले त्यस्तो होटल, लज, रेष्टुराँतथा रिजर्ट वा बारलाई तोकिएकोस्तर कायम गर्न मुनासिव माफिकको म्याद दिनेछ। कुरा उपदफा २ मा उल्लेख गरिएको छ।
नेपाल पर्यटन बोर्ड ऐन, २०५३	यस ऐनको उद्देश्य देशको प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा एवं वातावरणको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्दै पर्यटन विकास, विस्तार र प्रवर्द्धन गर्ने, पर्यटन व्यवसायको विकास, विस्तार र प्रवर्द्धनद्वारा राष्ट्रिय उत्पादन तथा विदेशी मुद्रा आर्जनमा अभिवृद्धि गरी बढी भन्दा बढी रोजगारीका अवसरहरूको सृजना गर्ने आदि रहेको छ।
मुलुकी अपराध (संहिता), ऐन, २०७४	यस संहिताको दफा ३३ र ३४ मा अपराधिक षडयन्त्र तथा कसूर सम्बन्धी र दफा ३५ र ३६ मा दुरुत्साहन र मतियार नहुने सम्बन्धी व्यवस्था छ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४	यस ऐनको दफा २० मा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धमा सार्वजनिक संस्था तथा व्यावसायिक प्रतिष्ठानको दायत्वको बारेमा उल्लेख गरेको छ। त्यस्तै दफा २१ मा संस्था तथा व्यावसायिक प्रतिष्ठानले विपद्को बेला गर्नुपर्ने सहयोगको बारेमा उल्लेख गरेको छ।
सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९	सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन सार्वजनिक सवारी नियमन गर्न बनेको ऐन हो । यस ऐनको दफा १७ र २३ मा सवारी सडकमा चलन सक्ने सक्षमताको प्रमाणपत्र तथा जाँचबुझ र मापदण्ड तोक्ने व्यवस्था छ। दफा ४५, ४६ र ४७ मा सवारी चालक सम्बन्धी व्यवस्था, दफा ११५ र ११६ मा सवारी गति तथा वजन सम्बन्धी व्यवस्था र दफा ११९, १२० र १२१ मा ट्राफिक तथा पार्किङ्ग सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ।
नियमावली:	
वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७	यस नियमावलीको नियम ३ मा वातावरणीय अध्ययन गर्नुपर्ने प्रस्ताव अन्तर्गत अनुसूची १, अनुसूची २, अनुसूची ३ सँग सम्बन्धित प्रस्तावहरू, नियम ४ मा क्षेत्र निर्धारण, नियम ५ मा कार्यसूची, नियम ६ मा सार्वजनिक सुनुवाईसम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ। माथि उल्लेखित नियम ४ बमोजिम प्रस्तावित आयोजनाको क्षेत्र निर्धारण, नियम ६ बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाई गरिएको थियो।
फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७०	यसको नियम ३, ४ र ५ मा फोहरमैलालाई पृथकीकरण गर्ने, व्यवस्थापन गर्ने तथा हानिकारक वा रसायनिक फोहरमैलालाई व्यवस्थापनको बारेमा उल्लेख छ।
श्रम नियमावली, २०७५	नियम ४ ले रोजगार सम्झौता गर्दा खुलाउनु पर्ने विवरण, नियम ७ देखि १५ मा विदेशी नागरिक काममा लगाउन आवश्यक पर्ने इजाजत र श्रम स्वीकृति र नियम ३४ देखि ५३ श्रमिकको सुरक्षा र स्वास्थ्य सम्बन्धी प्रावधान रहेको छ।
योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा नियमावली, २०७५	यसको परिच्छेद २ र ६ अन्तर्गतका नियममा क्रमशः सामाजिक सुरक्षा योजनामा सहभागिता र परिचयपत्र सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ। नियम ९ र १७ मा क्रमशः सामाजिक सुरक्षा योजना सञ्चालन र रोजगारदाताको दायत्वको बारेमा उल्लेख छ।
खानेपानी नियमावली, २०५५	यस नियमावलीको नियम १२ मा इजाजत सम्बन्धी व्यवस्था र नियम २५ मा आपूर्तिकर्ताले खानेपानीको गुणस्तरियता कायम गर्नुपर्ने सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ।
भवन नियमावली, २०६६	भवन नियमावली खण्ड २ र ३ मा भवन सम्बन्धी नक्साहरू सम्बन्धित विभागमा पेश गर्ने र सहरी विकास कार्यालयले भवन

	सम्बन्धी नक्साहरू पुनरावलोकन गर्न सक्ने कुरा उल्लेख गरेको छ।
निर्देशिका र अन्य:	
राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५०	यस निर्देशिकाले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन प्रकृया र प्रभावहरूको तह निर्धारण गरी उल्लेखनीयता पहिचान सरलिकृत गर्न सहयोग गरेको छ।
शहरी वातावरण व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६७	यस निर्देशिकाले पूर्वाधार विकास र मानवीय क्रियाकलापले गर्दा हुने वातावरणीय प्रभावहरूलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायहरूमा जोड दिइन्छ। यस निर्देशिकाले प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण, स्थानीयको स्वास्थ्य, स्वच्छ र पर्यावरण मैत्री दिगो शहरी विकास सुनिश्चित गर्ने अधिकार जस्ता वातावरणीय प्रभावहरूका उपायहरू पनि सुझाव दिन्छ।
राष्ट्रिय भवन संहिता, २०६०	यस भवन संहितालाई नेपालका नगरपालिका, जिल्लाका प्रमुख गा. वि. स. र शहरीकरण हुदै गरेको गा. वि. स. हरूमा २०६२ साल देखी लागू गरिएको थियो। यस संहिताले मुख्यतया भवन क्षेत्रको सुरक्षासँग सम्बन्धित मामिलाहरूसँग सम्बन्धित छ यस संहितामा नगरपालिका र गाविसमा धेरै तल्लाको भवन डिजाइन गर्दा प्रस्तावकर्ताहरूले राष्ट्रिय भवन संहिता अनुसरण गर्नुपर्दछ भन्ने प्रावधान गरिएको छ।
मापदण्ड:	
वायुको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९	यसले वायुको गुणस्तर सम्बन्धी विभिन्न आधारभूत सूचकहरू तोकेको छ। प्रस्तावित आयोजना निर्माण स्थलको वायुको गुणस्तर PM २.५-६० माइक्रोग्राम/क्युबिक मिटर र PM १०-१४० माइक्रोग्राम/क्युबिक मिटर मापन गरिएको छ।
ध्वनिको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९	यसले विभिन्न क्षेत्रको लागि दिवा र रात्रि समयको लागि ध्वनिको सीमा तोकेको छ। प्रस्तावित आयोजना निर्माण स्थलको ध्वनिको तह ५२ र ५५ डेसिबल मापन गरिएको छ।
डिजेल जेनेरेटरबाट निष्कासन भई हावामा जाने धुँवा सम्बन्धी मापदण्ड, २०६९	यसले डिजेल जेनेरेटरबाट निष्कासन भई हावामा जाने धुँवाँ सम्बन्धी मापदण्ड तोकेको छ। प्रस्तावित आयोजनाले यस मापदण्डको पूर्ण रूपमा कार्यन्वयन गर्नेछ।

राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड, २०७९	यसले खानेपानीको विभिन्न प्यारामिटरहरूको अधिकतम सीमा तोकेको छ। प्रस्तावित आयोजनाले यस मापदण्डको पूर्ण रूपमा कार्यन्वयन गर्नेछ।
सतही पानीमा पठाउने औद्योगिक एफल्यूएन्ट सम्बन्धी मापदण्ड, २०६०	सतही पानीमा पठाउने औद्योगिक एफल्यूएन्टको सिमा तोकेको छ। प्रस्तावित आयोजनाले यस मापदण्डको पूर्ण रूपमा कार्यन्वयन गर्नेछ।
नगरपालिकाको उपनियम मापदण्ड	सेन्ट्रल मलको भवन National Building Code (NBC) २०६० अनुसार बनाएको छ र साथै यस सेन्ट्रल मलले बस्ती विकास, सहरी योजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत निर्माण मापदण्ड, २०७२ ले महानगरपालिका भित्र बन्ने व्यापारीक भवनहरूको लागि छुट्टै मापदण्ड तोकेको छ जुन यसप्रकारको छ। विराटनगर महानगरपालिका, मोरङ FAR : 3 व्यापारिक र आवासीय भवनको लागि ग्राउन कभरेज: ४०% अधिकतम

परिच्छेद ५: विद्यमान वातावरणीय अवस्था:

यस परिच्छेदमा आयोजना प्रभावित क्षेत्रको विद्यमान भौतिक, जैविक र सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणीय अवस्थाको विवरण विस्तृत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

५.१ भौतिक वातावरण:

५.१.१ टोपोग्राफी:

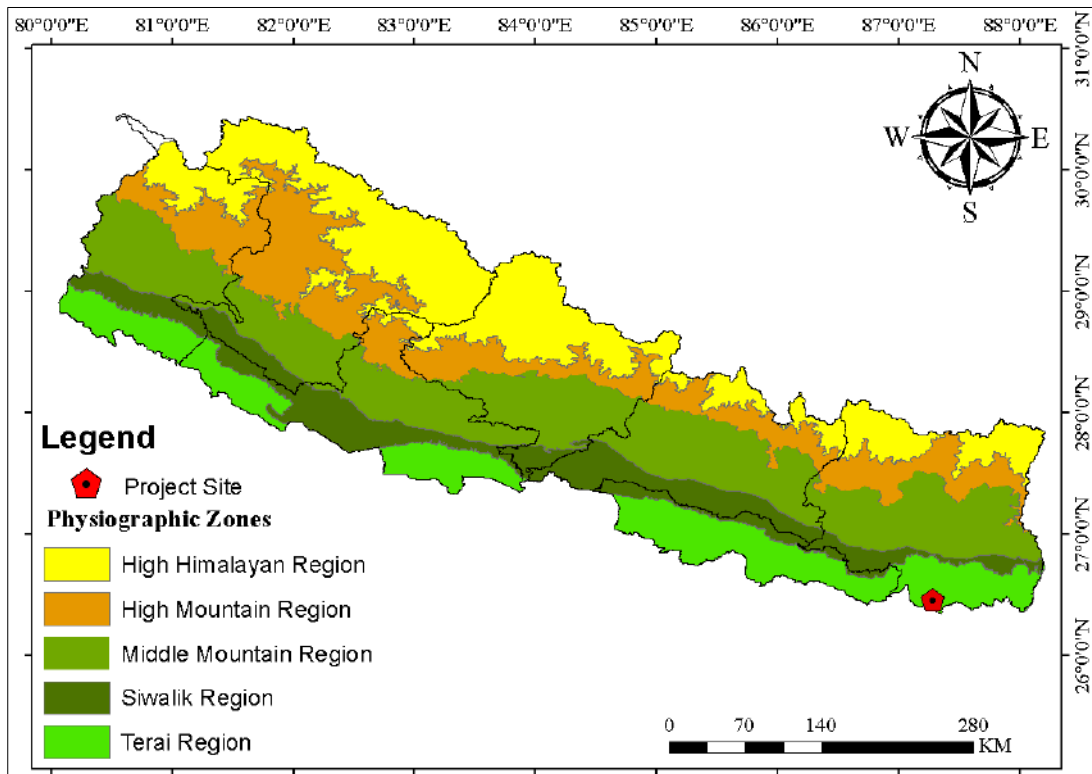
मोरङ जिल्लाको क्षेत्रफल करिब १८५५ वर्ग कि.मी. रहेको छ जसमध्ये विराटनगर महानगरपालिकाले ७७.५ वर्ग कि.मी. क्षेत्र ओगटेको छ। विराटनगर महानगरपालिकाको सिमाना पूर्वमा सिंगियाही नदी, पश्चिममा केशलिया नदी, उत्तरमा टङ्किसनुवारी गाउँ र दक्षिणमा भारतको सिमाना जोडिएको छ। भौगोलिक रूपमा आयोजना ८७°१६'५२.८५" देशान्तर र २६°२७'४३.८५" अक्षांशमा अवस्थित रहेको छ। यो आयोजना समुद्र सतह भन्दा ८० मीटर को उचाइमा अवस्थित रहेको छ।

५.१.२ जलवायु तथा मौसम:

आयोजना क्षेत्रमा नेपालको अन्य तराई जिल्लाहरू जस्तै उष्ण मनसुनी प्रकारको हावापानी रहेको छ। जुन महिना देखि सेप्टेम्बर महिनासम्म भारि मनसुन हुने गरेको छ र कुल वर्षाको ८०% प्रदान गर्दछ। पछिल्ला केही वर्षहरूमा वार्षिक वर्षा १८०० देखि २००० मिलिमिटरको बीचमा हुदै आइरहेको छ र तापक्रम जुन/जुलाईमा ४४ डिग्री सेन्टिग्रेडसम्म र जनवरीमा न्यूनतम ५ डिग्री सेन्टिग्रेडसम्म पुग्ने गरेको छ (विराटनगर महानगरपालिका, २०७६)। विराटनगर महानगरपालिका पूर्वमा सिंगियाही नदी र पश्चिममा केशलिया नदी दुई प्रमुख जलाधार प्रणालीको बीचमा अवस्थित रहेको छ। तिनीहरू शिवालिक पहाडबाट उत्पत्ति भएका हुन् र तराईको समतल क्षेत्रबाट उत्तरबाट दक्षिणतिर बग्छन्। भारी वर्षाको समयमा, आयोजना क्षेत्र वरपरका साना नालाहरू कहिलेकाहीं डुबानमा पर्छन् तर महानगरपालिकाले ड्रेनेज च्यानलमा निगरानी गर्दछ।

५.१.३ भूगर्भ तथा माटो:

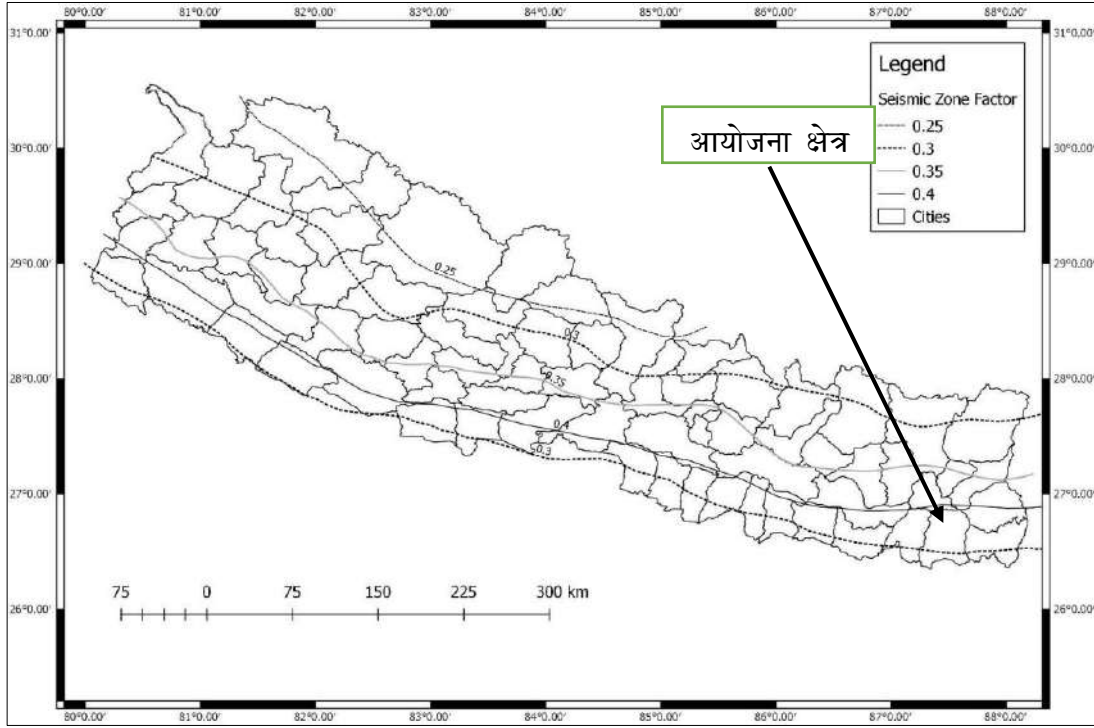
भौगोलिक हिसाबले विराटनगर महानगरपालिका इन्डो-गंग्याटिक समतल (तराईको समतल) मा अवस्थित छ। खानी तथा भूगर्भ विभागले हालै गरेको इन्जिनियरिङ् र वातावरणीय अध्ययनले होलोसिनदेखि हालैको तलछटसम्मको क्षेत्रफल र यस क्षेत्रको सम्पूर्ण सेडिमेन्ट इन्डो-गंग्याटिकको समतल भाग हो र नेपाल भारत सीमासम्म फैलिएको अनुमान गरेको छ। यी माटोका विशेषताहरूले मेगा भूकम्पको अवस्थामा मध्यम देखि उच्च तरलता सम्भावनालाई संकेत गर्दछ। (Source: UNDP, २००९)। आयोजना तराई क्षेत्रमा पर्दछ।

नक्सा ४: नेपालको भूगर्भिक नक्सा (स्रोत: GIS mapping)

५.१.४ भू-विज्ञान (सेस्मिसिटी):

प्रस्तावित सेन्ट्रल मल संचालन क्षेत्र भुकम्पीय न्यून जोखिम क्षेत्रमा पर्दछ। स्थानीय सेस्मिक हाजार्डलाई आधार मानी नेपालालाई तीन वटा सेस्मिक जोनमा विभाजन गरिएको छ। प्रत्येक जोनको सेस्मिक हाजार्डलाई कन्स्टेन्ट मानिएको हुन्छ भने सेस्मिक जोनिङ फ्याक्टर (Z) ले पिक ग्राउण्ड एक्सलेरेसनलाई जनाउँदछ। प्रस्तावित सेन्ट्रल मल निर्माण क्षेत्र सेस्मिक जोनिङ फ्याक्टर (Z) ०.३ भित्र रहेको छ।

नक्सा ५: नेपालको सेस्मिक जोनिङ नक्सा (स्रोत: एन.बि.सी. १०५:२०७७)

५.१.५ पानीको स्रोत:

आयोजना स्थलमा पानीको स्रोतमा मुख्यतया: विराटनगर महानगरपालिकाबाट वितरण गरिएको पानी र भूमिगत पानी रहेको छ। पानीको गुणस्तर परीक्षण तालिका ८ मा दिइएको छ। पानी परीक्षण सम्बन्धी प्रतिवेदन अनुसूची ९ मा समावेश गरिएको छ।

तालिका ८: पानीको गुणस्तर परीक्षणको नतिजा

क्र.सं.	पारामिटरहरू	परीक्षण विधि	अवलोकन गरिएको मान	रा.खा.पा.गु.मा.
१	pH @ 17° C	Electrometric, 4500-H ⁺ B, APHA	७.७	६.५-८.५
२	Electrical Conductivity, (μS/cm)	Conductivity Meter, 2510 B, APHA	१८	१५००
३	Turbidity (NTU)	Nephelometric, 2130 B, APHA	<१	५
४	Total Hardness as CaCO ₃ (mg/L)	EDTA Titrimetric, 2340 B, APHA	६	५००
५	Total Alkalinity as CaCO ₃ (mg/L)	Titrimetric, 2320 B, APHA	९	-
६	Chloride, (mg/L)	Argentometric Titration, 4500- Cl ⁻ B, APHA	<०.५	२५०
७	Ammonia – N, (mg/L)	Direct Nesslerization, 4500-NH ₃ C APHA	N.D. (<०.०५)	१.५
८	Nitrate, (mg/L)	UV Spectrophotometric Screening, 4500-NO ₃ ⁻ B, APHA	०.४४	५०

९	Nitrite (mg/L)	NEDA, Colorimetric, 4500-NO ₂ ⁻ B, APHA,	N.D. (<0.0२)	-
१०	Calcium, (mg/L)	EDTA Titrimetric, 3500 – Ca B & 3500 – Mg B APHA	२	२००
११	Magnesium, (mg/L)		०.२४	-
१२	Iron (mg/L)	Direct Air – Acetylene AAS, 3111 B, APHA	०.०५	०.३
१३	Manganese, (mg/L)		N.D. (<0.0२)	०.२

स्रोत: पानी जाँचको प्रतिवेदन, २०७८

५.१.६ वायुको गुणस्तर:

आयोजना सञ्चालन स्थलको वायुको गुणस्तर मापन गरी त्यस सम्बन्धि विवरण तलको तालिका ९ मा प्रस्तुत गरिएको छ। मापन गरिएको वायुको गुणस्तर वायुको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९ भन्दा बढी देखिएको छ। आयोजना स्थलको वायुको गुणस्तर मापन गर्ने सूचक PM २.५ को मान वायुको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९ ले तोकेको भन्दा बढी देखिएको छ। आयोजना स्थल राष्ट्रको औद्योगिक क्षेत्र मानिने विराटनगरमा अवस्थित भएको हुनाले वायुको गुणस्तर मापक सूचकको मान मापदण्ड भन्दा बढी आएको हो।

तालिका ९: आयोजना स्थलको वायुको गुणस्तर सम्बन्धी

मिति	समय	विवरण			
		PM २.५ माइक्रोग्राम/ क्युबिक मिटर	PM १० माइक्रोग्राम/ क्युबिक मिटर	वायुको आद्रता प्रतिशत	वायुको तापक्रम °से.
२०७८/१०/०९	१२:२६	७०.२	१५६	७४	१९.६
वायुको गुणस्तर वायुको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९		४०	१२०		

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, २०७८

५.१.७ ध्वनिको तह:

आयोजना सञ्चालन स्थलको ध्वनिको तह मापन गरी तत्सम्बन्धी विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। मापन गरिएको ध्वनिको सीमा ध्वनिको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९ को व्यापारिक क्षेत्रका लागि तोकिएको दिवा समयको ६५ डेसिबल भन्दा कम रहेको छ।

तालिका १०: आयोजना स्थलमा ध्वनिको तह मापन सम्बन्धी विवरण

मिति	समय	स्थान	ध्वनि स्तर (डेसिबल)	ध्वनिको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९

				को व्यापारिक क्षेत्रका लागि तोकिएको दिवा समय
२०७८/१०/०९	१:३५	उत्तर तर्फ	५१.१	६५ डेसिवेल
२०७८/१०/०९	१:४३	पुर्व तर्फ	४७	६५ डेसिवेल
२०७८/१०/०९	१:५०	पश्चिम तर्फ	५८	६५ डेसिवेल
२०७८/१०/०९	१:५५	दक्षिण तर्फ	५८.३	६५ डेसिवेल
२०७८/१०/०९	१:४०	पार्किंग क्षेत्र	६३.२	६५ डेसिवेल

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, २०७८

५.१.८ विद्यमान ट्राफिकको अवस्था:

आयोजना स्थलको मूल्याङ्कन कुनै पनि बाधाविना कालो टप सडकबाट गरिन्छ। आयोजना क्षेत्रमा पर्याप्त पार्किङ स्थलको व्यवस्था गरिएको छ। राजमार्ग र आयोजना वरपरका क्षेत्रमा ट्राफिक प्रहरी बारम्बार तैनाथ हुन्छन्। आयोजनास्थल विराटनगरको पूर्व पश्चिम राजमार्गबाट करिब ३०० मिटर उत्तरमा अवस्थित छ। आयोजनाको पहुँच सडक सहरी प्रकारको सडक हो। सडकको कुल चौडाइ ७ मिटर छ र दुबै छेउमा १.५ मिटर नाली छ। पहुँच सडकको दायाँ बाटो ३० मिटर छ; सडकको केन्द्रीयकरणबाट सडकको दुबै छेउमा १.५ मिटर रहेको छ।

५.१.९ वर्षातको पानी तथा ढल व्यवस्थापन:

आयोजना निर्माण स्थल मोरङ जिल्लाको केन्द्रमा अवस्थित रहेको छ। यस क्षेत्रमा महानगरपालिकाको पक्की ढल निकासको व्यवस्था रहेको छ सोबाट वर्षातको पानी र ढल निकासको व्यवस्थापन गरिएको छ।

५.१.१० सडक यातायात:

आयोजना स्थल मोरङ जिल्लाको मुख्य सहरमा पर्ने भएकाले आयोजना स्थल नजिकै व्यवसायिक भवन तथा सुविधा सम्पन्न भवन तथा विभिन्न बैंकका शाखाहरू रहेका छन्। यसका साथै आयोजना स्थल नजिकै विद्युतका पोल देखिएका छन् तर आयोजना स्थल नजिकै सिँचाइ नहरहरू भने देखिएका छैनन्। विराटनगर महानगरपालिका, वडा नं. ७ को कार्यालय केन्द्रीय मलबाट १.७ किलोमिटर टाढा छ भने आयोजना स्थलबाट विराटनगर महानगरपालिकाको कार्यालय मात्र ३५० मिटर टाढा छ। त्यस्तै, कोशी अञ्चल अस्पताल र गोल्डेन अस्पताल सेन्ट्रल मलबाट १.४ किलोमिटर टाढा रहेको छ।

५.२ जैविक वातावरण:

५.२.१ वनस्पति

यस आयोजना क्षेत्रमा कुनै लोपोन्मुख प्रजातिहरूकाबोट बिरुवाहरू रहेको छैन। यद्यपि केही रुख प्रजातिहरू आयोजना वरिपरि देख्न सकिन्छ। वरपरका रहेका प्रमुख वनस्पति प्रजातिहरू अशोक, निम, आँप, नरिवलको रुख आदि रहेका छन्। आयोजना वरपर रहेका वनस्पतिहरू निम्न रहेका छन्:

१. पिपल (*Ficus religiosa*)
२. वर(*Ficus benghalensis*)
३. लाहुरे बाँस (*Melocanna baccifera*)
४. बकैनो (*Melia azadirach*)
५. लिच्ची(*Litchi chinensis*)
६. बेल (*Aegle marmetos*)
७. आँप(*Magnifora indica*)
८. निम (*Azadirachta indica*)

५.२.२ वन्यजन्तु

आयोजना स्थल र वरपरको क्षेत्रमा कुनै पनि संरक्षित वन्यजन्तु प्रजातिहरू भेटिएका छैनन्। भविष्यका निर्माण कार्यहरूले कुनै पनि संरक्षित वन्यजन्तु वा चरा प्रजातिहरूलाई हानि पुग्ने देखिन्दैन तर, स्थानीय बासिन्दाका अनुसार न्याउरी मुसो (*Herpestes edwardsii*), स्याल (*Canisaurieus*), कमन क्रेट (*Bungarus caeruleus*), भ्यागुता (*Rana taipehensis*) जस्ता उभयचर र इन्डियन ब्रोइड फ्रग (*Sphaerotheca breviceps*) जस्ता वन्यजन्तुहरू बेलाबेलामा पाइन्छ। आयोजना क्षेत्र वरपर अवलोकन गरिएका प्रमुख प्रजातिका चराहरू निम्न रहेका छन्:

१. भँगेरो (*Passer domesticus*)
२. परेवा (*Columba leuconota*)
३. काग (*Corvus splendens*)
४. टुकुर(*Streptopelia chinensis*)
५. डान्प्रे (*Acridotherres sp.*)
६. चिवे (*Dicrurus aeneus*)

५.३ सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण:

५.३.१ आयोजना प्रभावित जिल्ला, महानगरपालिका र वडाको जनसांख्यिक विवरण:

सेन्ट्रल मल सञ्चालनबाट प्रभावित हुने मोरङ जिल्लाको कुल जनसंख्या ९,६५,३७० रहेको छ जसमध्ये पुरुषको संख्या ४,६६,७१२ र महिलाको संख्या ४,९८,६५८ रहेको छ। आयोजना प्रभावित जिल्लामा कुल घरसंख्या २,१३,९९७ र औसत घरधूरी आकार ४.५१ रहेको छ।

विराटनगर महानगरपालिकाको कुल जनसंख्या २,२०,९३१ रहेको छ जसमध्ये पुरुषको संख्या १,११,९६२ र महिलाको संख्या ११,०८,९६९ रहेको छ। आयोजना प्रभावित महानगरपालिकाको कुल घरसंख्या ४९,०५० र औसत घरधूरी आकार ४.७७ रहेको छ। आयोजनाबाट प्रभावित विराटनगर महानगरपालिकाको वडा नं ०७ को कुल जनसंख्या ८,३४२ रहेको छ जसमध्ये पुरुषको संख्या ४,२४१ र महिलाको संख्या ४,१०१ रहेको छ। आयोजना प्रभावित वडाको कुल घरसंख्या २,०२८ र औसत घरधूरी आकार ४.११ रहेको छ। आयोजना प्रभावित जिल्ला, महानगरपालिका र वडाको जनसांख्यिक विवरण तालिका ११ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ११: आयोजना प्रभावित जिल्ला, महानगरपालिका र वडाको जनसांख्यिक विवरण

सि. न.	स्थान	घरधूरी	कुल जनसंख्या	महिला	पुरुष	औसत घरधूरी आकार
१	मोरङ जिल्ला	२,१३,९९७	९,६५,३७०	४,९८,६५८	४,६६,७१२	४.५१
२	वि. म.न. पा.	४९,०५०	२,२०,९३१	१,०८,९६९	१,११,९६२	४.७७
३	वडा.नं ०७	२,०२८	८,३४२	४,१०१	४,२४१	४.११

स्रोत: विराटनगर महानगरपालिका प्रोफाईल, २०७९

५.३.२ जातजाति:

विराटनगर महानगरपालिकामा विभिन्न जातजातिको बसोबास रहेको छ। यहाँ ३० भन्दा बढी जातजातिहरूको बसोबास रहेको छ। विराटनगर जिल्लामा बसोबास गर्ने मुख्य जातजातिहरूमा मधेसी (३१ %), खश (३० %), मुस्लिम (८ %), नेवार (५%), आदि रहेका छन्।

तालिका १२: आयोजना प्रभावित महानगरपालिकाको जातीय विवरण

जातजाति	प्रतिशत (%)
मधेसी	३१
खश	३०
मुस्लिम	८
नेवार	५
क्रिवेत	४
अन्य	२०

स्रोत: विराटनगर महानगरपालिका प्रोफाईल, २०७९

५.३.३ धर्म र चाडपर्व:

विराटनगर महानगरपालिकामा हिन्दू र बौद्ध धर्म मान्ने धर्मावलम्बीहरूको बाहुल्यता रहेको छ। जसमा हिन्दू धर्म मान्ने मानिसहरू ८९% रहेका छन् भने इस्लाम धर्म मान्ने मानिसहरू ८% रहेका छन् र अन्य धर्मावली २% रहेका छन् (स्रोत: विराटनगर महानगरपालिका प्रोफाईल, २०७९)। त्यसैगरी यहाँ मनाइने चाँडवाडहरूमा बडादशैं, दिपावली, माघेसंक्रान्ति, जनैपूर्णिमा,

नागपञ्चमी, महाशिव रात्री, होली, मातातीर्थ औसी, वालाचतुर्दशी, चैते दशै, तीज, श्रीपञ्चमी, छठ, बुद्ध जयन्ती, इद, क्रिसमस आदि मनाउने गरिन्छ।

५.३.४ भाषा र मातृभाषा:

विराटनगर महानगरपालिकामा कुल जनसंख्या अन्तर्गत सबै भन्दा बढी नेपाली भाषा बोल्ने मानिसहरू रहेका छन्। विराटनगर महानगरपालिका प्रोफाइल, २०७९ अनुसार नेपाली भाषीहरू ३९% रहेका छन्। त्यसैगरी मैथली भाषा बोल्ने मानिसहरू ३८% रहेका छन् भने उर्दू भाषी ५%, राजस्थानी भाषी २% र अन्य भाषी १६% रहेका छन्।

५.३.५ शिक्षा र साक्षरता:

आयोजना प्रभावित मोरङ जिल्लाको साक्षरता दर ७०.६३% रहेको छ। जसमा पुरुष साक्षरता ७८.७३% र महिला साक्षरता दर ६३.१३% रहेको छ (DDC, २०७१/०७२)। साथै विराटनगर महानगरपालिकाको साक्षरता दर भने ६३.८३% रहेको छ। स्थलगत भ्रमणका क्रममा आयोजनास्थलमा मानिसहरू शिक्षाको महत्व प्रति सचेत रहेको पाइएको छ।

५.३.६ स्वास्थ्य तथा सरसफाई:

विराटनगर महानगरपालिकाका बासिन्दामा स्वास्थ्य तथा सरसफाइको चेतना दिन प्रतिदिन बढ्दै गएको छ। राष्ट्रिय जनसङ्ख्या तथा घरधुरी सर्वेक्षण २०६८ अनुसार महानगरपालिकाका कुल घरधुरी मध्ये ३२,९७९ (६७.२३%) घरपरिवारमा आधुनिक शौचालय छ भने ७,७०० (१५.६९%) घरपरिवारले सामान्य शौचालयमा प्रयोग गर्ने गर्छन् र अझै ७,९७४ (१६%) घरधुरीमा शौचालय छैन। महानगरपालिकामा उचित ढल प्रशोधन सुविधा भएको र सुधारिएको ल्यान्डफिल साइटको अभाव रहेको छ। विराटनगर नगर क्षेत्रको स्वास्थ्य र सरसफाइ कायम गर्न महानगरपालिकाको सतही ढल तथा ढल निकासको नियमित व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ।

५.३.७ स्वास्थ्य सुविधा

विराटनगर महानगरपालिकामा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने अस्पताल, नर्सिङ होम र क्लिनिकको संख्या बढ्दै गएको छ। महानगरमा उपलब्ध स्वास्थ्य संस्थामा कोशी अञ्चल अस्पताल, नोबेल मेडिकल कलेज, विराट नर्सिङ होम, निजी क्लिनिकको संख्या, जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय र स्वास्थ्य चौकी रहेका छन्।

५.३.८ पेशा

आयोजना क्षेत्रमा बसोबास गर्ने मानिसहरूको पेशा मुख्यतया व्यापार र सेवामा आधारित काम, कारखानामा काम, संस्थागत सेवा र कृषि हो। तर, जग्गाको सानो आकार र आर्थिक गतिविधिका लागि बजार केन्द्र भएका कारण महानगरपालिका क्षेत्रमा खेतीपाती अपुग छ। त्यसैले मानिसहरूले आप्रवासी कामदार, कारखानामा काम गर्ने, निजामती सेवा, वैदेशिक रोजगारी र निजी सेवामा काम गर्ने जस्ता अन्य पेशागत गतिविधिहरू गरिरहेका छन्।

५.३.९ उर्जाको स्रोत

आयोजना क्षेत्र वरपरका प्राय सबै बासिन्दा बिजुलीको लाइनमा जोडिएका छन्। लोडसेडिङ/विद्युत अभावका कारण इन्भर्टर, यूपीएस र जेनेरेटरको ब्याकअप सुविधा पनि धेरै घरपरिवारमा फिल्ड अध्ययनको क्रममा देखियो। आयोजना स्थलमा चौबीसै घण्टा पावर ब्याकअपका लागि कुल ९४५ केभी क्षमताका ४ थान डिजेल जेनेरेटर छन्।

फोटोग्राफ ४: पावर सप्लाई र वैकल्पिक उर्जाको लागि जेनेरेटर

५.३.१० संचार

नेपाल दूरसञ्चार तथा निजी सञ्चार स्रोतका अनुसार विराटनगर महानगरपालिकामा ७ हजारभन्दा बढी टेलिफोन लाइन वितरण भइसकेको र थपको काम भइरहेको छ। मोबाइल फोन र इन्टरनेट सेवाहरू दिनहुँ बढि प्रयोगमा आइरहेका छन्। आयोजना साइट संचार सेवाहरू को सबै रूपहरू संग जोडिनुका साथै २४ घण्टा टेलिफोन लाइनहरूर इन्टरनेटको पनि सुविधा छ। त्यस्तै शहरमा रेडियो स्टेशनहरू, छापा खानाहरू र कुरियर सेवाहरू पनि उपलब्ध छन्।

५.३.११ धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थल

आयोजना स्थलका मान्छेहरूले मनाउने मुख्य धर्म हिन्दू धर्म हो। साथै त्यस स्थानका स्थानीय बासिन्दाहरू प्राय मन्दिर र मस्जितहरूमा जाने गर्दछन्। आयोजना महानगरको प्रोफाइल अनुसार महानगरमा चलने अन्य धर्ममा किरात, मुस्लिम र बौद्ध धर्म पर्छन्। आयोजना क्षेत्र नजिकै सत्यनारायण मन्दिर, सारौँचिया जामे मस्जिद पनि रहेका छ।

फोटोग्राफ ५: आयोजना क्षेत्र नजिकै अवस्थित मन्दिर

५.३.१२ आयोजनाको बारेमा जानकारी र दृष्टिकोण:

सर्वेक्षण गरिएका स्थानीय वासिन्दाहरूलाई आयोजना र यसको गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी रहेको छ। सबै जनाले आयोजनाको सञ्चालनबाट आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटन भित्रिने भएकाले राज्य तथा स्थानीयलाई सकारात्मक प्रभाव पर्नेमा विश्वस्त रहेका छन् र राष्ट्रका लागि यस्ता खालका आयोजनाको आवश्यक रहेको धारणा राखेका छन् र साथै आयोजना सञ्चालनबाट स्थानीय कुनैपनि मानिसहरू विस्थापित नभएको र आयोजना सञ्चालन भएको हुदा स्थानीय जनता आफ्नो ठाउँको विकास भएकोमा हर्षित छन्।

परिच्छेद ६: प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण

वैकल्पिक विश्लेषणलाई वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनको अभिन्न अंगको रूपमा मानिन्छ, जसले प्रस्तावको उद्देश्यहरू प्राप्त गर्ने वैकल्पिक तरिकाहरू समावेश गर्दछ। यसै कारण प्रस्तावको कार्यान्वयन बाहेक अरु विकल्प नै नभएको स्थितिमा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने अवधारणा भित्र रही यस विकल्पको अध्ययन गरिएको छ।

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा निम्न क्षेत्र समावेश गरी विकल्पहरूको विश्लेषण गरिएको छ।

क) डिजाइन:

ख) आयोजना स्थल:

ग) सञ्चालन विधि, समय-तालिका:

घ) प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ:

ङ) वातावरणीय व्यवस्थापन:

विकल्पहरूको विश्लेषण तथा विकल्पहरूको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने अनुकूल तथा प्रतिकूल प्रभावको तुलनात्मक आकलन गरी प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १३: प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण

विकल्प	विश्लेषण	अनुकूलन वातावरणीय प्रभाव	प्रतिकूल वातावरणीय प्रभाव
विकल्प १			
डिजाइन	- प्रस्तावित सेन्ट्रल मलको आर्किटेक्चरल र स्टकचरल नक्सा राष्ट्रिय भवन संहिता बमोजिम डिजाइन गर्नुका साथै विराटनगर महानगरपालिकाबाट पनि स्वीकृति गरिएको छ।	सुरक्षित हुने	छैन
आयोजना स्थल	- आयोजना स्थल विराटनगर महानगरपालिका वडा नं ०७ मा प्रस्ताव गरिएको छ। यस बाहेक अध्ययनको क्रममा देशका अन्य सहरहरूमा पनि पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको थियो। सेन्ट्रल मल मुख्यगरी व्यक्तिगत मानव निर्मित मल हो जसबाट स्थानीय व्यवसाय तथा	विराटनगरमा बसोबास गर्ने स्थानीय साथै स्वदेश तथा विदेश बाट भित्रिने पर्यटकहरूको किनमेललाई लम्ब्याइ पर्यटन सेवा विस्तार र	फोहरमैला उत्सर्जन, स्थानीय क्षेत्रमा ढल, बिजुली तथा ट्राफिकको चाप सृजना भई वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव हुने

विकल्प	विश्लेषण	अनुकूलन वातावरणीय प्रभाव	प्रतिकूल वातावरणीय प्रभाव
	<p>पर्यटन व्यवसायमा वृद्धि भई आर्थिक स्थितिमा उन्नति तथा रोजगारी सृजना गर्न सकिन्छ।</p> <p>- प्रस्तावित आयोजना मोरङ जिल्लाका अन्य मुख्य सहरहरू भन्दा विराटनगरमा आर्थिक हिसाबले बढी सम्भाव्य हुने देखिएको छ। हालको अवस्थामा विराटनगर भित्रिने पर्यटकहरूको संख्या अन्य सहरहरूको भन्दा बढी रहेको छ साथै प्राकृतिक सौन्दर्यता पनि विशिष्ट रहेको छ।</p> <p>- विराटनगर महानगरपालिका वडा नं ०७ मा आयोजनालाई आवश्यक जग्गा उपलब्ध रहेको हुनाले प्रस्तावित आयोजना स्थल छनौट गरिएको थियो।</p>	विकास गरी आर्थिक उन्नति	
सञ्चालन विधि र समय तालिका	<p>- प्रस्तावित सेन्ट्रल मल दिउसोमा मात्र सञ्चालनमा आउनेछ। उक्त सेन्ट्रल मल सञ्चालन गर्नको लागि आवश्यक अन्य संरचनाहरूमा पार्किङ्ग, लिफ्ट, सुरक्षा गार्डको कक्ष सहित अन्य आवश्यक पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्डलाई पालना गरिएको छ। साथै घुम्न आउने पर्यटकलाई चाहिने जानकारी वेबसाईटबाट लिने व्यवस्था गरिएको छ।</p>	स्थानीय क्षेत्रमा तुलनात्मक रूपमा चाप कम हुने	छैन
प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ	<p>- सेन्ट्रल मलको जग निर्माणमा ढुङ्गा, इटा, सिमेन्ट, बालुवा, तथा अन्य एग्रिगेटहरू प्रयोग गरिएको छ।</p>	छैन	छैन

विकल्प	विश्लेषण	अनुकूलन वातावरणीय प्रभाव	प्रतिकूल वातावरणीय प्रभाव
वातावरणीय व्यवस्थापन योजना	<ul style="list-style-type: none"> - ठोस फोहरमैलाको लागि स्रोतमा नै वर्गीकरण गरी कुहिने र नकुहिने फोहरलाई छुट्याइनेछ भने कुहिने फोहरमैलाको जैविक मल बनाउने तथा पुनः प्रयोगिय र पुनः चक्रिय फोहरमैलालाई बिक्री गर्ने व्यवस्था गरिनेछ। - फोहर पानी प्रशोधन गर्नको लागि फोहर पानी प्रशोधन गर्ने यन्त्र जडान गर्ने र फोहर पानी प्रशोधन पश्चात मात्र ढलमा निकास गर्ने। - वैकल्पिक ऊर्जाको स्रोतको लागि जेनेरेटर प्रविधि प्रयोग गर्ने। - भूमिगत पानीको स्रोत पुनः भरण गर्न रिचार्ज पिट निर्माण गर्ने। - आकाशे पानी सङ्कलन गर्ने प्रविधिको प्रयोग गर्ने। - आयोजना स्थल वरपर बगैँचा निर्माण गर्ने। - आगलागी नियन्त्रणको लागि अग्नि संयन्त्र राखिने। - आपतकालिन समयमा बाहिरिनको लागि आपतकालिन भर्याङको जडान गरिने। - सुरक्षाको लागि सुरक्षा गार्ड र सिस्टिभि जडान गर्ने। - आगलागी नियन्त्रण गर्न आवश्यक पानी सञ्चयको लागि टैंकीको व्यवस्था गर्ने। 	प्रभाव न्यूनीकरण गरी वातावरणीय स्वच्छता कायम गर्न मद्दत	छैन
विकल्प २			

विकल्प	विश्लेषण	अनुकूलन वातावरणीय प्रभाव	प्रतिकूल वातावरणीय प्रभाव
डिजाइन	- सेन्ट्रल मलको आर्किटेक्चरल र स्टकचरल नक्सा विराटनगर महानगरपालिकाबाट स्वीकृति गरिएको छ।	भवन सुरक्षा तथा प्रकोप जोखिम न्यून	छैन
आयोजना स्थल	- आयोजना स्थल मोरङ जिल्ला बाहिर प्रस्ताव गरिदा।	अन्यत्र पर्यटकीय हिसाबले चापबढ्ने	आर्थिक हिसाबले कम उपयुक्त
सञ्चालन र समय तालिका	- सेन्ट्रल मल दिउँसो तथा रातीमा सञ्चालनमा ल्याउदा। - उक्त सेन्ट्रल मल सञ्चालन गर्नको लागि आवश्यक अन्य संरचनाहरूमा पार्किङ्ग, लिफ्ट, सुरक्षा गार्डको कक्ष सहित अन्य आवश्यक पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्डलाई पालना गर्दा र घुम्न आउने पर्यटकले सो ठाउँको जानकारी लिने व्यवस्था गरिदा।	छैन	स्थानीय क्षेत्रमा तुलनात्मक चाप बढ्ने
प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ	- सम्पूर्ण संरचनाहरू ढुङ्गा, इटा, सिमेन्ट, बालुवा, तथा अन्य एग्रिगेटहरू प्रयोग गरिदा।	छैन	संरचनाहरूको भार बढी भई जमिनमा चाप पर्न सक्छ।
वातावरणीय व्यवस्थापन योजना	- ठोस फोहरमैला वर्गीकरण नै नगरी विसर्जन गर्ने। - फोहर पानीलाई प्रसोधन नगरी सिधै ढलमा निकास गर्ने। - जेनेरेटरको प्रयोग गर्ने। - भूमिगत पानीको स्रोत पुनः भरण गर्ने कुनै पनि प्रविधि प्रयोग नगर्ने	छैन	उल्लेखनीय वातावरणीय प्रतिकूल प्रभाव पर्ने/जनस्वास्थ्यमा प्रभाव पर्ने
विकल्प ३			
डिजाइन	- सेन्ट्रल मलको आर्किटेक्चरल र स्टकचरल नक्सा विराटनगर महानगरपालिकाबाट स्वीकृति गरिएको छ।	भवन सुरक्षा तथा प्रकोप जोखिम न्यून	छैन

विकल्प	विश्लेषण	अनुकूलन वातावरणीय प्रभाव	प्रतिकूल वातावरणीय प्रभाव
आयोजना स्थल	- आयोजना स्थल मोरङ जिल्ला भित्र अन्य वडा प्रस्ताव गरिदा।	छैन	छैन
संचालन प्रकृया र समय तालिका	- सेन्ट्रल मल दिउँसो तथा रातीमा सञ्चालनमा ल्याउदा। - उक्त सेन्ट्रल मल सञ्चालन गर्नको लागि आवश्यक अन्य संरचनाहरूमा पार्किङ्ग, लिफ्ट, सुरक्षा गार्डको कक्ष सहित अन्य आवश्यक पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्डलाई पालना गर्दा र घुम्न आउने पर्यटकले सो ठाउँको जानकारी लिने व्यवस्था गरिदा।	छैन	छैन
प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ	- सेन्ट्रल मलको निर्माण गर्दालागेको ईट्टा, गिट्टी, बालुवा, समेन्ट, फलामको छड आदि कच्चा पदार्थको रूपमा प्रयोग गर्ने।	छैन	छैन
वातावरणीय व्यवस्थापन योजना	- ठोस फोहरमैला वर्गीकरण नै नगरी विसर्जन गर्ने - फोहरपानीलाई सिधै ढलमा निकास गर्ने - जेनेरेटरको प्रयोग गर्ने - भूमिगत पानीको स्रोत पुनः भरण गर्ने कुनै पनि प्रविधि प्रयोग नगर्ने	छैन	उल्लेखनीय वातावरणीय प्रतिकूल प्रभाव पर्ने/जनस्वास्थ्यमा प्रभाव पर्ने

प्रस्तावको कार्यान्वयन बाहेक अरु विकल्प नै नभएको स्थितिमा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने अवधारणा भित्र रही अध्ययन गर्दा विकल्प नं. १ वातावरणीय तथा आर्थिक हिसाबले उपयुक्त देखियो।

परिच्छेद ७: प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव तथा संरक्षणका उपाय

यस अन्तर्गत प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा प्रभावित क्षेत्रको वातावरणमा पर्ने प्रभावहरूको पहिचान, आकलन तथा विश्लेषण गरिएकोछ। यसरी प्रस्तुत गर्दा अनुकूल प्रभाव तथा प्रतिकूल प्रभावहरूलाई प्रभावको अवधि, प्रकार, परिमाण र सीमा किटान गरी वातावरणीय प्रभावको तह निर्धारण गरिएकोछ। प्रभावहरूको स्तर अनुसार तय गरिएको अङ्कमान जोडी हरेक प्रभावको कुल अङ्कमान निकाली यसरी आएको कुल अङ्कमानको आधारमा प्रभावको उल्लेखनीयता मूल्याङ्कन गरिएकोछ साथै वातावरण संरक्षणका मुख्य कृयाकलापहरूलाई संक्षिप्त रूपमा प्रस्तुत गरिएकोछ।

७.१ अनुकूल प्रभाव:

७.१.१ सञ्चालन अवधि:

७.१.१.१ स्थानीय जनतालाई रोजगारीको अवसर:

आयोजना सञ्चालनको अवधिमा विभिन्न किसिमका जनशक्तिको आवश्यकता पर्ने देखिन्छ। आवश्यक जनशक्ति भर्ना गर्दा स्थानीय जनतालाई दक्षता अनुसारको रोजगारीमा प्राथमिकता दिइनेछ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.१.१.२ बगैँचाको संरक्षण र हरियाली कायम गर्ने:

आयोजना सञ्चालनसँगै वरपरको क्षेत्रमा वृक्षारोपण कार्य संचालन गरिनेछ। यस बाहेक हरियाली कायम गर्न मलको छाना माथि खुल्ला ठाँउमा गमलाहरू पनि राखिनेछन्। प्रस्तावित आयोजनाले स्थानीय सडकको किनारामा वृक्षारोपण गरी हरियाली प्रवर्द्धन गर्नेछ। त्यसका साथै प्रत्येक सिजन अनुसार विभिन्न प्रजातिका फुलहरू लगाउनुका साथै त्यसको संरक्षण पनि गर्नेछ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.१.१.३ कर्मचारीको सीप र क्षमतालाई सुदृढ गर्ने:

प्रस्तावित सेन्ट्रल मल सञ्चालनसँगै कर्मचारी वर्गका लागि सिपमूलक तालिमहरू प्रदान गरिनेछ। जस अन्तर्गत ग्रहाक सँग राम्रो सम्बन्ध, व्यवसायमा वृद्धि, सेकुरिटी सम्बन्धि, पर्यटन आदि सम्बन्धी तालिमहरू दिइनेछन्। तालिम पश्चात कर्मचारीहरूराम्रो संग मलको व्यवसायमा संलग्न हुन सक्नेछन्। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.१.१.४ आर्थिक क्रियाकलापमा अभिवृद्धि:

आयोजना सञ्चालनको अवधिमा मानिसहरूको आवागमन, मलमा भएका व्यवसायिक सामग्रीहरूको साथै अन्य चिजवस्तुको खरिद हुने भएकोले प्रस्तावित क्षेत्र वरपर आर्थिक क्रियाकलापमा अभिवृद्धि हुने देखिन्छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, अल्पकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.१.१.५ जग्गाको मूल्यमा वृद्धि:

प्रस्तावित स्थानमा मल सञ्चालन हुने समयमा मानिसको आवत जावतमा वृद्धि हुनेछ र साथै आर्थिक गतिविधिमा वृद्धि भए संगै विकासका पुर्वाधारहरूको विकास हुने गर्दछ र यहि कारण त्यहाँ रहेको जग्गाको मूल्य वर्तमान समयको तुलनामा वृद्धि हुनेछ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, अल्पकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.१.१.६ सेक्युरिटी व्यवस्थापन:

आयोजनामा धेरै व्यवसायिक पसलहरू हुने हुनाले त्यहाको सेक्युरिटी प्रणाली पनि भरपर्दो र विस्वासिलो किसिमको सेक्युरिटी व्यवस्थापन गरिएको छ। यसका लागि सपिड सेन्टरको प्रत्येक तल्लामा सेक्युरिटी गार्डहरू राखिएको छ। त्यसैगरी ठाउँ ठाउँमा सी सी क्यामेराहरू जडान गरिएको छ। यस बाहेक भवनको प्रत्येक तल्लामा अग्नि सूचक अलामहरू पनि राखिएको छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, अल्पकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.१.१.७ स्थानीय व्यवसायमा वृद्धि:

प्रस्तावित मल सञ्चालन पश्चात मानिसको आवत जावतमा वृद्धि हुनेछ र साथै स्थानीय वस्तु, बजार, खाद्य र अन्य आधारभूत आवश्यकताको माग स्थानीय क्षेत्रमा पक्कै बढ्छ। मलमा आउने आगन्तुक र पर्यटकहरूको माध्यमबाट पनि स्थानीय व्यवसायमा वृद्धि हुने गर्दछ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, अल्पकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.१.१.८ राजश्वमा वृद्धि:

आयोजना सञ्चालनसँगै आयोजनाले प्रत्येक वर्ष स्थानीय तहमा नियम बमोजिमको राजश्व तिर्नु पर्ने हुन्छ। यसरी स्थानीय तहमा आयोजनाले वार्षिक रूपमा राजश्व तिर्दा स्थानीय तहको राजश्व सङ्कलनमा वृद्धि हुने देखिन्छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

तालिका १४: अनुकूल प्रभाव प्रकृति, सीमा, परिमाण, अवधि र उल्लेखनियताको म्याट्रिक्स

सि. न.	अनुकूल प्रभाव	प्रकृति	परिमाण	सीमा	अवधि	उल्लेखनीयता
सञ्चालन अवधि:						
१	स्थानीय जनतालाई रोजगारीको अवसर	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (६०)
२	बगैचाको संरक्षण र हरियाली कायम गर्ने	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (६०)
३	कर्मचारीको सीप र क्षमतालाई सुदृढ गर्ने	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थान निर्दिष्ट(१०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (५०)
४	आर्थिक क्रियाकलापमा अभिवृद्धि	प्रत्यक्ष	उच्च (६०)	क्षेत्रिय(६०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (६०)
५	जग्गाको मूल्यमा वृद्धि	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय(२०)	दीर्घकालीन(२०)	उल्लेखनीय (६०)
६	सेकुरिटी व्यवस्थापन	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय(२०)	दीर्घकालीन(२०)	उल्लेखनीय (६०)
७	स्थानीय व्यवसायमा वृद्धि	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय(२०)	दीर्घकालीन(२०)	उल्लेखनीय (६०)
८	राजश्वमा वृद्धि	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय(२०)	दीर्घकालीन(२०)	उल्लेखनीय (६०)

७.२ प्रतिकूल प्रभाव:**७.२.१ सञ्चालन अवधि:****७.२.१.१ भौतिक वातावरण****७.२.१.१.१ ठोस फोहरमैला उत्सर्जनबाट पर्ने प्रभाव:**

आयोजना सञ्चालन अवधिमा स्थानीय तथा पर्यटकहरूको आवागमन हुने हुनाले ठोस फोहरमैला उत्सर्जन हुने देखिन्छ। सामान्यतया: उत्सर्जन हुने ठोस फोहरमैलाहरूमा रेस्टुरेन्टबाट निस्कने फोहर, पानीको बोत्तल, खाद्य पदार्थका पेकिङ्गबाट निष्कने फोहर, कागजपत्र आदि रहने छन्। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.१.२ फोहरपानी उत्सर्जनबाट पर्ने प्रभाव:

आयोजना सञ्चालन अवधिमा शौचालय, रेस्टुरेन्ट आदि स्रोतहरूबाट फोहरपानी निष्कासन हुने देखिन्छ। उक्त फोहरपानी अन्य पानीको स्रोतमा मिसिन पुग्दा पानी प्रदूषण हुने देखिन्छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.१.३ जेनेरेटर सञ्चालनबाट उत्सर्जन हुने वायु र ध्वनि प्रदूषणबाट पर्ने प्रभाव:

आयोजना सञ्चालन अवधिमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइनको विद्युत ऊर्जाको रूपमा प्रयोग गरिनेछ तर विद्युत आपूर्ति कटौति भएको अवधिमा जेनेरेटरको प्रयोग गरिनेछ। जेनेरेटरको प्रयोग गरेको अवधिमा वायु र ध्वनि प्रदूषण हुने देखिन्छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.१.४ भूमिगत पानी निकाल्दा पर्ने प्रभाव:

आयोजनालाई सञ्चालन अवधिमा २०,००० लिटर प्रति दिन पानी आवश्यक पर्ने देखिन्छ। आयोजनाले आवश्यक पानी भूमिगत स्रोतबाट निष्कासन गर्ने भएकोले भूमिगत पानीको सतहमा गिरावट आउने देखिन्छ। यसरी भूमिगत पानी अत्यधिक निकालेर पुनः सिंचन हुन नसकेमा भूमिगत पानीको स्रोत घट्न सक्छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.१.५ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपदबाट पर्ने प्रभाव

विराटनगर भुकम्पिय हिसाबले जोखिमयुक्त क्षेत्रमा नपरेता पनि त्यस बाहेक सेन्ट्रल मल १२,५१२.६३ वर्ग मिटर क्षेत्रफलमा बन्ने र ४ तल्लेको हुने हुनाले मानिसहरुको चाप बढ्ने र जोखिम पनि बढ्न सक्नेछ। त्यसैगरी आगलागि खतरा र अन्य भैपरि आउने दुर्घटनाको पनि जोखिम बढ्न सक्छ। प्राकृतिक प्रकोप जस्तै: भुकम्प, आगलागिको समयमा दुर्घटना जोखिम हुने सम्भावना देखिएको छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.१.६ ढल निकास तथा बाढीबाट पर्ने प्रभाव:

प्रस्तावित आयोजना सञ्चालन अवधिमा उत्सर्जन हुने फोहोरपानीलाई प्रशोधन गरेर महानगरपालिका भित्रको ढल निकास प्रणालीमा मिसाइने हुँदा ढल निकास प्रणालीमा अतिरिक्त चाप सृजना हुने देखिन्छ जसले गर्दा स्थानीय ढल निकासमा अवरोध हुन गई समस्या आउन सक्छ। त्यस्तै वर्षातको समय शहरी बाढीका कारण आयोजना क्षेत्रमा पानीको निकास अबरुद्ध भइ आवतजावतमा समस्या पर्न सक्छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.२ जैविक वातावरण:

७.२.१.२.१ सहरी जैविक विविधतामा पर्ने प्रभाव:

आयोजना सहरी क्षेत्रमा रहेको हुनाले आयोजना क्षेत्रभित्र सौन्दर्यता कायम गर्नको लागि बगैँचा निर्माण गरिने र उक्त बगैँचामा विभिन्न किसिमका फूल तथा बिरुवाहरु रोपण गरिने भएकोले सहरी जैविक विविधता कायम गर्न सकिन्छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.३ सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण:

७.२.१.३.१ पेशागत सुरक्षा र स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव:

प्रस्तावित आयोजनाले सञ्चालन अवधिमा काम गर्ने जनशक्तिको पेशागत सुरक्षा महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ। सञ्चालन अवधिमा कामदारहरुलाई विभिन्न किसिमका प्रभावहरु पर्न सक्दछन्। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.३.२ वस्तुको मूल्यमा परिवर्तन

प्रस्तावित आयोजनाको सञ्चालनका कारणले आयोजना वरपरका अन्य व्यवसाय र आयोजना भित्रको व्यवसाय का सामग्रीको मूल्यमा घटी बढी हुने देखिन्छ। सो कारणले व्यवसायहरूमा र ग्राहकहरूमा विभिन्न किसिमका प्रभावहरू पर्न सक्दछन्। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.३.३ व्यापारिक गतिविधिहरूको वृद्धि र अव्यवस्थित व्यवस्थापन मुद्दा

आयोजना संचालन चरणमा यस क्षेत्रका स्थानीयवासीले आयोजनाका विभिन्न क्रियाकलापहरूमा गुनासो गर्न सक्छन्। यसले व्यापारिक गतिविधिहरूमा वृद्धि हुनुका साथै अव्यवस्थित व्यवस्थापन हुन गयो भने मुद्दासमावेश गर्न सक्छन्। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.३.४ सुरक्षाको अवस्थामा प्रभाव:

मल सञ्चालन चरणमा पर्यटक, पाहुना तथा आगन्तुकहरू मलमा आउनेछन्। यदी मलमा राम्रो सुरक्षा प्रणाली छैन भने त्यहाँ चोरी, डकैती र अन्य घटनाहरू हुन सक्छन्। साथै मल सञ्चालनले स्थानीय क्षेत्रमा तुलनात्मक रूपमा मानिसहरूको आवागमनमा वृद्धि हुन्छ त्यस्तो समयमा स्थानीय समाजमा पनि चोरी, डकैती तथा लुटपाट हुन सक्छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.३.५ कोम्प्लेस भित्र र स्थानीयसँगको सञ्चार माध्यममा प्रभाव:

यदि मलमा कुनै सञ्चार माध्ययम छैन भने मलका सदस्यहरूलाई परिचालन गर्न र आगन्तुकहरूलाई जानकारी दिन, यसले मलको सामान्य व्यवस्थापनमा बाधा पुऱ्याउन सक्छ। त्यस्तै गरी, यदि त्यहाँ एकतर्फी सूचना प्रणाली भएको खण्डमासहीसूचना प्राप्त गर्नमा स्थानीयलाई असहज हुन सक्दछ र केही विवाद उत्पन्न हुन सक्दछ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.३.६ यातायात चापबाट पर्ने प्रभाव:

स्थानीय र पर्यटकहरूको आवागमन बढ्न गई आयोजना क्षेत्र वरपर अतिरिक्त चाप सृजना हुने देखिन्छ। सवारी साधनको प्रयोगका साथै भीडभाडले गर्दा सो क्षेत्रको सडक तथा यातायातमा चाप हुन गई यातायात व्यवस्थापन गर्न कठिनाई हुन सक्छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ।*

७.२.१.३.७ स्थानीय जनतासँग द्वन्द्व हुन गई सोबाट पर्ने प्रभाव:

आयोजना सञ्चालन अवधिमा स्थानीय जनताका विभिन्न प्रकारका गुनासाहरु आउन सक्छन्। ती गुनासाहरुको उचित सम्बोधन नगरिएको खण्डमा आयोजना सञ्चालक तथा स्थानीय जनताको बीचमा द्वन्द्वको अवस्था सृजना भई आयोजना सञ्चालनमा बाधा पुग्न सक्छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ ।*

७.२.१.३.८ चलचित्र हल निर्माणले गर्दा नजिकको स्कुल र स्थानीयमा पर्ने प्रभाव:

आयोजनामा चलचित्र हल पनि सञ्चालन गरिने भएकोले यसको नकारात्मक असर पर्न सक्छ। विद्यालय जाने भनेर हिड्ने विद्यार्थीहरु विद्यालय नगई चलचित्र हेर्न चलचित्र हल पुग्न सक्छ। त्यसैगरी चलचित्र हलको चर्को ध्वनिको स्थानीयले विरोध गर्न सक्छ। *परिकल्पना गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थानीय सीमा, दीर्घकालीन अवधिको र उल्लेखनीय रहेको छ ।*

तालिका १५: प्रतिकूल प्रभावको प्रकृति, परिमाण, सीमा, अवधि र उल्लेखनीयता म्याट्रिक्स

सि. न.	प्रतिकूल प्रभाव	प्रकृति	परिमाण	सीमा	अवधि	उल्लेखनीयता
सञ्चालन अवधि:						
भौतिक वातावरण:						
१	ठोस फोहरमैला उत्सर्जनबाट पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (६०)
२	फोहरपानी उत्सर्जनबाट पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (६०)
३	जेनेरेटर सञ्चालनबाट उत्सर्जन हुने वायु र ध्वनि प्रदूषणबाट पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थलगत (१०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (५०)
४	भूमिगत पानी निकाल्दा पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (६०)
५	ढल निकासमा पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (६०)
८	प्राकृतिक प्रकोप तथा विपदबाट पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (६०)
जैविक वातावरण						
१	सहरी जैविक विविधतामा पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	निम्न (१०)	स्थलगत (१०)	दीर्घकालीन (२०)	नगण्य (४०)
सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण						
१	पेसागत सुरक्षा र स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थलगत (१०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (५०)

सि. न.	प्रतिकूल प्रभाव	प्रकृति	परिमाण	सीमा	अवधि	उल्लेखनीयता
२	वस्तुको मूल्यमा परिवर्तन	प्रत्यक्ष	निम्न (१०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (५०)
३	व्यापारिक गतिविधिहरूको वृद्धि र अव्यवस्थित व्यवस्थापन मुद्दा	प्रत्यक्ष	निम्न (१०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (५०)
४	सुरक्षाको अवस्थामा प्रभाव	प्रत्यक्ष	निम्न (१०)	स्थानीय (२०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (५०)
५	मल भित्र र स्थानीयसँगको सञ्चार माध्यममा प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थलगत (१०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (५०)
६	यातायात चापबाट पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थलगत (१०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (५०)
७	स्थानीय जनतासँग द्वन्द्व हुन गई सोबाट पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थलगत (१०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (५०)
८	चलचित्र हल निर्माणले गर्दा नजिकको स्कुल र स्थानियमा पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थलगत (१०)	दीर्घकालीन (२०)	उल्लेखनीय (५०)

परिच्छेद ८: अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि गर्ने तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यून गर्ने उपायहरू

वातावरणीय व्यवस्थापन योजना अन्तर्गत प्रस्तावित आयोजना कार्यान्वयन गर्दा प्रस्ताव कार्यान्वयन क्षेत्रको वातावरणमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभाव हटाउने वा न्यून गर्ने र अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम गर्न विभिन्न उपायहरू प्रस्तुत गरिएका छन्। यस आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनबाट पर्ने उल्लेख्य प्रतिकूल प्रभावलाई हटाउने वा न्यून गर्ने उपायलाई ३ प्रकारले वर्गीकरण गरेको छ जस अनुसार क्षतिपूर्ति, सुधारात्मक वा प्रतिरोधात्मक उपायहरू पर्दछन्। क्षतिपूर्तिका उपायहरू कम गर्न वा हटाउन नसकिने खालका प्रभावहरूको लागि अवलम्बन गरिएका छन् त्यस्तै प्रतिकूल प्रभावलाई कम गरेर स्वीकारयोग्य तह सम्म ल्याउनका लागि सुधारात्मक उपायहरू समावेश गरिएका छन् जसमा प्रदूषण नियन्त्रण, फोहरमैला व्यवस्थापन आदि उपायहरू समावेश गरिएका छन्। प्रतिरोधात्मक उपायको अवलम्बन गर्दा उल्लेख्य प्रभाव पर्नु अगाडिनै कम गर्न वा निर्मुल गर्न सकिने प्रतिरोधात्मक उपायहरू समावेश गरिएका छन्।

८.१ अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि गर्ने उपायहरू:

प्रस्तावित आयोजना निर्माण तथा सञ्चालन अवधिमा पर्ने अनुकूल प्रभावहरूलाई अधिकतम अभिवृद्धि गर्नको लागि आयोजनाले अनुकूल प्रभाव अभिवृद्धिका उपायहरू अवलम्बन गर्नेछ। अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम गर्ने उपाय, कार्यान्वयन गर्न लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी तलको म्याट्रिक्समा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १६: अनुकूल प्रभावको अभिवृद्धिका उपाय, अनुमानित रकम र जिम्मेवारी

वातावरणीय प्रभाव	अभिवृद्धिका उपाय	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम (वार्षिक) (ने.रु.)	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
सञ्चालन अवधि:					
स्थानीय जनतालाई रोजगारीको अवसर	स्थानीय जनतालाई दक्षता अनुसारको रोजगारीमा प्राथमिकता दिइनेछ ।	आयोजना प्रभावित क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	रकम आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक
बगैचाको संरक्षण र हरियाली कायम गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> पर्यटन क्षेत्रमा कार्यरत विभिन्न स्थानीय गैरसरकारी संस्थासँग समन्वय गरी समाज र स्थानीय जनताको हितको लागि विभिन्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । वृक्षारोपण र सरसफाई अभियानको लागि महानगरपालिकासँग समन्वय गरिनेछ । 	आयोजना प्रभावित क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	१,५०,०००	प्रस्तावक
कर्मचारीको सीप र क्षमतालाई सुदृढ गर्ने	कर्मचारी वर्गका लागि सिपमूलक तालिमहरु प्रदान गरिनेछ। जस अन्तर्गत ग्रहाक सँग राम्रो सम्बन्ध, व्यवसायमा वृद्धि, सेकुरिटी सम्बन्धि, पर्यटन आदि सम्बन्धी तालिमहरु दिइनेछन्।	आयोजना प्रभावित क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	२,००,०००	प्रस्तावक
आर्थिक क्रियाकलापमा अभिवृद्धि	आयोजना विराटनगरकै नमुना सेन्ट्रल मल भएकोले स्थानीय र पर्यटकहरुको आकर्षणको विषय बन्न सक्छ। आयोजनाले पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरु संचालन गर्नेछ।	आयोजना प्रभावित क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक

जग्गाको मूल्यमा वृद्धि	जग्गाको मूल्य वृद्धिबाट स्थानीयले लाभ लिनेछन्।	आयोजना प्रभावित क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक
सेकुरिटी व्यवस्थापन	आयोजनामा धेरै व्यवसायिक पसलहरू हुने हुनाले त्यहाको सेकुरिटी प्रणाली पनि भरपर्दो र विस्वासिलो किसिमको सेकुरिटी व्यवस्थापन गरिनेछ र त्यसलाई समय समयमा आधुनिक तरिकाले वृद्धि पनि गरिदै गरिनेछ।	आयोजना प्रभावित क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	३,००,०००	प्रस्तावक
स्थानीय व्यवसायमा वृद्धि	आयोजना सञ्चालन पश्चात मानिसको आवत जावतमा वृद्धि हुनेछ र साथै स्थानीय वस्तु, बजार, खाद्य र अन्य आधारभूत आवश्यकताको माग स्थानीय क्षेत्रमा पक्रे बढ्छ। मलमा आउने आगन्तुक र पर्यटकहरूको माध्यमबाट पनि स्थानीय व्यवसायमा वृद्धि हुने गर्दछ।	आयोजना प्रभावित क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक
राजश्वमा वृद्धि	कानून बमोजिम राजश्व बुझाइनेछ।	आयोजना प्रभावित क्षेत्र	वार्षिक	प्रचलित कानुन बमोजिम	प्रस्तावक
कुल अभिवृद्धि रकम (वार्षिक)				ने. रु ६,५०,०००	

द.२ प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू:

प्रस्तावित आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनबाट प्रस्ताव क्षेत्रको भौतिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने उपाय, कार्यान्वयन गर्न लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी तलको तालिका १७ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १७: प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरणका उपाय, अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारीको म्याट्रिक्स

वातावरणीय प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम (वार्षिक)	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
सञ्चालन अवधि:					
भौतिक वातावरणः					
ठोस फोहरमैला उत्सर्जनबाट पर्ने प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना सञ्चालन हुँदा उत्सर्जित फोहरमैलालाई स्रोतमा नै वर्गीकरण गर्नको लागि फोहर सङ्कलन गर्ने भाँडाहरू राखिनेछ। जसमा जैविक र अजैविक फोहर फाल्ने व्यवस्थाका लागि कोडिङ्ग गरिनेछ। सोही बमोजिमको फोहर फाल्ने व्यवस्था गरिनेछ। कुहिने फोहरमैलाको कम्पोष्टिड गरी जैविक मल बनाइनेछ र उक्त फोहर बगैँचामा उपयोग गरिनेछ। साथै बाँकी रहेको मल बिक्री गरिनेछ। अजैविक फोहर मध्ये पुनः प्रयोग र पुनः चक्रिय गर्न मिल्ने फोहरलाई बिक्री गरिनेछ। पुनः प्रयोग र पुनः चक्रिय गर्न नमिल्ने अन्य फोहरमैलालाई महानगरपालिकासँग समन्वय गरेर व्यवस्थापन गरिनेछ। उत्सर्जन भएको फोहरलाई फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ र फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७० 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	४,५०,०००	प्रस्तावक

वातावरणीय प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम (वार्षिक)	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
फोहरपानी उत्सर्जनबाट पर्ने प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना सञ्चालन अवधिमा उत्सर्जन हुने फोहरपानीलाई सेफिट टेंकीमा सञ्चय गरिनेछ। सेफिट टेंकीमा जम्मा गरिएको फोहरपानीलाई तथस्टीकरण गर्न विभिन्न रासायनिक पदार्थ राखिने छ र तपश्चात महानगरको ढल निकासमा पठाईने छ। सेफिट टेंकीको सतहमा जम्मा भएका मलमुत्रहरु सेफिट टेंकी सफा गर्ने प्राविधिक टोलीको सहायताले उचित ठाँउ व्यवस्थापन गरिनेछ। प्रसोधन गरिएको पानीको गुणस्तर सतही पानीमा पठाउने औद्योगिक एफल्यूएन्ट सम्बन्धी मापदण्ड, २०६० ले तोकेको सीमा भित्र रहनेछ। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आयोजना लागतमा समावेश गरिएको छ।	प्रस्तावक
जेनेरेटर सञ्चालनबाट उत्सर्जन हुने वायु र ध्वनि प्रदूषणबाट पर्ने प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> नेपाल सरकारको मापदण्ड बमोजिमको डिजेल जेनेरेटर प्रयोग गरिनेछ। जेनेरेटरलाई बन्द कोठामा सञ्चालन गरिनेछ। साइलेन्ट डिजेल जेनेरेटरको प्रयोग गरिनेछ। समय समयमा वायुको गुणस्तर मापन गरिनेछ। वायुको गुणस्तर मापन गर्ने सूचक PM २.५ र PM १० को मान हेरेर वरपरको 	जेनेरेटर कोठा	सञ्चालन अवधि	आयोजना लागतमा समावेश गरिएको छ।	प्रस्तावक

वातावरणीय प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम (वार्षिक)	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
	वातावरणको अवस्था हेरी जेनेरेटरको मोडेल परिवर्तन गर्दै जानेछ।				
भूमिगत पानी निकाल्दा पर्ने प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> • भूमिगत पानी पुनः भरणको लागि २००० लिटरको २ वटा रिचार्ज पिटहरू आयोजना स्थलको खुल्ला क्षेत्रमा निर्माण गरिनेछन्। • भूमिगत पानी निकाल्नको लागि सम्बन्धित निकायबाट सहमति लिई कानुन बमोजिमको राजस्व तिरिनेछ। • आकाशे पानी सङ्कलनको लागि आकाशे पानी सङ्कलन प्रविधि जडान गरिनेछ। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आयोजना लागतमा समावेश गरिएको छ।	प्रस्तावक
ढल निकासमा तथा बाढीबाट पर्ने प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> • आयोजनाबाट निष्काशन हुने फोहोरपानी सेफिट ट्याङ्की हुँदै ढलमा मिसिने भएकोले एकैचोटि ढल निकासमा पर्ने चाप कम गरिनेछ। • फोहोरपानीलाई प्रशोधन गरेर बगैचा तथा सरसफाई प्रयोजनमा प्रयोग गरिने र बाँकी पानी ढलमा पठाउने भएकोले ढलमा चाप पर्ने देखिदैन। • आयोजना क्षेत्रको बाटोको किनारमा ड्रेनेजको व्यवस्था भएको हुनाले वर्षातको समय आउने बाढीलेलाई ड्रेनेजको माध्यमबाट निकास गरिनेछ। • ड्रेनेजको समय समयमा सरसफाई गरिनेछ। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आयोजना लागतमा समावेश गरिएको छ।	प्रस्तावक

वातावरणीय प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम (वार्षिक)	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> अग्नि समनयन्त्र (Fire Extinguisher) जडान गरिनेछ साथै आकस्मिक संकेतका लागि साईरनको व्यवस्था गरिनेछ। कर्मचारीलाई आपत्कालिन तयारीका विषयमा तालिम दिइनेछ। आपतकालिन भर्याङ्हरुको निर्माण गरिनेछ। आगलागि नियन्त्रणको लागि सञ्चित पानीको व्यवस्था गरिनेछ। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आयोजना लागतमा समावेश गरिएको छ।	प्रस्तावक
भौतिक वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण रकम				४,५०,००००	
जैविक वातावरण					
सहरी जैविक विविधतामा पर्ने प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना स्थलमा फूल बिरुवाहरु वृक्षारोपण गरी हरियाली कायम गरिनेछ। 	आयोजना क्षेत्रभित्र	सञ्चालन अवधि	२,००,०००	प्रस्तावक
जैविक वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण रकम				२,००,०००	
सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण					
पेशागत सुरक्षा र स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> सुरक्षा र स्वास्थ्य सम्बन्धी गतिविधि र आपतकालिन तयारी योजना सहितका कार्यहरुको बारेमा सबै कर्मचारीलाई जनचेतना दिइनेछ र आपतकालमा आपतकालिन बाहिर निष्कर्षने व्यवस्था गरिनेछ। आपतकालीन तयारी योजना तयार, कार्यान्वयन र दस्तावेज गरिनेछ। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	३,००,०००	प्रस्तावक

वातावरणीय प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम (वार्षिक)	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
	<ul style="list-style-type: none"> पेसागत सुरक्षा र स्वास्थ्य जोखिम सम्बन्धी निर्देशन र पोस्टरहरू विकास र पोष्ट गरिनेछ। First Aid Kitको व्यवस्था गरिनेछ। 				
वस्तुको मूल्यमा परिवर्तन	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना वरपरका अन्य व्यवसाय र आयोजना भित्रको व्यवसाय का व्यवसायीहरू सँगै भएर सामग्रीको मूल्यमा घटी बढी के गर्ने सल्लाहा गरेर एकै किसिमको केहि मात्रमा फरक राख्ने। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	खर्च आवश्यक छैन।	प्रस्तावक
व्यापारिक गतिविधिहरूको वृद्धि र अव्यवस्थित व्यवस्थापन मुद्दा	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना क्षेत्रम व्यापारिक गतिविधिहरूमा वृद्धि हुनुका साथै अव्यवस्थित व्यवस्थापन हुन गयो भने मुद्दासमावेश आयो भनेस्थानीय प्रशासनसँग समन्वय गरिनेछ। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक
सुरक्षाको अवस्थामा प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> सुरक्षा गार्ड तथा CCTV को व्यवस्था गरिनेछ। आगन्तुक/पर्यटकको परिचय खुल्ने कागजात सङ्कलन गरी राखिनेछ। शंका लागेको व्यक्ति भएमा स्थानीय प्रशासनसँग समन्वय गरिनेछ। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	खर्च आवश्यक छैन।	प्रस्तावक
मल भित्र र स्थानीयसँगको सञ्चार माध्यममा प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीयसँग समन्वय गर्ने व्यक्तिको नियुक्ति गरी स्थानीयको गुनासो सुनुवाई गरी मल सञ्चालनमा गरिनेछ। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक
यातायात चापबाट पर्ने प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> आयोजनाले पार्किङ्ग र खुल्ला क्षेत्र गरी कुल क्षेत्रफलको ३५% जग्गा छुट्याएको छ। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	खर्च आवश्यक	प्रस्तावक

वातावरणीय प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम (वार्षिक)	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
	<ul style="list-style-type: none"> • ट्रफिक सम्बन्धी संकेतहरू राखिनेछन्। • कर्मचारी भर्ना गरी यातायात व्यवस्थापन गरिनेछ। 				
स्थानीय जनतासँग द्वन्द्व हुन गई सोबाट पर्ने प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> • जनगुनासो व्यवस्थापनका लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोकिएका जनगुनासो तथा पर्न आएको उजुरी समाधान गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक
चलचित्र हल निर्माणले गर्दा नजिकको स्कुल र स्थानियमा पर्ने प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> • चलचित्र हलको भित्ताहरू ध्वनि प्रतिरोधात्मक बनाईने छ। • चलचित्र हलमा विद्यालयको पोशाक लगाई आउने विद्यार्थीहरू प्रवेश निषेध गरिनेछ। • चलचित्र हल चलाउने निश्चित समय तोकिनेछ। 	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक
सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण खर्च				३,००,०००	
सञ्चालन अवधिको कुल न्यूनीकरण रकम (वार्षिक)				९,५०,०००	

द.३ वातावरणीय लागतको सारांशः

प्रस्तावित प्रस्तावको वातावरणीय लागत तालिका १८ मा देखाइएको छ। प्रस्तावको कुल वातावरणीय खर्चको लागि ने. रु. २४,५०,००० लागत प्रस्ताव गरिएको छ।

तालिका १८: आयोजनाको वातावरणीय लागत सारांश

क्र.सं.	विवरण	रकम (ने. रु.)
१.	कुल अभिवृद्धि खर्च (क)	६,५०,०००
२.	कुल न्यूनीकरण खर्च(ख)	९,५०,०००
३.	वातावरणीय अनुगमन खर्च (ग)	४,५०,०००
४.	वातावरणीय परीक्षण खर्च (घ)	४,००,०००
कुल वातावरणीय खर्च (क+ ख+ग+घ) (वार्षिक)		२४,५०,०००

द.४ वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइः

वातावरणीय व्यवस्थापना योजना र अनुगमनको लागि वातावरण विज्ञ सहितको वातावरणीय व्यवस्थापना एकाइ गठन गरिनेछ जसले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका अनुकूलका उपायहरूकोबढोत्तरी र प्रतिकूल प्रभावहरूलाई न्यूनीकरणगर्नेछ। त्यस्तै यस एकाइले विभिन्न सरोकारवाला निकायसँग समन्वय गरी वातावरणीय व्यवस्थापना योजना कार्यन्वयन गर्नेछ। साथै यस एकाइले आन्तरिक रूपमा पनि वातावरणीय अनुगमन कार्य गर्नेछ। सञ्चालन अवधि वातावरणीय व्यवस्थापना योजना तालिका २० मा दिइएको छ।

द.५ विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजनाः

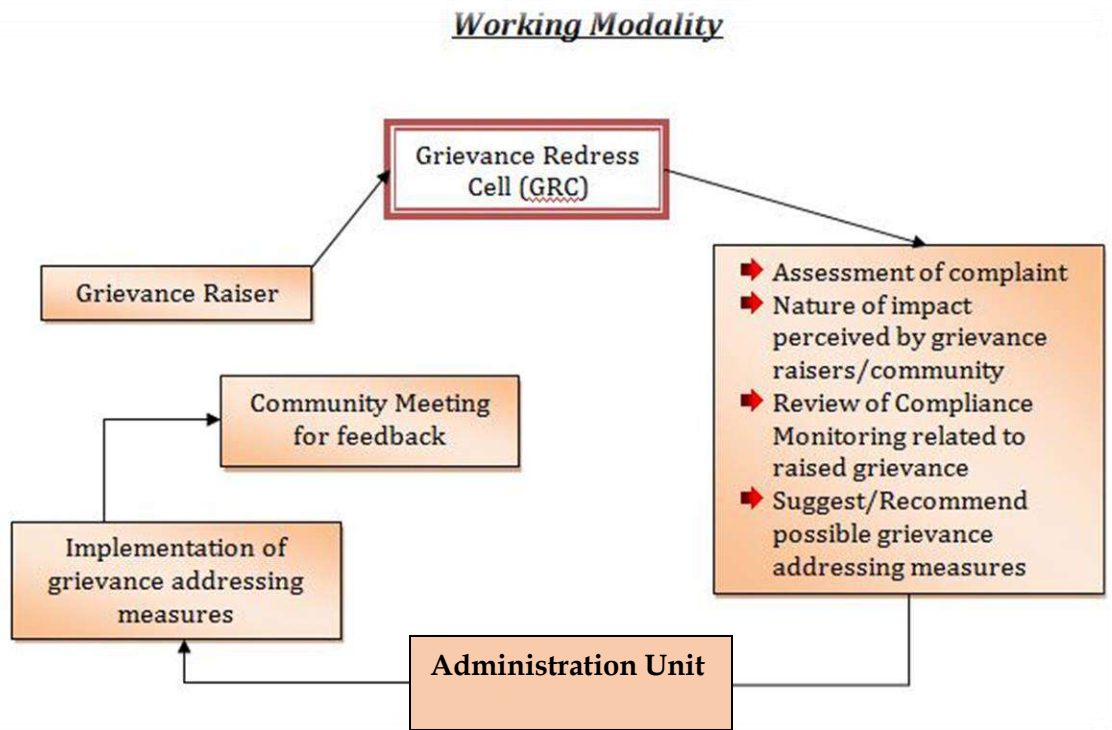
आयोजना सञ्चालनका अवधिमा हुन सक्ने विपद् जोखिम व्यवस्थापन गर्नको लागि आवश्यक उपायहरू अवलम्बन गरिने छन्। संचालन अवधिमा हुन सक्ने कामदार वर्गलाई व्यक्तिगत सुरक्षाका उपकरण जस्तैः मास्क, ग्लोब्स आदि उपलब्ध गराइनेछ। आगलागी नियन्त्रणको लागि अग्नि समनयन्त्र (Fire Extinguisher) जडान गरिनेछ साथै आकस्मिक संकेतका लागि साईरनको व्यवस्था गरिनेछ। त्यस्तै आगो नियन्त्रणको लागि fire reel hole, smoke detector, auto fire alaram आदिको जडान गरिनेछ। त्यस बाहेक आगलागी नियन्त्रणको लागि सञ्चित पानीको व्यवस्था गरिनेछ। पानीजन्य रोग नियन्त्रणको लागि औषधिको सञ्चय गरी राखिनेछ। प्रस्तावित आयोजनाले विपद् व्यवस्थापनको कार्ययोजना बनाई आयोजनाका जनशक्तिलाई विपद् व्यवस्थापनका लागि (आगजनी, भूकम्प आदि) प्रभावकारी विधिको कार्य योजना बनाई सो सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम दिनेछ। आयोजना क्षेत्र भित्र सर्वसाधारणको जानकारी लागि Disaster Management Plan तयार गरी सुरक्षा सम्बन्धी संकेत चिन्हहरू उपयुक्त स्थानमा प्रष्ट देखिने गरी राखिएको छ।

द.६ आकस्मिक उद्धार योजना:

आकस्मिक उद्धारका लागि उद्धार टोलीको गठन गरी समय समयमा आकस्मिक उद्धारका विषयमा तालिम दिइनेछ। आयोजनाले आपतकालीन उद्धारको कार्ययोजना बनाई आयोजनाका जनशक्तिलाई विपद्का (आगजनी, भूकम्प आदि) समयमा आपतकालीन उद्धार गर्ने सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम दिइनेछ।

द.७ गुनासो सम्बोधन एकाइ:

आयोजना सञ्चालन अवधिमा विभिन्न किसिमका गुनासोहरु आउन सक्छन्। त्यस्ता गुनासोलाई सम्बोधन गर्नको लागि गुनासो सम्बोधन एकाइ रहनेछ। गुनासो सम्बोधन एकाइले स्थानीय व्यक्ति तथा सरोकारवाला निकायबाट प्राप्त गुनासोलाई सङ्कलन गरी आफैले सम्बोधन गर्न सक्ने गुनासो भए ७ दिन भित्र स्वयम् एकाइले नै समाधान गर्नेछ, भने जटिल खालका समस्यालाई आयोजना प्रमुखको कार्यालय पठाइनेछ। यसरी प्राप्त गुनासोलाई आयोजना प्रमुखको कार्यालयले सकेसम्म छिटो समस्या सामाधान गर्नेछ। यसरी प्राप्त हुने गुनासो सम्बोधन गर्दा स्थानीय सरोकारवाला निकायसँग समन्वय गरिनेछ।

चार्ट ३: गुनासो सम्बोधन एकाई

द.८ भिड व्यवस्थापन:

आयोजना सञ्चालनको चरण कम्तिमा पनि ३,५०० व्यक्तिले प्रति दिन किनमेल गर्न आउने छन्। आयोजना संचालनको चरणमा भिड कम गर्नको लागि अनलाइनको माध्यमबाट सामग्री विक्रीको

व्यवस्था गरिनेछ। मलको वरिपरी भिड नहुन दिनको लागि सुरक्षा गार्ड परिचालन गरिनेछ। मलको विभिन्न स्थान आराम गर्नको लागि व्यवस्था गरिनेछ।

द.९ ट्राफिक व्यवस्थापन:

प्रस्तावित आयोजना भित्र सवारीसाधन जान र आउनको लागि दुई छुट्टाछुट्टै गेटको प्रबन्ध गरिनेछ। आयोजना क्षेत्र भित्र ३० कार र १०० मोटरसाइकल पार्किङ गर्नको लागि खुला ठाउँमा पार्किङको व्यवस्था गरिनेछ र पार्किङका लागि कुल क्षेत्रफलको ३५% क्षेत्रफल छुट्टयाइएको छ। त्यस्तै व्हिल चियरको लागि पनि पार्किङको व्यवस्था गरिनेछ। ट्राफिक व्यवस्थानलाई अझ प्रभावकारी बनाउनको लागि सुरक्षा गार्डहरू पनि परिचालन गरिनेछन्।

द.१० मानव अधिकार सम्बन्धि सवाल र न्यूनीकरणका उपाय:

प्रस्तावित आयोजना संचालनको समयमा मानव अधिकार सम्बन्धि सवाललाई विशेष ध्यान दिइनेछ। आयोजना निर्माणको समयमा आयोजनामा काम गर्ने कामदारहरूको हक अधिकारलाई सम्मान गरिनेछ। त्यस्तै आयोजना निर्माणका समयमा बालश्रमलाई निषेध गरिनेछ। आयोजना संचालनको समयमा मानव अधिकार तथा व्यक्तिगत गोपनीयताको सवाललाई विशेष ध्यान दिइनेछ।

तालिका १९: सञ्चालन अवधिमा गरिने वातावरणीय व्यवस्थापन योजना

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्तिसम, बजेट, य	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
भौतिक क्षेत्र	ठोस फोहरमैला न्यूनीकरण	प्रस्तावित आयोजना सञ्चालन हुँदा उत्सर्जित फोहरमैलालाई स्रोतमा नै वर्गीकरण गर्नको लागि वेस्ट बिनहरू राखिनेछ। जसमा जैविक र अजैविक फोहर फाल्ने व्यवस्थाका लागि कोडिङ गरिनेछ। सोही बमोजिमको फोहर फाल्ने व्यवस्था गरिनेछ। कुहिने फोहरमैलाको कम्पोष्टिङ गरी जैविक मल बनाइनेछ र उक्त फोहर बगैँचामा	आयोजना क्षेत्र भित्र	वेस्ट बिनहरू राखेर	सञ्चालन अवधिमा	प्रस्तावक	प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ	आयोजनाको वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ

		उपयोग गरिनेछ। साथै बाकी रहेको मल बिक्रि गरिनेछ। अजैविक फोहर मध्ये पुनः प्रयोग र पुनः चक्रिय गर्न मिल्ने फोहरलाई बिक्री गरिनेछ। पुनः प्रयोग र पुनः चक्रिय गर्न नमिल्ने अन्य फोहरमैलालाई महानगरपालिकासँग समन्वय गरेर व्यवस्थापन गरिनेछ।						
फोहरपानी व्यवस्थापन:								
फोहरपानी व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना सञ्चालन अवधिमा उत्सर्जन हुने फोहरपानीलाई सेफिट टैंकीमा सञ्चय गरिनेछ। सेफिट टैंकीमा जम्मा गरिएको फोहरपानीलाई तथस्टीकरण गर्न विभिन्न रासायनिक 	आयोजना क्षेत्रभिन्न	सेफिट टैंकी जडान गरेर	सञ्चालन अवधिमा	प्रस्तावक	प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ	आयोजना को वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ	

		पदार्थ राखिने छ र तपश्चात महानगरको ढल निकासमा पठाईने छ। सेफिट टैंकीको सतहमा जम्मा भएका मलमुत्रहरु सेफिट टैंकी सफा गर्ने प्राविधिक टोलीको सहायताले उचित ठाँउ व्यवस्थापन गरिनेछ।						
भूमिगत पानी पुनः सिंचन व्यवस्थापनः								
भूमिगत पानी पुनः सिंचनको लागि रिचार्ज पिटहरु राखिने छन् । सम्बन्धित निकायबाट सहमति लिई कानुन बमोजिमको राजस्व तिरिनेछ । आकाशे पानी सङ्कलनको लागि आकाशे पानी सङ्कलन	<ul style="list-style-type: none"> २ (प्रत्येक २००० लिटर) वटा रिचार्ज पिट राख्ने/आकाशे पानी सङ्कलन प्रविधि प्रयोग गर्ने आयोजना स्थलको खुल्ला क्षेत्रमा रिचार्ज पिट निर्माण गरिने 	आयोजना क्षेत्र भित्र	रिचार्ज पिट निर्माण गरेर/आकाशे पानी सङ्कलन प्रविधि प्रयोग गरेर	सञ्चालन अवधिमा	प्रस्तावक	प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ	आयोजना को वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ	

प्रविधि जडान गरिनेछ।							
विपद व्यवस्थापन योजना:							
आपतकालिन पूर्व तयारी सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने	आपतकालिन दुर्घटना न्यूनीकरणका उपाय लागू गर्ने	आयोजना क्षेत्र	तालिम प्रदान गरेर	सञ्चालन अवधिमा	प्रस्तावक	प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ	आयोजना को वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ
आपतकालिन भर्याडको निर्माण	आपतकालिन भर्याडको प्रयोग	आपतकालिन भर्याडको निर्माण गरिएको छ।	संरचना निर्माण गरे	सञ्चालन अवधिमा	प्रस्तावक	प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ	आयोजना को वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ
अग्नि नियन्त्रक यन्त्रको जडान गर्ने	अग्नि नियन्त्रक यन्त्रको प्रयोग गर्ने	सेन्ट्रल मल	अग्नि नियन्त्रण यन्त्र जडान गरेर	सञ्चालन अवधिमा	प्रस्तावक	प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ	आयोजना को वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ
फाएर इक्सटिङ्गुसर/डिटेक्टर प्रविधिको जडान गर्ने	फाएर इक्सटिङ्गुसर/डिटेक्टर प्रविधिको जडान प्रयोग	सेन्ट्रल मल	फाएर इक्सटिङ्गुसर जडान गरेर	सञ्चालन अवधिमा	प्रस्तावक	प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ	आयोजना को वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ
जेनेरेटरबाट उत्सर्जन हुने वायुको गुणस्तर नियन्त्रण योजना:							

सौर्य ऊर्जाको प्रयोग गर्ने	सोलार प्यालनको प्रयोग	मलको रूफमा सोलार प्यालन जडान गर्ने	विभिन्न क्षमताको सोलार प्यालन प्रयोग गरी लोडसेडिङ्को समयमा सोलार प्यालनको मद्धतबाट विद्युतको आपूर्ति गरिने	सञ्चालन अवधिमा	प्रस्तावक	प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ	आयोजना को वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ
जेनेरेटरको प्रयोग सकेसम्म कम गर्ने	वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा जोड दिने	सेन्ट्रल मल	विभिन्न क्षमताको इन्भर्टर प्रयोग गर्ने	सञ्चालन अवधिमा	प्रस्तावक	प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ	आयोजना को वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ
ट्रफिक व्यवस्थापन तथा भिडभाड नियन्त्रण योजना:							
आयोजना क्षेत्र भित्र प्रसस्त पार्किङ्ग क्षेत्रको व्यवस्था गरिनेछ।	सवारी साधन पार्किङ्ग क्षेत्रमा पार्किङ्ग गर्ने तथा त्यस सम्बन्धी व्यवस्थापनको लागि	पार्किङ्ग क्षेत्र	सुरक्षा गार्ड तथा पार्किङ्ग क्षेत्रको	सञ्चालन अवधिमा	प्रस्तावक	प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ	आयोजना को वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ

		जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने		व्यवस्था गरेर				
	सवारी साधन आवत जावतको लागि २ वटा मूलद्वारहरु जडान गरिने छन्।	२ वटै मूलद्वारहरुको प्रयोग गर्ने	पार्किङ्ग क्षेत्र	आवतजावत का लागि छुट्टै गेट निर्माण गरेर	सञ्चालन अवधिमा	प्रस्तावक	प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ	आयोजना को वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ
गुनासो सम्बोधन तथा द्वन्द्व व्यवस्थापन योजना:								

<p>सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक पक्ष</p>	<p>प्राप्त गुनासोलाई सम्बोधन गरी सृजना हुने द्वन्द्व न्यूनीकरण गर्ने</p>	<p>गुनासो सम्बोधन सेल स्थापना गर्ने । सबैले देखे स्थानमा गुनासो पेटिका राख्ने । प्राप्त गुनासोलाई अध्ययन गरी तुरुन्तै हल गर्न सकिने गुनासो सम्बोधन गर्ने । जटिल अवस्थाका गुनासोको लागि १५ दिनको समयभित्र सम्बोधन गर्ने । स्थानीयसँगको गुनासो तथा विवादलाई दुई पक्ष बीचको समन्वय मार्फत सामाधान गरिनेछ ।</p>	<p>आयोजना क्षेत्र</p>	<p>गुनासो सम्बोधन एकाइ गठन गरेर</p>	<p>सञ्चालन अवधि मा</p>	<p>प्रस्तावक</p>	<p>प्रतिवेदनको परिच्छेद ८ मा समावेश गरिएको छ</p>	<p>आयोजना को वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ</p>
---	--	---	-----------------------	-------------------------------------	------------------------	------------------	--	--

परिच्छेद ९: वातावरणीय अनुगमन

कुनै पनि प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभावहरूको अनुगमन निम्न उद्देश्य प्राप्तिका लागि गरिन्छ।

- कानुनले तोकेको सिमाभन्दा बढी मात्रामा प्रभाव पर्न नदिन
- वातावरणीय प्रभाव कम गर्न अपनाइएका उपायहरू वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा उल्लेख भए अनुसार कार्यान्वयन भए नभएको भन्ने जाँचन
- सम्भावित वातावरणीय क्षति बारे समयमै सचेत गराउन
- पहिचान गरिएका तथा आंकलित प्रभाव वास्तविकतासँग कति नजिक छन् भन्ने जानकारी लिन।

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा ३ प्रकारको अनुगमन गरिनेछ जसमा प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन, प्रभाव अनुगमन र नियमपालना अनुगमन गरिन्छ।

क) प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन: प्रस्तावको निर्माण कार्य सुरु हुनु भन्दा अगावै निर्माण स्थल र वरपरका आधारभूत वातावरणीय पक्षहरूको सर्वेक्षण गरिनेछ जसले गर्दा अनुगमनको सिलसिलामा प्रारम्भिक अवस्थाको तुलनामा वातावरणीय पक्षमा भएको परिवर्तन थाहा पाउन सकिन्छ।

ख) प्रभाव अनुगमन: प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट भएका वातावरणीय परिवर्तनहरू पत्ता लगाउन आयोजना निर्माण र सञ्चालनका क्रममा त्यस क्षेत्रको जनस्वास्थ्य लगायत पर्यावरणीय, सामाजिक र आर्थिक अवस्थाहरूका सूचकहरूको मूल्याङ्कन गरिन्छ।

ग) नियमपालना अनुगमन: यस अन्तर्गत वातावरण संरक्षण सम्बन्धी निर्धारित मापदण्डहरूको पालना गरेको छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न वातावरणीय गुणस्तर विशेष सूचकहरू वा प्रदूषणको अवस्था बारेमा आवधिक वा लगातार रूपमा अनुगमन गरी अभिलेख राखिन्छ।

वातावरणीय अनुगमनका सूचकहरू: प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको आधारभूत तथ्याङ्क, पहिचान तथा आकलन गरिएका अनुकूल वा प्रतिकूल प्रभाव एवं वातावरण संरक्षणका उपायहरूलाई ध्यान दिई प्रस्तावकले पालना गर्नुपर्ने वातावरणीय प्रभावको प्रभावकारिताको अनुगमन गर्न सूचकहरू प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका छन्।

अनुगमन विधि: उल्लेखित अनुगमनका प्रत्येक सूचकलाई कुनविधि/तरिकाबाट अनुगमन गर्ने हो प्रतिवेदनमा खुलाईएको छ।

अनुगमनको लागि समय तालिका: आयोजना निर्माण र सञ्चालनका विभिन्न अवस्थामा अनुगमन गर्नुपर्ने भएकाले सूचकको प्रकृति हेरी वातावरणीय अनुगमन गर्ने समय तालिका प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ।

अनुगमन गर्ने निकाय: वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ मा उल्लेख भए अनुसार वातावरणीय अनुगमनको लागि सम्बन्धित निकाय वा मन्त्रालय वा विभाग जिम्मेवार हुनेछ। यस प्रस्तावको लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागले अनुगमन गर्नेछ साथै स्थानीय तहले पनि मापदण्डको कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न सक्नेछ। प्रस्तावक आफैले पनि कुनै कुनै सूचक अनुगमन गर्नेछ जसले गर्दा कुनै प्रतिकूल प्रभावलाई तुरुन्तै हटाउन वा न्यून गर्न सकिनेछ।

अनुगमनको लागि अनुमानित रकम: प्रस्ताव कार्यान्वयनको (सञ्चालन) समयमा विभिन्न सूचकहरूको अनुगमन गर्न आवश्यक पर्ने रकम पनि प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ।

प्रस्तावकले प्रस्ताव सञ्चालन गर्ने अवधिमा सोबाट वातावरणमा परेको प्रभावको विषयमा प्रत्येक छ महिनामा स्वःअनुगमन गरी सोको प्रतिवेदन सम्बन्धित निकाय वा विभागमा पेश गर्नेछ। यस आयोजना संचालन चरणमा रहेको हुदा प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छैन।

प्रस्तावको, प्रभाव अनुगमन र नियमपालन अनुगमन निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका २०: वातावरणीय अनुगमन योजना

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
प्रभाव अनुगमनः						
फोहरमैला प्रदूषण	स्थानीय जनस्वास्थ्य, सौन्दर्यता, दुर्गन्ध	स्थलगत भ्रमण	आयोजना क्षेत्र भित्र	सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
सतहको पानी प्रदूषण	ढल निकासमा समस्या, वरपरको वातावरणमा दुर्गन्ध	प्रयोगशाला परीक्षण तथा मापदण्ड विप्लेषण	आयोजना क्षेत्र भित्र	सञ्चालन अवधिमा महिनाको १ चोटि	५०,०००	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
पानीको गुणस्तर	पानी निकास हुने ठाँउ अवलोकन, विभिन्न प्यारामिटरहरू आएको परिवर्तन	नमूना सङ्कलन र प्रयोगशालामा परीक्षण	आयोजना क्षेत्र भित्र	सञ्चालन अवधिमा वर्षको ४ चोटि	८०,०००	वन तथा वातावरण मन्त्रालय,

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
						शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
वायुको गुणस्तर	धुलोको कण पि एम १०,पि एम २.५,TSP को परिमाण	स्थल निरीक्षण र आधारभूत तथ्याङ्कसँग तुलना गर्ने, Air Visual Pro द्वारा मापन	आयोजना क्षेत्र भित्र	सञ्चालन अवधिमा वर्षको १ चोटि	६०,०००	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
ध्वनिको गुणस्तर	ध्वनिको तह सीमा	ध्वनि मापन यन्त्रको प्रयोग गरी आधारभूत तथ्याङ्कसँग तुलना गर्ने	आयोजना क्षेत्र भित्र	सञ्चालन अवधिमा वर्षको २ चोटि	३०,०००	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
विपद व्यवस्थापन प्रणाली	सूचना प्रवाह प्रणाली, अग्नि संयन्त्रको प्रावधान, खुल्ला जग्गा/आपतकालिन उद्धारको लागि भर्याड	अवलोकन, कर्मचारीसँग अन्तक्रिया	आयोजना क्षेत्र भित्र	सञ्चालन अवधिमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण बिभाग, वि.म.न.पा
यातायात व्यवस्थापन	सडकमा चाप, अन्य दैनिक उपभोग्य वस्तुमा चाप	अवलोकन, कर्मचारीसँग अन्तक्रिया	आयोजना क्षेत्र वरपर	सञ्चालन अवधिमा आवश्यकता अनुरूप	खर्च नलाग्ने	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण बिभाग, वि.म.न.पा
पेसागत स्वास्थ्य सुरक्षा	दुर्घटनाको प्रकार, दुर्घटनाको क्षतिपूर्ती	कर्मचारी र कामदारवर्गसँग छलफल	आयोजना क्षेत्र वरपर	सञ्चालन अवधिमा वर्षको २ चोटी	खर्च नलाग्ने	वन तथा वातावरण मन्त्रालय,

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
						शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
स्थानीय रोजगारी/आर्थिक क्रियाकलाप	स्थानीयको आर्थिक क्रियाकलापमा सहभागिता	कामदारवर्गसँग छलफल	आयोजना क्षेत्र वरपर	सञ्चालन अवधिमा वर्षको २ चोटी	खर्च नलाग्ने	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
स्थानीयसँगको द्वन्द्व	प्राप्त जनगुनासा, विरोधका घटना	जनगुनासा सम्बोधन तथा व्यवस्थापन रिकर्ड	गुनासो सम्बन्धन एकाइ	सञ्चालन अवधिमा	आवश्यकता अनुसार	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
नियमपालन अनुगमन						

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनले सुझाएका अनुकूल तथा प्रतिकूल प्रभावपालना गरे/नगरेको	वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाले समावेश गरेका सम्पूर्ण न्यूनीकरणका उपाय निर्माण तथा सञ्चालन अवधिमा लागू गरिएको	अवलोकन, अन्तर्वार्ता / प्रतिवेदन अध्ययन	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधिमा वर्षको २ चोटी	खर्च नलाग्ने	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
प्रदूषण रोकथाम, पानी, माटो संरक्षण, फोहोर व्यवस्थापन, वातावरणीय संरक्षणका उपायहरूको नियमपालन	धुलोको स्तर, ध्वनिको परिमाण, स्वीकृत प्रतिवेदन	अवलोकन, रेकर्डको समिक्षा, मापन, कामदारवर्गसँग छलफल, ध्वनि मापन र वायु प्रदूषण मापन यन्त्रको प्रयोग	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधिमा वर्षको ४ चोटि	२,००,०००	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
ठोस फोहरमैलाको व्यवस्थापन	फोहर वर्गीकरण गरेर राखने छुट्टै रंगको बिनहरू	स्थलगत अध्ययन अवलोकन	वेस्ट बिन/फोहरमैला सङ्कलन क्षेत्र	सञ्चालन अवधिमा दैनिक	खर्च नलाग्ने	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
						निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
पानीका स्रोतहरूको संरक्षण	पानीको pH,hardness, turbidity आदि	पानीका स्रोतको नमुना सङ्कलन गरी परीक्षण	आयोजना क्षेत्रमा	सञ्चालन अवधिमा वर्षको २ चोटि	३०,०००	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
विपद् व्यवस्थापन	विपद् व्यवस्थापनका संरचनाको निर्माण	प्रत्यक्ष अवलोकन	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधिमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
आयोजना क्षेत्रभित्रको जैविक विविधता	वृक्षारोपण र बगैँचा क्षेत्र	स्थलगत भ्रमण	बगैँचा	सञ्चालन अवधिमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	वन तथा वातावरण मन्त्रालय,

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
						शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
पेसागत स्वास्थ्य सुरक्षा	सुरक्षा उपकरणहरू/ सामाग्री को प्रयोग, नियमित स्वास्थ्य जाँच	रेकर्डको समीक्षा, कर्मचारीसँग छलफल	आयोजना	सञ्चालन अवधिमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, वि.म.न.पा
वातावरणीय अनुगमन खर्च					४,५०,०००	

परिच्छेद १०: वातावरणीय परीक्षण

प्रस्तावित आयोजनाको वातावरणीय परीक्षण वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गत वातावरण विभाग वा तोकिएको निकायले प्रस्तावको कार्यान्वयन सुरु गरी सेवा वा वस्तु उत्पादन वा वितरण सुरु गरेको दुई वर्ष भुक्तान भएको मितिले छ महिनाभित्र गर्नेछ। त्यसबाहेक मन्त्रालय वा तोकिएको निकायले प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा परेको प्रतिकूल प्रभाव, त्यस्ता प्रभावलाई कम गर्न अपनाइएका उपाय तथा त्यस्तो उपायको प्रभावकारिता र न्यूनीकरण हुन नसकेको वा आंकलन नै नभएको प्रतिकूल प्रभाव उत्पन्न भएकोमा सो समेतको विश्लेषण गरी वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्नेछ। प्रस्तावक आफैले पनि आयोजनाको आन्तरिक वातावरणीय परीक्षण गर्नेछ जसको लागि रु. चार लाख (४,००,०००) प्रस्ताव गरिएको छ।

१०.१ वातावरणीय परीक्षण:

वातावरणीय परीक्षणका किसिम देहाय बमोजिमका हुनेछन् :

- (क) निर्णय तहको परीक्षण,
- (ख) कार्यान्वयन परीक्षण,
- (ग) कार्यको प्रभावकारिता परीक्षण,
- (घ) आयोजना प्रभाव परीक्षण,
- (ङ) आंकलन गरिएको प्रविधि परीक्षण,
- (च) वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रक्रिया परीक्षण।

१०.२ वातावरणीय परीक्षणमा सामान्यतया तीन पक्ष संलग्न हुने गर्दछन्:

- (क) परीक्षक,
- (ख) परीक्षित पक्ष (प्रस्तावसँग सरोकार भएको)
- (ग) तेस्रो पक्ष।

१०.३ स्वैच्छिक वा बाध्यकारी परीक्षणको लागि संलग्न पक्ष वा संस्थाको आधारमा वातावरणीय परीक्षण आन्तरिक वा बाह्य हुन सक्नेछ :

- (क) आन्तरिक परीक्षण,
- (ख) बाह्य परीक्षण,
- (ग) बाध्यकारी परीक्षण,
- (घ) स्वैच्छिक परीक्षण।

१०.४ वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा:

प्रस्तावित आयोजनाको वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा निम्न बमोजिमको हुनेछ ;

तालिका २१: वातावरणीय परीक्षणको ढाँचा

अध्याय १	यस अध्यायमा वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको भित्र मुख्य मुख्य कुराहरु समावेश गरी प्रतिवेदनको कार्यकारी सारांश लेखिनेछ।
अध्याय २	यस अध्यायमा परीक्षण प्रशासनिक तथा परीक्षण कार्यको विवरण, आयोजना स्थलमा गरिएका अन्तर्वार्ता, परीक्षण गर्ने पक्ष तथा परीक्षणका क्षेत्र र विधि समावेश गर्नु पर्नेछ। साथै वातावरणीय अनुगमन, परीक्षणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा विवरण पनि समावेश गरिनेछ।
अध्याय ३	यस अध्यायमा परीक्षणको पूर्ण विवरण समावेश गरिनेछ।
अध्याय ४	यस अध्यायमा आयोजना सम्बन्धमा पालना गर्नु पर्ने सुझाव तथा सुधारात्मक कार्य समावेश गरिनेछ।
अनुसूची	अनुसूचीमा तथ्याङ्क विवरण समावेश गरिनेछ।
परीक्षण गर्ने समूहमा समावेश हुनु पर्ने जनशक्ति	वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको तयारीको क्रममा प्रस्तावसँग विषय मिल्ने विज्ञ जस्तै वातावरण विज्ञ, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक विज्ञ, फोहरमैला व्यवस्थापन विज्ञ आदि समावेश गरिनेछ।

तालिका २२: वातावरणीय परीक्षणको लागि चेकलिष्ट

१भौतिक वातावरण पक्ष:								
क्र.सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	प्रभावकारीता	सूचना	तथ्याङ्कको स्रोत
१.	फोहर पानीको व्यवस्थापन	शौचालयबाट	सतहको पानी प्रदूषण	पानीको गुणस्तरियतामा कमी भई स्थानीय प्रदूषण	प्रसोधन गरिएको पानीको गुणस्तर सतही पानीमा पठाउने औद्योगिक एफल्यूएन्ट सम्बन्धी मापदण्ड, २०६० ले तोकेको सीमा भित्र रहनेछ ।	महत्वपूर्ण	फोहर व्यवस्थापन एकाइ	अभिलेख, प्रत्यक्ष अवलोकन
२.	वायुको गुण	जेनेरेटर, सवारी साधन सञ्चालनबाट	- वायुको गुणस्तरमा हास	जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोग	डिजल जेनेरेटरबाट निष्काशन भई हावामा जाने धुँवा सम्बन्धी मापदण्ड २०६९ र	न्यून महत्वको	वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ	अभिलेख, अनुगमन प्रतिवेदन

					गाडीहरू नियमित मर्मत गरी नेपाल सवारी प्रदूषण मापदण्ड बमोजिम रहने छन्।			
३.	पानीको गुण	ढल निकास तथा फोहरपानी चुहावट	खानेपानीका स्रोत प्रदूषण	जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव	ढल व्यवस्थापन गरिनेछ	महत्वपूर्ण	वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ	अभिलेख, अनुगमन प्रतिवेदन
४.	ध्वनिको मात्रा	जेनेरेटर, सवारी साधन सञ्चालनबाट	ध्वनिको तहमा हास	ध्वनि प्रदूषणबाट कान सम्बन्धी समस्या	साइलेन्ट जेनेरेटरको प्रयोग	न्यून महत्वको	वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ	अभिलेख, अनुगमन प्रतिवेदन
५.	भूमिगत पानीको स्रोत	भूमिगत पानीको अत्यधिक निकाल्ने	भूमिगत पानीको सतहमा परिवर्तन	पानीको स्रोत सुक्ने साथै वरपरको पानीका स्रोतमा कमी	रिचार्ज पिट तथा आकाशे पानी सङ्कलन गरिने	महत्वपूर्ण	वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ	अभिलेख, अनुगमन प्रतिवेदन
६.	वैकल्पिक ऊर्जा	सोलार जडान	वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगले अनुकूल प्रभाव पर्ने	ऊर्जा बचत हुने	सोलार प्रविधिको जडान	न्यून महत्वपूर्ण	वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ	अभिलेख, अनुगमन प्रतिवेदन
७.	आकाशे पानी सङ्कलन प्रविधि	आकाशे पानी सङ्कलन	अनुकूल प्रभाव सृजान गर्ने	भूमिगत पानीको निकालेर सतहमा हुने परिवर्तन रोकिने	आकाशे पानी सङ्कलन प्रविधि जडान गर्ने	न्यून महत्वपूर्ण	वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ	अभिलेख, अनुगमन प्रतिवेदन

२. जैविक पक्ष								
क्र.सं.	विवरण	आयोजनको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	प्रभावकारिता	सूचना	तथ्याङ्कको स्रोत
१.	आयोजना क्षेत्र भित्र हरियाली प्रवर्द्धन	बगैचा निर्माण	हरियाली क्षेत्र कायम हुने	हरियाली कायम भई सौन्दर्यता कायम हुने	बगैचा निर्माण गर्ने	न्यून महत्वपूर्ण	वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ	अभिलेख, अनुगमन प्रतिवेदन
३. सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक पक्ष								
क्र.सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय	प्रभावकारिता	सूचना	तथ्याङ्कको स्रोत
१.	गुनासो सुनुवाई	गुनासो सुनुवाई एकाइ स्थापना	स्थानीयसँग द्वन्द्वको अवस्था सृजना हुने तथा आयोजनाको नियमित संचालनमा बाधा अवरोध	आयोजना सञ्चालनमा कठिनाई	गुनासो सम्बोधनको व्यवस्था गर्ने	महत्वपूर्ण	गुनासो सम्बोधन सेल	अभिलेख
२.	स्वास्थ्य तथा सरसफाई	दैनिक रूपमा आवश्यकता अनुसार सरसफाई गर्ने	फोहरमैला प्रदूषण	आगन्तुक तथा कर्मचारीको स्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव	दैनिक रूपमा आवश्यकता अनुसार सरसफाई गर्ने	महत्वपूर्ण	आयोजना व्यवस्थापन	अनुगमन
४.	प्रकोप नियन्त्रण/विपद व्यवस्थापन	प्रकोप व्यवस्थापन कार्य योजना निर्माण गर्ने	प्रकोप तथा विपदबाट जनधनको क्षति हुने	प्रकोप तथा विपदबाट जनधनको क्षति हुने	आपतकालिन भर्याङ्हरू निर्माण गर्ने, अग्नि नियन्त्रक	महत्वपूर्ण	वातावरणीय व्यवस्थापन एकाइ	विपद व्यवस्थापन कार्य योजना

					यन्त्र जडान गर्ने,			
५.	रोजगारी	स्थानीयलाई रोजगारीमा अवसर	स्थानीयको आयस्तरमा अभिवृद्धि	जीवनस्तर उकस्ने	स्थानीयलाई रोजगारीमा प्राथमिकता दिने	न्यून महत्वपूर्ण	व्यवस्थापन	अभिलेख

परिच्छेद ११: निष्कर्ष तथा प्रतिबद्धता

११.१ निष्कर्ष:

प्रस्तावित सेन्ट्रल मल मोरङ जिल्ला, विराटनगर महानगरपालिका वडा नं. ०७ मा निर्माण गरिएको छ। आयोजनाको मुख्य उद्देश्य आयोजना क्षेत्रमा सेन्ट्रल मल निर्माण गरी एउटै छाना मुनिबाट विभिन्न प्रकारको सेवा प्रदान गर्नु रहेको छ।

प्रस्तावित आयोजना सञ्चालनले स्थानीय वातावरणमा केही प्रतिकूल प्रभाव पारे पनि यस आयोजनाका अनुकूल प्रभावहरू धेरै रहेका छन्। प्रस्तावित आयोजना सञ्चालनबाट स्थानीय तहमा राजस्व वृद्धि हुनुका साथै स्थानीय जनताले दक्षता अनुसारको रोजगारी पाउने छन्। यस बाहेक स्थानीय जनताले अप्रत्यक्ष रूपमा पनि लाभ लिन सक्ने छन्। संचालित आयोजनाले संस्थागत सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ जसबाट स्थानीय विकासमा सहयोग पुग्नेछ। आयोजना सञ्चालनबाट पर्ने प्रतिकूल प्रभावहरूमा ठोस फोहरमैला उत्सर्जनबाट पर्ने प्रभाव, फोहरपानी उत्सर्जनबाट पर्ने सक्ने प्रभाव, ध्वनि तथा वायु प्रदूषणबाट पर्ने प्रभाव, भूमिगत पानीको स्रोतमा आउने कमीका कारण पर्ने प्रभाव, उच्च ऊर्जा खपतबाट पर्ने सक्ने प्रभाव, विपदव्यवस्थापनको प्रभाव आदि रहेका छन्। त्यसबाहेक सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणमा पर्ने प्रभावहरूमा पेसागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा, स्वास्थ्य तथा सरसफाई कमीबाट पर्ने प्रभाव, स्थानीय सडक माथि सवारी साधनको चाप, विपदबाट पर्ने प्रभाव आदि रहेका छन्।

यस प्रतिवेदनमा अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम अभिवृद्धि गर्नको लागि र प्रतिकूल प्रभावलाई न्यूनीकरण गरी स्वीकारयोग्य तहसम्म पुऱ्याउनको लागि विभिन्न उपायहरूसँगै लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी समेत समावेश गरिएको छ। यी सुझाव गरिएका सम्पूर्ण उपायहरू कार्यान्वयन गरेमा अनुमान गरिएका प्रतिकूल प्रभावलाई स्वीकार योग्य तहमा पुऱ्याउन सकिन्छ। प्रस्तावक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका वातावरणीय न्यूनीकरणका उपायहरू कार्यान्वयन गर्न प्रतिबद्ध रहेको छ।

११.२ प्रतिबद्धता:

आयोजना सञ्चालनबाट पर्ने अनुकूल प्रभावहरूलाई बढोत्तरी गर्न तथा प्रतिकूल प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्नको लागि प्रस्तावक प्रतिबद्ध रहको छ। यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका सम्पूर्ण अनुकूल प्रभावहरूलाई बढोत्तरी गर्न तथा प्रतिकूल प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्ने उपाय लागू गर्नको लागि प्रस्तावक प्रतिबद्ध रहको छ।

- आयोजनाबाट उत्सर्जन भएको फोहरमैलाको व्यवस्थापन फोहोरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ र फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७० ले तोके बमोजिम गरिनेछ।
- आयोजनाबाट उत्सर्जन हुने फोहर व्यवस्था सम्बन्धी कार्यको नियमित अनुगमन गर्न वातावरणविद सहितको वातावरणीय व्यवस्थापन यूनिटको व्यवस्था गरिने छ।
- आयोजना क्षेत्र भित्र सर्वसाधारणको जानकारी लागि Disaster Management Plan तयार गरी सुरक्षा सम्बन्धी संकेत चिन्हहरु उपयुक्त स्थानमा प्रस्ट देखिने गरी राखिनेछ।
- मलमा आगो नियन्त्रणको लागि fire extinguisher, fire reel hole, smoke detector, auto fire alaram आदिको जडान गरिनेछ।
- आयोजनाले विपद् व्यवस्थापनको कार्ययोजना बनाई आयोजनाका जनशक्तिलाई विपद् व्यवस्थापनका लागि (आगजनी, भूकम्प आदि) र आपतकालीन उद्धार गर्ने प्रभावकारी विधिको कार्य योजना बनाई सो सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम दिइनेछ।
- आयोजनाले नेपाल सरकारले तोकेको प्रोटोकल/मापदण्ड/ निर्देशिका अनिवार्यरूपमा पालना गर्नेछ।
- Diesel Generator राख्ने स्थान छनौट गर्दा छर छिमेकीलाई ध्वनि प्रदूषण नहुने गरे छनौट गरिनेछ।
- आयोजना परिसरमा स्वास्थ्यकर वातावरणका लागि वृक्षारोपण तथा बगैँचाको व्यवस्था गरिनेछ।
- आयोजनाले सबैले देख्ने स्थानमा उजुरी पेटिका राख्नेछ। त्यस्तै जनगुनासो व्यवस्थापनको लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोक्री जनगुनासो तथा पर्न आएको उजुरी समाधान गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ।
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम विपद् जोखिम न्यूनीकरण गरिनेछ।
- वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ मा भएका व्यवस्थाहरुको पूर्णरूपमा पालना गरिनेछ।

सन्दर्भ सामग्री

CBS, 2012. *National Population and Housing Census 2011*, (Household and Population by sex, ward level), Biratnagar

CBS, 2014. *National Population and Housing Census 2011* (Village Development Committee/ Municipality), Biratnagar

CBS, 2019. *Environmental Statistics of Nepal*, Central Bureau of Statistics, Kathmandu.

CBS, 2014. *National Population and Housing Census 2011* (National Report) Central Bureau of Statistics, Kathmandu.

Biratnagar Metropolitan City, 2079

नेपाल सरकार संघिय संसद सचिवालय, (२०७६), *वातावरण संरक्षण ऐन*, काठमाडौं.

नेपाल सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय, (२०७७), *वातावरण संरक्षण नियमावली*. काठमाडौं: मुद्रण विभाग.

नेपाल सरकार शहरी विकास मन्त्रालय, (२०७७), *नेपाल राष्ट्रिय भवन संहिता*. काठमाडौं: कानून आयोग.

Websites: <http://www.centralmall.com.np/>

www.lawcommission.gov.np